

*Серих Лариса Володимирівна
Чуркіна Вікторія Григорівна
Косенко Катерина Олегівна*

**НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ
ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»
У 1-6 КЛАСАХ**

Методичний посібник

УДК 37.036
ББК 74.200.58

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
(протокол № 8 від 29 вересня 2022 року)*

Рецензенти:

Байдак Юлія Володимирівна, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти Комунального закладу Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент;

Ніколаєнко Лариса Іванівна, заступник директора Комунального закладу Сумський Палац дітей та юнацтва Сумської міської ради, кандидат педагогічних наук.

Автори-упорядники:

Серих Лариса Володимирівна, доцент кафедри теорії і методики змісту освіти КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент;

Чуркіна Вікторія Григорівна, доцент кафедри виховання й розвитку особистості КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат мистецтвознавства, доцент;

Косенко Катерина Олегівна, методист центру методичної та аналітичної роботи КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти».

Нова українська школа: формування соціальної та культурної компетентностей учнів початкової та основної школи на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво» у 1-6 класах: методичний посібник / Автори-упоряд.: Л.В.Серих, В.Г. Чуркіна, К.О. Косенко. Суми: НВВ КЗСОІППО. 2022. 137.

Видання розроблено відповідно до закону України «Про освіту», з урахуванням завдань, що виходять із основних положень концепції «Нова українська школа».

У методичному посібнику представлені науково-методичні матеріали з організації мистецької освітньої діяльності в 1-6 класах закладів загальної середньої освіти, які допоможуть учителям мистецької освітньої галузі впроваджувати новий Державний стандарт початкової та базової середньої освіти, створювати нове освітнє середовище, використовувати компетентнісний, діяльнісний підходи у навчанні здобувачів мистецької освіти, моделювати сучасні уроки мистецтва, здійснювати оцінювання навчальних досягнень учнів 1-6-х класів у межах рівневого, формуального та підсумкового оцінювання. Уможливають формування соціальної й культурної компетентностей учнів початкової та основної школи на уроках інтегрованого курсу «Мистецтво».

Адресовано фахівцям закладів повної загальної середньої, спеціальної та вищої освіти, методистам, спеціалістам відділів, управлінь освіти, методичних центрів, студентам.

Зміст

ПЕРЕДМОВА	4
I. МЕТА, ПРИНЦИПИ І ЗАВДАННЯ КУРСУ «МИСТЕЦТВО» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	5
Педагогічні технології: сутність, особливості, класифікація	
Характеристика освітньої галузі початкової школи «Мистецтво» (за Державним стандартом початкової освіти)	17
II. ЗМІСТ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ	19
Компетентнісний потенціал освітньої галузі «Мистецтво» у Державному стандарті повної загальної середньої освіти та навчальних програмах	29
Особливості модельних навчальних програм галузі «Мистецтво»	
Пізнання себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами: розвиток емоційного інтелекту	40
Наявність мотивації до навчання	55
ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	57
III. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО» В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	64
Розробки уроків	
Ігрові технології в системі вивчення галузі «Мистецтво»	72
Метод проєкту	84
Технології розвивального навчання	
Нестандартні та інтерактивні технології на уроках «Мистецтва»	92
Технологія формування творчої особистості	98
Квест – творча інтелектуально-логічна гра	102
IV. МЕДІА ОСВІТА ТА ІКТ ТЕХНОЛОГІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ	114
Перелік освітніх джерел та онлайн-платформ на допомогу педагогам в організації дистанційного оцінювання	132
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	135

ПЕРЕДМОВА

Сьогодні в умовах модернізації української освіти, у період упровадження постулатів й нововведень концепції «Нова українська школа», реформування загальної середньої освіти, швидкої зміни техніки та технологій, зростання наукової інформації, піднесення соціальної ролі особистості та інтелектуалізація її праці на початку нового тисячоліття, виникає потреба в удосконаленні освітньої галузі «Мистецтво», що нині інтегрує навчальні предмети «Музичне мистецтво» й «Образотворче мистецтво» в єдиний інтегрований курс «Мистецтво».

Педагогічна мистецька спільнота опікується важливим питанням – забезпечити якісний науково-педагогічний й методичний супроводи організації освітньо-виховного мистецького процесу в закладі загальної середньої освіти.

Система інтегративної мистецької освіти в закладах загальної середньої освіти складає основу Державних освітніх стандартів освітньої галузі «Мистецтво» як в початковій, так і в основній та старшій школі, а навчальні предмети утворюють єдине естетичне середовище, спрямоване на всебічне неперервне опанування учнями естетичними цінностями на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходу, педагогіки патрнерста й дитиноцентризма.

Саме тому, методичний посібник допоможе вчителю мистецьких дисциплін підвищити його професійний рівень, покращити здатність адаптуватися до стрімкого розвитку інформаційних освітніх процесів, розповсюдження мережевих, віртуальних, мультимедійних видів навчальної інформації, активно застосовувати електронні підручники й інтерактивні посібники. Змусить переосмислити власну роль в освітньому процесі, уміло впроваджувати, застосовувати новітні педагогічні технології та досягати якісних змін у педагогічній майстерності.

На часі свідоме занурення в мистецьку освіту, в якій учитель та учень стають не тільки партнерами у навчанні, а й одночасно генераторами нових тенденцій, ідей.

Ми дуже раді спілкуватися з вами, шановні учителі, на сторінках нашого методичного посібника, сподіваємось, ви добре розумієте відповідальність, яка покладена на вас, бо ви виховуєте й навчаєте юне покоління.

Бажаємо вам творчої наснаги, натхнення, вдячних учнів і батьків!

Автори методичного посібника

I. МЕТА, ПРИНЦИПИ І ЗАВДАННЯ КУРСУ «МИСТЕЦТВО» В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Педагогічні технології: сутність, особливості, класифікація

Мета вивчення навчального предмету «Мистецтво» полягає у процесі сприймання та інтерпретації творів мистецтва, практичній художньо-творчій діяльності формувати в учнів комплекс ключових, міжпредметних естетичних і предметних мистецьких компетентностей, який забезпечить здатність до художньо-творчої самореалізації особистості.

Науковці Л. Анучина та О. Уманець визначають естетичну культуру як «процес і результат людської діяльності, спрямованої на формування та піднесення духовних потреб суспільства, групи людей, націй, народів, окремої людини в створенні, розповсюдженні, споживанні, обміні, збереженні цінностей, які закарбовують емоційно-почуттєвий, духовно-ціннісний досвід людства, зокрема загальнолюдський ідеал краси» [¹, с. 210].

У своїй монографії «Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності» Л. Серих визначає, що «естетична культура» базується на єдності розвинутої емоційної сфери особистості та її естетичної діяльності. При цьому саме здатність людини до «емоційно-почуттєвого співпереживання» зумовлює її діяльнісну сферу. Так, формування естетичної культури розглядає «як єдність п'яти складових: 1) естетичного сприймання, яке зумовлює емоційний відгук; художньо-естетичний досвід – наявність синтезійності (вміння чути, бачити); здатність до співпереживання; 2) естетичних почуттів і емоцій як витоків естетичної свідомості, всієї естетичної культури людини як суб'єкта культури; 3) знань, які є фундаментом естетичних поглядів і переконань; 4) естетичних смаків, ідеалів як найвищих компонентів естетичної свідомості; 5) умінь, здібностей, потреб у спільних заняттях мистецтвом, творчих навичок, які необхідні для прояву будь-якої діяльності. Узагальнюючи наукові позиції, Л. Серих визначає «естетичну культуру

¹Анучина Л. Естетика : навч. посіб. / Л. Анучина, О. Уманець. – Харків : Право, 2010. – 232 с.

особистості» як цілісність естетичної свідомості та естетичної діяльності, основою якої є емоційно-почуттєве переживання вражень, знання з мистецтва та різних сфер життя, яке:

1) виявляється у різних формах естетичного ставлення (відчуття, оцінювання тощо); 2) детермінує життєву позицію особистості; 3) є проявом ціннісної позиції особистості» [², с. 14].

Основою формування компетентностей учнів у процесі навчання є визначення певної ієрархії компетентностей, стратегії та послідовності їх формування. Міжнародний експерт, професор О. Крисан запропонував таку систему компетентностей на різних рівнях засвоєння змісту: «надпредметні» (міжпредметні) компетентності – «ключові», «базові»; загальнопредметні – їх набуває учень упродовж вивчення того чи іншого предмета освітньої галузі в усіх класах середньої школи; спеціально-предметні – ті, що їх набуває учень під час вивчення певного предмета упродовж конкретного навчального року» [³, с.6–9]. Вітчизняні дослідники пропонують таку систему компетентностей: ключові, тобто надпредметні (міжпредметні) компетентності, які визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, які ефективно розв'язують відповідні проблеми, уміння вчитись (навчальна), громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька, здоров'язберігаюча [⁴, с. 66].

Ключові компетентності – якості особистості, що дають змогу ефективно брати участь у різноманітних сферах діяльності (культурна, соціальна, інформаційно-комунікативна тощо).

Соціальна компетентність – володіння сукупністю засобів, що дають можливість особистості взаємодіяти з різними соціальними групами та соціальними інститутами суспільства.

²Сєрих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: монографія. Суми: ОШПО, 2010. 200 с.

³Овчарук О. Ключові компетентності: європейське бачення. *Управління освітою*. 2003. №15-16. С. 6-9.

⁴Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики; під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.

Компетентнісна освіта сприяє становленню людини як суб'єкта і проектувальника життя. Навчальна діяльність має ґрунтуватися на суб'єктно-суб'єктних основах, де учень і вчитель виступають як повноправні партнери. Для вітчизняної компетентнісно зорієнтованої освіти важливою є риса особистісної зорієнтованості. Кожна особистість від народження має різні здібності й здатності, тому освіта, відповідно до впровадження ідей НУШ мають забезпечити кожній дитині можливість вибору своєї подальшої життєвої і професійної діяльності⁵.

Міжпредметні естетичні компетентності – здатність особистості виявляти естетичне ставлення до світу, естетично оцінювати предмети та явища у різних сферах життєдіяльності, що формується під час опанування різних видів мистецтва та їх взаємодії.

Культурна компетентність – якість особистості, що виявляється в усвідомленні української літератури як невід'ємного складника світової художньої культури, розумінні її специфіки та естетико-художньої значущості як мистецтва слова, здатності розглядати художній твір у широкому історико-літературному контексті, використовувати загальнолюдські та національні культурні еталони й цінності у повсякденній взаємодії з оточенням⁶.

Літературознавча компетентність – якість особистості, що виражається в здатності орієнтуватися в світовому та національному літературному процесі, застосовувати засвоєні теоретико-літературні знання для аналізу та інтерпретації художнього твору.

Інтерпретаційна компетентність – якість особистості, що виявляється в здатності знаходити в художньому творі авторські й творити власні смисли на основі діалогу з текстом, самим собою та іншими читачами.

Аксіологічна компетентність – якість особистості, що передбачає розуміння світоглядних категорій, моральних ідеалів, які знайшли відображення в художньому творі, здатності й готовності визначати його естетичну вартісність,

⁵ Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с. <https://drive.google.com/file/d/1c37R1ZIONQrpxX-7XVZIukgATg7Z8Fhs/view>

⁶ Культурна компетентність <https://nus.org.ua/articles/znajty-spilnu-movu-z-kozhnym-inozemni-movy-ta-kulturna-kompetentnist/>

розглядати зміст, учинки героїв, авторську позицію у контексті загальнолюдських і національних цінностей, усвідомлювати значення прочитаного для особистісного розвитку.

Творчо-мовленнєва компетентність – якість особистості, що визначається здатністю будувати зв'язні висловлювання відповідно до комунікативної ситуації та створювати власні тексти різних жанрів.

Самоорганізаційна компетентність – якість особистості, що виявляється в здатності планувати, організовувати, здійснювати, рефлексувати й оцінювати читацьку діяльність, а також керувати власним читацьким саморозвитком.

Інформаційна та цифрова компетентність – якість особистості, що передбачає здатність працювати з різними джерелами інформації, знаходити й опрацьовувати необхідну інформацію (аналізувати, порівнювати, узагальнювати, робити висновки тощо).

Предметні мистецькі компетентності – здатність особистості до пізнавальної діяльності та творчого самовираження у певному виді мистецтва – музичному, образотворчому, театральному та ін., що, що формується під час їх сприймання і практичного опанування.

Завдання:

навчальні:

✓ засвоєння початкових знань, елементарних уявлень і понять про види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови музичного та візуального мистецтва у взаємозв'язках із синтетичними мистецтвами (хореографія, театр, кіно, цирк, мультиплікація);

✓ розширення художньо-естетичного досвіду, опанування елементарними художніми вміннями та навичками у процесі практичної діяльності;

✓ набуття початкового досвіду зі створення художніх образів у процесі власної елементарної творчості;

виховні:

✓ виховання в учнів естетичного ставлення до дійсності та емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, художніх інтересів та естетичних смаків;

✓ виховання елементарних світоглядних уявлень і ціннісних орієнтацій, розуміння учнями зв'язків мистецтва з природним і культурним середовищем, життєдіяльністю людини, сучасною технікою, засобами масової інформації;

✓ виховання здатності сприймати, інтерпретувати та оцінювати художні твори, висловлювати й аргументувати особистісне ставлення до них;

✓ виховання потреби в художньо-естетичному самовдосконаленні відповідно до вікових можливостей;

розвивальні:

✓ збагачення емоційно-почуттєвої сфери;

✓ розвиток загальних і спеціальних мистецьких здібностей;

✓ стимулювання художньо-образного мислення, проявів уяви та інтуїції, творчого потенціалу особистості.

У початковій школі має завершитися формування життєвих навичок. Для реалізації цієї мети, початкова школа має вирішити наступні завдання: – сформувати в учня інтелектуальні вміння (читати, писати, висловлювати власну думку усно та письмово, активно слухати, коректно формулювати, задавати питання, отримувати та аналізувати інформацію з друкованих (книги, журнали, газети) та, за допомогою комп'ютерних навичок, з електронних джерел (Інтернет); – формувати навички прогнозування власної життєдіяльності (діяльності) на найближчий період життя (день, місяць); – актуалізувати потребу та створити реальні умови, необхідні для самостійного прийняття учнем рішень; – сформувати найпростіші необхідні навички обґрунтування (оцінки), деталізації та планування реалізації власного рішення в реальних життєвих умовах; – створювати умови та дієво підтримувати (педагогічними засобами) формування елементарних життєвих та соціальних навичок учня (щодо пізнання, спілкування, практичної діяльності), необхідних для реалізації його власних рішень, успішного вирішення актуальних життєвих завдань; – заохочувати учня до самостійного контролю та організації власного життєвого часу, посиленого самовиховання [7].

⁷Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К. : К.І.С., 2013. – С. 68–75.

Основні принципи програми «Мистецтво»:

системність, наступність, лінійність, інтегративність у побудові змісту, коли домінуючі змістові лінії музичного та образотворчого мистецтва реалізуються систематично й послідовно, по одній висхідній лінії, з поступовим ускладненням від класу до класу і збагачуються елементами мистецько-синтетичної змістової лінії;

компетентнісний підхід, спрямованість курсу на формування в учнів ключових, предметних і міжпредметних компетентностей;

органічний зв'язок *універсального* (загальнолюдського, полікультурного), *національного* (державного) і *регіонального* (етнолокального, краєзнавчого) компонентів мистецької освіти;

єдність навчання, виховання й розвитку учнів засобами мистецтва; зв'язок навчальної діяльності та позаурочної естетико-виховної роботи;

цілісність мистецьких знань та уявлень, емоційно-ціннісного ставлення, умінь і творчості;

діалогічність; варіативність форм, методів, технологій⁸.

У філософському словнику технологія визначається як «набір і послідовність операцій, що виконуються за допомогою даної техніки в кожному певному виробничому процесі». Таке визначення є загальним у застосуванні до будь-якого технологічного процесу, що здійснюється як у галузі виробництва, так і в освіті. Проте психолого-педагогічна наука стверджує, що всяку людську діяльність, організовану за принципом повторюваності та циклічності.

Технології поділяються на операції (це одне з основних положень теорії поетапного формування розумових дій).

Існують різні визначення поняття «педагогічна технологія» зокрема:

Технологія – це сукупність прийомів, що застосовуються у будь-якій діяльності, у мистецтві (Тлумачний словник);

• **Педагогічна технологія** – сукупність психолого-педагогічних настанов, що визначають соціальний набір і компонування форм, методів, способів,

⁸Мистецтво 1-4 класи <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>

прийомів навчання, виховних засобів; вона є інструментарієм педагогічного процесу (Б.Т.Лихачов);

- **Педагогічна технологія** – це змістовна техніка реалізації навчального процесу (В.П.Беспалько);

- **Педагогічна технологія** – це опис процесу досягнення результатів навчання, що плануються (І.П.Волков);

- **Педагогічна технологія** – це продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проектування, організації і проведення навчального процесу з безумовним забезпеченням комфортних умов для учнів та вчителя (В.М.Монахов);

- **Педагогічна технологія** – це системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, що ставить своїм завданням оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО);

- **Педагогічна технологія** – системна сукупність і порядок функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних засобів, що використовуються для досягнення педагогічної мети (М.В.Кларін);

- **Педагогічна технологія** – змістовне узагальнення, що містить у собі зміст усіх визначень попередніх авторів (Г.К.Селевко).

Технологія навчального та виховного процесів пов'язана зі знаходженням таких дидактичних підходів, які б надавали в навчанні гарантований результат.

Педагогічна технологія – це така побудова діяльності педагога, де всі дії, які входять до неї, мають певну послідовність і цілісність, а виконання передбачає досягнення необхідного результату та має прогнозований характер.

Принципово важливою стороною в педагогічній технології є позиція учня в освітньому процесі, відношення до нього з боку педагога. Тут вирізняють декілька типів технологій:

- авторитарні технології, у яких педагог є одноособовим суб'єктом навчально-виховного процесу, а студент є лише «об'єкт». Вони відрізняються твердою організацією заняття, придушенням ініціативи і самостійності тих, хто

навчається, застосуванням вимог і примусу;

- високим ступенем уважності до особистості вихованця відрізняються дидакто-центричні технології, у яких існує тісний зв'язок у діяльності педагога й учня, пріоритет навчання над вихованням, а найголовнішими чинниками формування особистості вважаються дидактичні засоби;

- особистісно-орієнтовані технології ставлять у центр усієї освітньої системи особистість учня, забезпечення зручних, безконфліктних і безпечних умов його навчання, розвитку, реалізації його природних потенціалів. Особистість учня в цій технології не просто суб'єкт, а суб'єкт пріоритетний, вона є метою освітньої системи, а не засобом досягнення якоїсь іншої мети (що має місце в авторитарних і дидакто-центричних технологіях). Такі технології називають щеантропоцентричними.

Найголовнішими ознаками нових навчальних технологій є їх *особистісно орієнтована спрямованість людину і дитиноцентричність*, багатоваріантність способів досягнення результату, уміння організувати навчання одночасно на різних рівнях складності, утвердження всіма засобами цінності емоційного благополуччя дітей та їхнього позитивного ставлення до навколишнього світу.

Для реалізації особистісно орієнтованого навчання вчитель має володіти різними варіантами навчального процесу, знати не один універсальний, а кілька шляхів, придатних для досягнення мети. Педагогічна технологія повинна мати чіткі процесуальні характеристики, тобто настільки послідовно і недвозначно описувати, як і що слід робити, щоб кожний учитель, застосовуючи її, гарантовано досяг запланованого результату.

У центрі компетентнісного та особистісно орієнтованого підходу є особистість, розуміння якої педагогіка запозичує з психології. Цінність особистості визначає орієнтацію дослідника на вироблення відповідних технологій і методик навчання. Здебільшого, далі консервативного лозунгового опису цінності особистості справа не йде, вироблені технології і методики навчання кардинально не змінюють форми і змісту. Це значною мірою викликано відсутністю категоріальних відмінностей понять «людина» й «особистість» та

схеми, що визначає місце людини чи особистості стосовно інших елементів педагогічної системи – суспільства, діяльності, тощо .

В антропологічному та людиноцентричному підходах (головним об'єктом є людина, особистість, культура) об'єкт дослідження дуже широкий і невизначений, відсутня логічна система; на практиці цей підхід зводиться до особистісно орієнтованої освіти чи врахування етнологічних і етнографічних факторів.

Культурологічний підхід (цінністю є культура) часто підкреслює значення уявлення про культуру та норм поведінки людини⁹. Цінність – це те, що особливо важливо для людини. Її усвідомлення та реалізація дає можливість сформуватись людині як особистість, відчутти задоволення від життя. Оскільки об'єкт «культура» онтологічно не визначений і розмитий, кожний дослідник формує уявлення про цей феномен на свій розсуд; до діалогу культур найчастіше звертаються автори змісту освіти (для прикладу, підручників історії мистецтва). Культура – те, що створено людиною (сукупність результатів людської практики). Духовна культура – спосіб свідомої організації особистістю своєї індивідуальної сенсожиттєвої діяльності в сфері духовного і матеріального виробництва, який забезпечує їй всебічну самореалізацію.

Культурна ідентичність – це неоціненний актив, який розширює можливості для всебічного розвитку людини, мобілізуючи кожну націю і кожну групу, змушуючи їх черпати сили з його минулого, набувати елементів інших культур, сумісних з характером, і таким чином продовжувати процес самовдосконалення.

Культурна ідентичність та культурне різноманіття нерозривно пов'язані між собою [¹⁰]. Культурні особливості не порушують єдності загальнолюдських цінностей, що об'єднують наші народи, насправді вони роблять їх більш плідними. Міжнародна спільнота вважає своїм обов'язком збереження та охорону культурної спадщини кожного народу [¹¹].

⁹ Ціннісні орієнтири сучасної української школи/ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferencia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf>

¹⁰ UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml

¹¹ Спадщина України в ЮНЕСКО <https://www.depo.ua/ukr/life/spadshchina-ukrayini-v-yunesko-7-pishemo-15-v-umi-17042015175700>

Культура передбачає діяльність, однак не всяку діяльність можна назвати культурною, а лише ту, в результаті якої відбуваються позитивні перетворення в різних сферах суспільства (соціальной, духовній, економічній).

Діяльність, як засіб розвитку культури, включає в себе культуротворчу діяльність, в ході якої створюються цінності культури. Саме культура, приймаючи форму активної людської діяльності, виступає засобом суспільного розвитку та формування людської особистості, так як особистість формується лише в процесі культурної діяльності і за допомогою її.

Культура – наскрізна характеристика всієї соціальної системи, і в будь-якому громадському явищі існує його специфічний культурний аспект; основна соціальна функція культури –людинотворчість, тобто людська особистість –

Абсолютний об'єктивний та суб'єктивний предмет культури. Головна мета культури –формування певного типу особистості (Л. Коган).

Культурна компетентність, передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості.

Соціологічний підхід розглядає педагогічні явища з позицій суспільних потреб соціуму; методи і засоби дослідження транслюються з соціології в педагогіку в «чистому» вигляді; особистісні й педагогічні аспекти розглядаються залежно від поглядів щодо того, яким має бути суспільство.

Тому важливо формувати соціальні компетентності – здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі. За твердженням Н. Бібік, «соціальна компетентність» передбачає здатність жити в соціумі (враховувати інтереси та потреби соціальних груп; дотримуватися соціальних норм та правил; співпрацювати з партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати питання на перетині системи соціальних відносин суспільства людини [¹², с. 73].

¹²Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік. – К. : Плетяда, 2010. – 120 с.

Формування компетентності відбувається через ціннісне ставлення:

гуманно ставитися до інших людей, бути здатним до альтруїзму, співчуття, емпатії; цінувати і поважати свободу інших, право на вибір та власну думку; поважати гідність кожної людини; усвідомлювати зміст понять «громадянин», «патріотизм», «готовність до захисту Вітчизни» як важливих складників життєдіяльності людини; усвідомлення конституційного обов'язку щодо громадянських прав та захисту суверенітету і територіальної цілісності України тощо.

Важливими завданнями навчання у ЗЗСО є розвиток в учнів:

- ✓ уміння мотивувати свої дії;
- ✓ самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі;
- ✓ м'яких навичок творчого нестандартного мислення;
- ✓ природних здібностей.

Педагогічна технологія трактується на сьогоднішній день кожним вченим по-різному. За В.Сластьоніним – це закономірна педагогічна діяльність, проєкт дидактичного, гарантованого результату. Технологія – конструювання навчального процесу:

- ✓ Загальні цілі та зміст навчання
- ✓ Навчальні цілі.
- ✓ Навчання.
- ✓ Оцінка
- ✓ Виправлення, корекція

Соціальну компетентність та культурну/ комунікативну компетентність учнів молодших класів важливо формувати відповідно до ідей НУШ: – учні мають оволодіти елементарними знаннями про соціальні явища, події, людей, взаємини, способи їх налагодження; важливо навчити цінувати, визнавати значущість для себе того, що пов'язано із соціальним життям; – називати словами, вербалізують основні соціальні явища; – передавати враження, пов'язані із соціальними подіями та взаєминами людей, художніми образами (малювати, співати, складати оповідання тощо); – пов'язувати соціальну

активність людей та власну з виконанням соціально сформованих стандартів; – реалізувати знання та інтереси у формах поведінки; – проявляти у поведінці конструктивну творчість; – важливо формувати світогляд особисті та її соціальні інтереси.

Механізми соціалізації можна розглядати як ідентифікацію і відособлення особистості, закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції в процесі розвитку особистості [13]. До психологічних і соціально-психологічних механізмів можна віднести наступні:

Імпринтинг – фіксування людиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей впливу на неї життєво важливих об'єктів.

Наслідування – даному випадку: один із шляхів довільного і найчастіше мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду.

Екзистенційний натиск – оволодіння мовою і неусвідомлюване засвоєння норм соціальної поведінки в процесі взаємодії зі значущими особами.

Ідентифікація (ототожнення) – процес неусвідомлюваного ототожнення людиною себе з іншою людиною, групою, зразком.

Рефлексія – внутрішній діалог, в якому людина розглядає, оцінює, приймає або відкидає ті чи інші цінності, властиві різним інститутам суспільства, сім'ї, суспільства, однолітків, значущим особам і т.д. Рефлексія може являти собою внутрішній діалог кількох видів: між різними Я людини, з реальними або вигаданими особами та ін. За допомогою рефлексії людина може формуватися і змінюватися в результаті усвідомлення і переживання нею тієї реальності, в якій він живе, свого місця в цій реальності і себе самого .

Формування соціальної та культурної / комунікативної компетентності молодшого школяра має відбуватися в процесі опанування учнями змісту загальноосвітніх дисциплін. Значний потенціал для опанування молодшими школярами соціально компетентної поведінки, розвитку її комунікації має зміст навчального предмету «Мистецтво» та методики її викладання.

¹³Вікова психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П., Пасєка О. В.]. Київ : Центр учб. л-ри, 2012. 376 с.

Характеристика освітньої галузі початкової школи «Мистецтво» (за державним стандартом початкової освіти)

Наголосимо на значущості опанування учнями різних видів мистецтва формування міжпредметної естетичної компетентності. Розвиток здатності учня орієнтуватися в естетичних нормах різних сфер соціуму відповідно до сформованих естетичних ідеалів і цінностей, системи інтегрованих мистецьких знань і досвіду .

Програма «Мистецтво» 1-4 клас. Завдання кожного року навчання.

1 клас. Формування в учнів уявлень про красу навколишнього світу, сповненого розмаїттям звуків, кольорів, ліній, рухів, жестів. Ознайомлення з основними елементами художньо-образної мови музики, образотворчого та синтетичних мистецтв (театр, хореографія, кіно). Створення художніх образів різними мистецьким засобами в процесі практичної діяльності. Розкриття явища взаємодії видів мистецтва. Усвідомлення зв'язків мистецтва з життям, внутрішнім світом дитини у системі «Я – мистецтво».

2 клас. Формування в учнів уявлень про пори року (осінь, зима, весна, літо) в мистецтві та відповідні українські народні свята, обряди, мистецькі традиції (Свято вражаю, Свято Святого Миколая, Новий рік, Різдво, Стрітєння, Великдень, Зустріч весни, Купало тощо). Усвідомлення можливостей відображення краси довкілля у художніх образах, зв'язків у системі «мистецтво – природа». Поглиблення знань про особливості образних мов різних видів мистецтва. Стимулювання художньо-творчих проявів учнів.

3 клас. Усвідомлення учнями особливостей відображення внутрішнього світу людини, її емоцій і почуттів, ідеалів і прагнень засобами різних видів мистецтв, розкриття особливостей художньо-образного втілення світу дитинства (дитячий фольклор, сюжети казок і мультфільмів, фантастика, пригоди, гумор у мистецтві). Ознайомлення на елементарному рівні з естетичними поняттями: ліричне, комічне, фантастичне, героїчне, драматичне, епічне. Формування уявлень про людську духовність, моральні якості – патріотизм, доброту, дружбу,

вірність, співчуття. Осмислення можливостей художньо-образного відображення у мистецтві багатства людських відносин, зв'язків у системі «мистецтво – люди». Збагачення індивідуального естетичного досвіду в художньо-творчій діяльності.

4 клас. Розширення і поглиблення знань учнів про мистецтво українського народу, народів, що проживають в Україні, а також інших народів світу. Усвідомлення єдності змісту і форми в художніх творах, багатства способів художнього вираження людських почуттів і ставлень до багатогранного світу культури. Формування елементарних уявлень про історичні й географічні координати розвитку мистецтва. Узагальнення знань учнів щодо видової та жанрової специфіки мистецтв, особливостей їх художньо-образних мов. Стимулювання емоційно-ціннісного ставлення учнів до мистецтва, забезпечення умов для художньо-творчої самореалізації. Осмислення різноманітних зв'язків у системі «мистецтво – культура».

Тематична структура програми «Мистецтво 1-4 класи»

1 клас. АБЕТКА МИСТЕЦТВ

- I тема. Краса навколо нас
- II тема. Мистецтво – чарівне вікно у світ
- III тема. Загадки художніх мов
- IV тема. Як митці створюють красу

2 клас. КРАСА ДОВКІЛЛЯ В МИСТЕЦТВІ

- I тема. Пори року і народні свята
- II тема. Мистецтво і рукотворний світ
- III тема. Бринить природи мова кольорова
- IV тема. Образи рідної землі

3 клас. ОБРАЗ ЛЮДИНИ В МИСТЕЦТВІ

- I тема. Мистецькі мандри казкових персонажів
- II тема. Легендарні герої в мистецтві
- III тема. Комічні та фантастичні образи
- IV тема. Краса людської духовності

4 клас. СВІТ У МИСТЕЦЬКИХ ШЕДЕВРАХ

I тема. Мій мальовничий, світанковий край

II тема. Ми діти твої, Україно!

III тема. Подорожі країнами і континентами

IV тема. Дзвони минулого, шляхи майбутнього

II. ЗМІСТ СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НУШ

Зміст сучасної мистецької освіти в умовах НУШ спрямовано на «всебічний розвиток», «навчання і виховання здобувачів освіти», «виявлення їхніх обдарувань», «розвиток талантів і здібностей», «формування компетентностей, необхідних для соціалізації та громадянської активності» [14, с.4–8].

У ЗЗСО на уроках «Мистецтва», яке інтегрує знання з предмету «Музичне мистецтво» навчання та виховання дитини здійснюється з опорою на український фольклор, насамперед дитячі пісні, пісні-ігри, хороводи.

Актуальними є методи та методичні прийоми організації процесу музичного виховання (За Н. Ветлугіною):

- спонукання до співпереживання,
- переконання в процесі музичного сприйняття,
- вправи в практичних діях, пошукових ситуацій, що спонукають до творчих дій.

Методи та методичні прийоми організації процесу музичного виховання за О. Радиною:

- наочні: наочно-слуховий та наочно-зоровий;
- словесні: бесіда, розповідь, поетичне слово, пояснення, метод аналогії музики і мовлення;
- практичні: показ педагогом виконавських прийомів, вправління, моделювання звукових відносин, методи уподібнення характеру звучання музики (мімічного, тактильного, інтонаційного, вокального, моторно-рухового,

¹⁴ Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>

колірного, тембрового, словесного, поліхудожнього тощо)¹⁵.

Важливо залучати ідеї системи музично-ритмічного виховання Еміля Жак-Далькроза. Музично-педагогічної системи Карла Орфа. Музично-виховної концепції Золтана Кодая. Педагогічної системи Марії Монтесорі. Школи «Виховання таланту» Шінічі Сузукі. Технологію елементарного музикування Тетяни Тютюннікової тощо.

Важливим етапом навчання є слухання, та дотримання етапів музичного сприймання: перцептивне сприйняття звукового потоку, осягнення семантики музичної мови, інтерпретація художнього змісту твору тощо¹⁶.

Провідним видом діяльності є спів, поряд з яким широко використовуються також рухи й танці під музику, гра на дитячих інструментах, слухання музики.¹⁷ Важливо формувати співацьку поставу з метою правильності процесу співу. Звернути увагу на види співацької постави. – звукоутворення, специфіку звукоутворення у молодших школярів, діапазон; – атаку звуку, види атаки звуку. Необхідність використання м'якої атаки звуку для співу учнів. Прийоми роботи над м'якою атакою звуку; – звуковедення. Прийоми звуковедення, та їх використання у роботі з учнями. – Дикція та артикуляція як важливі співацькі навички, робота музичного педагога над правильністю артикуляції у дітей; співацьке дихання. Роль спеціальних вправ для розвитку правильного співацького дихання у дітей (за Стрельниковою).

Вчителі в НУШ мають використовувати методи та прийоми навчання співу: метод розучування на слух; виразне виконання пісні; показ педагогом співочих умінь; показ з поясненнями; жест педагога, диригування; питання та фасилітація яку педагог адресує дітям; ігрові прийоми; оцінка якості дитячого виконання пісні тощо.

На уроках має переважати ритмічно-музичні рухи, хоровий спів, слухання та аналіз музичних творів. Навчальною програмою передбачено знання засобів

¹⁵Радынова О. П., Катинене А. И., Паландишвили М. Л. Музыкальное воспитание дошкольников: учеб. пособ. для студ. фак-тов дошк. воспит. высш. и средн. пед. учеб. заведений. Москва: Академия, 1998. 240 с.

¹⁶Ростовський О. Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1997. 328 с.

¹⁷Матвієнко С. І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 298 с.

музичної виразності, музичних жанрів і форм, способів розвитку музики. У рамках позакласної виховної роботи учнів залучають до співу в хорі, до занять вокалом, до участі у фольклорних колективах, а також ВІА в старших класах¹⁸.

Важливо звернути увагу на методи та прийоми навчання дітей музичної ритміки та перкусіям – наочні (демонстрування та ілюстрування); словесні (бесіда про характер музики, засоби її виразності, пояснення, розповідь про її образи, нагадування, запитання, оцінка тощо); практичні (перкусії, практична імітації, прийом «пластичного інтонування», виразне виконання музичного руху (дорослим, дорослим разом з дітьми, самими дітьми – в усталеному або інтерпретаційному вигляді), варіювання знайомого матеріалу, ігровий, змагальний).

У початковій школі залучати можливості використання в сучасній практиці дитячого інструментування елементів музичної педагогіки Карла Орфа. Звернути увагу вчителя на вплив музикування на зучнів, підтримки інтересу, розвиток творчості засобами музикування та гри на дитячих музичних інструментах, та нетрадиційних інструментах створених власноруч або разом з родиною¹⁹.

Зачушим складником соціалізації є виховання у позашкільній, залучення до традицій календарних свят, тематичних свят, свят календарно-обрядового циклу, християнські свята, національно-патріотичних свята. Навчати школярів активно проповідати Дні народження, зустріч із Прекрасним і Цікавим тощо²⁰.

У дитячих школах мистецтва і на музичних відділеннях шкіл мистецтв учні можуть вибрати навчання в класі певного музичного інструменту (фортепіано, скрипка, віолончель, арфа, гітара, балалайка, баян, акордеон, бандура, цимбали, духові та ударні інструменти) або в класі сольного співу (академічного, естрадного, джазового). Передбачається музикування в хорі або оркестрі. Як обов'язкові предмети вивчаються теорія музики та сольфеджіо, українська та

¹⁸Турчин Т. М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації: монографія. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2013. 368 с.

¹⁹Левчук Я. Українські народні дитячі музичні інструменти : гра музикою чи музикування грою. Музичний керівник. 2013. №1. С. 4-7.

²⁰Шуть М. Сучасне дитяче свято: педагогічний аспект. Музичний керівник. 2012. №3. С. 4-11.

зарубіжна музична література. До предметів за вибором належать ритміка, ансамблева гра, акомпанемент і читання з аркуша, імпровізація і творення музики, фольклор, оркестровка, сценічний рух. У деяких школах відкриті естрадно-джазові відділення, організовані духові оркестри.

Музичний досвід посилює і емоційно підкріплює соціальні потреби і соціальні здібності дитини, а через них значно збагачує її потенціал в цілому.

Образотворче мистецтво

Значення соціалізації полягає в тому, що в ході її людина організовується як член того суспільства, до якого він відноситься. Дюркгейм одним з перших привернув особливу увагу на питання соціалізації, підкреслював, що будь-яке суспільство воліє сформувати людину відповідно до існуючих у нього універсальних моральних, інтелектуальних та фізичних ідеалів.

Найважливішу роль в тому, якою виросте людина, як пройде його становлення грають люди, – агенти соціалізації. До дітей ними є батьки, брати і сестри, родичі, однолітки, сусіди, вчителі. За свою роль в соціалізації агенти розрізняються залежно від того, наскільки вони значущі для людини, як будується взаємодія з ними, в якому напрямку і якими засобами вони роблять свій вплив [21, с. 28]. Французький соціальний психолог Габріель Тард вважав основним методом соціалізації – наслідування!

У ЗЗСО на уроках «Мистецтва», яке інтегрує знання з предмету «Образотворче мистецтво» молодші школярі набувають умінь створювати образи в графіці, живопису, скульптурі, а також знайомляться з декоративно-прикладним мистецтвом, архітектурою та дизайном, засвоюють основи композиції.

У гуртках художнього профілю в школах і позашкільних закладах учні мають змогу ознайомитися з видами образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва для поглибленого вивчення відповідно до своїх інтересів і потреб.

Інтеграція – це процес і результат створення нерозривно пов'язаного,

²¹Габріель Тард. Агенти соціалізації. / Основи соціалізації особистості: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Р.В. Зозуляк-Случик. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 218 с.

єдиного, суцільного. У навчанні вона здійснюється шляхом злиття в одному синтезованому курсі елементів різних навчальних предметів.

Між предметні зв'язки передбачають включення в урок запитань і завдань з матеріалу інших навчальних предметів, що мають допоміжне значення для вивчення його теми. Це окремі короткочасні моменти уроків, які сприяють глибшому сприйманню та осмисленню якогось окремого поняття.

Наприклад, на уроці читання в 3 класі, аналізуючи оповідання О.Донченка «Лісовою стежкою», в бесіді активізують ознаки картин природи середини осені, залучаючи дитячі малюнки із зображенням осіннього лісу, повторюють матеріал із природознавства про яруси лісу. В цьому разі на уроці читання маємо справу з між предметними зв'язками уроків природознавства та образотворчого мистецтва.

Якщо ж проводити урок на тему «Художній образ осіннього лісу», на якому зінтегровано зміст з різних предметів, й учні включаються в різні види діяльності, щоб в їхній свідомості та уяві виник літературно-художній образ осіннього лісу, то такий урок вважають інтегрованим.

Методичне проведення інтегрованих уроків потребує дуже високого професіоналізму та ерудиції вчителів.

Основні завдання інтегрованих уроків:

- створення передумов для всебічного розгляду учнями певного об'єкта, поняття, явища;
- формування системного мислення;
- збудження уяви;
- позитивного емоційного ставлення до пізнання.

Урок повинен підпорядковуватися одній головній меті, а не бути безладною мозаїкою окремих картин. Тому заздалегідь потрібно визначати інтегровані урок зіставляючи матеріал різних предметів, визначаючи теми, близькі за змістом або метою використання. Адже до інтегрованих уроків слід готуватися не лише вчителіві, а й учням.

Мета інтегрованих уроків:

- формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їхньої пізнавальної діяльності;

- формування навичок самостійної роботи школярів з додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами;

- підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу;
- виявлення здібностей учнів та їх особливостей;
- створення творчої атмосфери в колективі учнів;
- підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається;
- ефективна реалізація розвивальної функції навчання.

Відмінність інтегрованого уроку від звичайного:

- предметом вивчення на такому уроці є багатопланові об'єкти, інформація;
- про сукупність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання між предметних зв'язків при різнобічному розгляданні однопланових об'єктів;

- своєрідна структура, методи, прийоми і засоби, що сприяють його організації та реалізації поставлених цілей.

Театральне мистецтво. Театралізована діяльність

Методика формування мистецької компетентності молодших школярів полягає швидше за все у впровадженні ідей Л. Серих стосовно театралізованої діяльності в початковій школі, що суттєво поліпшує використання постулатів НУШ в початкових класах. Тому, запропонована методика авторки полягає в:

- організації та доцільному введенні засобів сценічної виразності як елементів («механізмів») театралізованої діяльності на всіх уроках навчально-виховного процесу, при якому забезпечується емоційне «проживання» знань школярами, спрямоване на формування естетичної культури;

- паралельному залученні молодших школярів до власне сценічної (театральної) діяльності (постановки міні-вистав тощо), яке розглядається як початковий етап оволодіння способами театралізованої діяльності. Формування естетичної культури відбувається в процесі постановки вистави як цілісності,

опанування кожним засобом здійснюється в контексті досягнення цілісного художнього образу вистави;

- «подвійній» спрямованості на формування естетичної культури молодших школярів: через сценічну творчість як перехід до театралізованої діяльності; через власне театралізовану діяльність на уроках мистецького і немистецького циклів та в позаурочний час, при якій розвиток «технічних» можливостей дитини щодо сценічної творчості виступає універсальним засобом самовираження;

- досягненні емоційності у використанні окремих засобів сценічної творчості як компонентів театральної діяльності переноситься на опанування будь-яких знань [²², с.66].

Методика формування естетичної культури молодших школярів, зокрема і мистецької компетентності у процесі власне театралізованої діяльності складається з блоків (напрямів): Блок А – залучення молодших школярів до сценічної творчості і Блок Б – залучення школярів до театралізованої діяльності, які зумовлюються змістом процесу виховання естетичної культури молодших школярів.

Блок А. Залучення молодших школярів до сценічної творчості як підготовчого етапу до театралізованої діяльності. Кінцева дидактична мета – постановка вистави.

Театральна діяльність, творчість у нашому дослідженні розглядається, як основа, *лабораторія* розвитку вмінь, які використовуються у *театралізованій діяльності*.

Початковий етап – сценічна творчість. Залучення школярів до сценічної творчості обґрунтовується шкільними завданнями естетичного виховання. Колективний характер театральної діяльності зумовлює створення груп. Характерними рисами учасників групи (студії, класу) як дитячої спільності (за О. Кононко) є: інтегративність – міра єдності всіх членів; мікроклімат, обумовлений самопочуттям кожного члена, психологічний комфорт;

²²Серих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: монографія. Суми: ОШПО, 2010. 200 с.

референтність – ступінь прийняття членами групи групових норм, еталонів; лідерство – ступінь домінуючого впливу тих чи інших членів на групу в цілому; спрямованість – соціальна цінність прийняття нею цілей, мотивів діяльності, орієнтацій; комунікативність інтелектуальна, емоційна, яку визначають міжособистісні зв'язки емоційного характеру, домінуючий, емоційний настрій групи, волелюбність, обумовлена спроможністю групи протистояти труднощам і перешкодам.

Блок А складається з трьох етапів і включає:

1. *Організацію сприймання вистав* (професійних, аматорських, шкільних), де перед школярами постають завдання:

- активізації емоційного сприймання;
- первинного виховання навичок логічно обґрунтувати враження (дитина «глядач-критик») через розвиток мовного середовища [²³, с.70].

2. *Бесіди про театр*, театральні вправи.

Ознайомлення вихованців з мистецтвом театру, сценічною творчістю спрямована на розширення знань, розвиток навичок сценічної творчості та впровадження їх в інші сфери. Використання засобів сценічної виразності уможлиблюють поглиблення емоційного «проживання» учнями знань з будь-яких дисциплін, як мистецьких, так і немистецьких.

3. *Роботу власне над виставою*, де перед учнями постають завдання:

- визначення художньої ідеї майбутньої постанови;
- виконавські завдання (завдання на ідентифікацію, на розвиток уяви);
- завдання на оформлення вистави (музичне оформлення, виконання декорацій, костюмів, ляльок, бутафорію тощо), яке посилює враження учнів;
- навички оцінювання ідеї, змісту, композиції вистави й оцінювання спільних результатів та власних здобутків;
- виховання партнерства [²⁴, с.72].

²³Серих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: монографія. Суми: ОППО, 2010. 200 с.

²⁴Серих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: монографія. Суми: ОППО, 2010. 200 с.

У 1-2 класі початкової ланки діти займаються театралізованими вправами на *фланелеграфі, у тіньовому театрі*. Така форма роботи, як *гра-драматизація* відбувається в позаурочній та гуртковій роботі, а читання у ролях, складання *діалогів героїв, інсценування* – на уроці. У 3-4^x класах учителі розпочинають роботу над *невеличкими спектаклями*, поєднуючи цю роботу з навчальними заняттями.

Далі розглянемо Блок Б – залучення школярів до театралізованої діяльності (використання емоційних засобів виразності сценічної творчості для поглиблення емоційного «проживання» учнями знань):

- Б 1 – на уроках мистецьких дисциплін (і на уроці читання);
- Б 2 – на уроках немистецьких дисциплін (виходячи з доцільності теми та дидактичної мети уроку);
- Б 3 – у позаурочних заходах мистецького спрямування (літературно-музичні вечори, вечорниці, концерти, конкурси тощо);
- Б 4 – у позаурочних заходах немистецького спрямування (художнє оформлення спортивних змагань, предметні олімпіади, мовні вечори, математичні «Кенгуру», КВК, заходи з народознавства тощо).

Введення Блоку Б – постійне намагання активізувати навички сценічної творчості, здобуті при виконанні завдань Блоку А. Виховний процес за змістом блоків відбувається як *послідовно, так і одночасно* [²⁵, с.74].

Формування громадянських компетентностей

Навчальний предмет «Мистецтво», метою якого є особистісний розвиток учня, формування його соціальної. Культурної та інших життєвих компетентностей в процесі пізнання та засвоєння різних видів соціального досвіду, цінностей що взаємопов'язані із загальнолюдськими, загальнокультурними і національними традиціями, соціальними та моральними нормами та практиками комунікації, громадянською активністю, вихованням толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій, різних точок зору. Все це дозволяє сформувати громадянина, та «громадянську компетентність»,

²⁵Серих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: монографія. Суми: ОШПО, 2010. 200 с.

здатність людини активно, відповідально й ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства» (за О. Пометун)^[26], с. 68].

Н. Бібік визначає громадянську компетентність як здатність бути громадянином, який володіє демократичною громадянською культурою, усвідомлює цінності свободи, прав людини, відповідальності, готовності до компетентної участі в громадянському житті [²⁷, с. 94].

Формування громадянських компетентностей особистості –пов'язано з родиною, бо знання вміння і навичи передаються від батьків та інших членів родини своїм нащадкам. Особливістю завдань на мистецької освітньої галузі та інтегрованого курсу «Мистецтво» в початковій школі є створення умов для формування знань про державу, закони, символіку, моральні цінності та норми поведінки, права і відповідальність людини і громадянина в умовах глобалізації та викликів. Важливо формувати культурну компетентність, розвивати комунікативні уміння дитини, що дозволяють їй соціалізуватися в класний і шкільний колектив, уміння спілкуватися та комунікувати використовуючи вербальні та невербальні системи, налагоджувати діалог. Основою соціалізації є ціннісні орієнтації свідомого громадянина. До формування громадянських компетентностей важливо залучати представників місцевої громади, громадських організацій, представників влади, батьків тощо. Особливе місце належить ЗЗСО, адже саме в початковій школі особистість отримує перші громадянські знання і громадянський досвід.

Інтеграція з літературою

Літературна освіта в Україні є необхідною складовою художньо- естетичної освіти й реалізується на всіх рівнях освіти. Відповідно до Концепції літературної освіти (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 58 від 26.01.2011 р.) існує загальнодержавна програма з української та світової літератур, інтегрованого курсу літератури. Концепцією чітко визначено, що в

²⁶Пометун О. І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О. І. Пометун // Рідна школа. – 2015. – С. 65–69.

²⁷Бібік Н. М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н. М. Бібік. – К. : Плетяда, 2010. – 120 с.

Україні функціонує система безперервної мовної освіти, підкріплена мовною політикою держави, спрямованої на: обов'язкове оволодіння державною українською мовою всіма громадянами (незалежно від національності, віросповідання, сфери суспільно-виробничої діяльності); володіння рідною мовою кожним його носієм; знання іноземних мов; виховання мовної толерантності.

III. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО» У ДЕРЖАВНИХ СТАНДАРТАХ ПОВНОЇ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ

Особливості модельних навчальних програм галузі «Мистецтво»

Мистецтво – особлива форма відображення дійсності, естетичний художній феномен, який передає красу навколишнього та внутрішнього світу людини через осмислення фундаментальних категорій «краса», «гармонія», «ритм», «пропорційність», «довершеність» та ін.

Особливості опанування мистецтвом в школі пов'язані з його багатограним впливом на свідомість і підсвідомість людини, її емоційно-чуттєву сферу, мислення й потреби, адже **метою** навчання мистецтва в школі є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плекання пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті.

Зміст мистецької освітньої галузі може реалізовуватися як через *інтегрований курс «Мистецтво»*, так і через *окремі предмети* за видами мистецтва: *образотворче мистецтво і музичне мистецтво*. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки кадрового складу педагогічних працівників школи та погоджується педагогічною радою.

Нормативним документом у закладах загальної середньої освіти є Типові освітні програми, які через очікувані результати навчання конкретизують, чого саме мають навчитися здобувачі освіти на певному циклі навчання.

Для досягнення визначених програмою результатів навчання вчитель самостійно може визначати тематику навчання, мистецький контент (художній матеріал), обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми, технології навчання.

У Державному стандарті уточнено мету і завдання освітньої галузі «Мистецтво» в контексті реалізації компетентнісного підходу. Зокрема визначено, що метою загальної мистецької освіти є формування у школярів комплексу ключових (метапредметних), естетичних (міжпредметних) і мистецьких (предметних) компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності шляхом набуття власного естетичного досвіду.

У контексті Концепції «Нова українська школа» мета предметний підхід в освіті має забезпечити перехід від наявності практики поділу знань на предмети до сприйняття цілісної образної картини світу.

У дослідженні Л. Масол на підставі загальних дидактичних підходів (О. Савченко, О. Овчарук, А. Хуторського) та враховуючи специфіку художньо-естетичних дисциплін запропоновано таку класифікацію компетентностей:

Особистісні:

- загальнокультурні;
- спеціальні.

Соціальні:

- комунікативні;
- соціально-практичні.

Функціональні:

- предметні знання та вміння (музичні, образотворчі тощо);
- міжпредметні – галузеві (художньо-естетичні) та міжгалузеві (художньо-гуманітарні);
- метапредметні (загальнонавчальні), інформаційно-пізнавальні; саморегуляції.

У Концепції Нової української школи, серед ключових компетентностей, важливе значення приділяють розвитку в учнів з культурної грамотності.

У 5-6 класі також продовжується робота над формуванням особистісних, соціальних, загальнонавчальних і предметних компетентностей.

До особистісних компетентностей належать загальнокультурні й спеціальні – художньо-естетичні компетентності.

Визначення поняття «КУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»	Дослідники
Складне особистісне утворення, що охоплює знання й орієнтації на цінності національної та світової культури	Н. Дериглазова, С. Зубчевська , О. Пахомова , К. Савченко , А. Хуторський
Інтегративна (професійна) якість особистості, яка визначає здатність суб'єкта орієнтуватися в сучасному соціокультурному просторі	Н. Євтушенко, О. Коваленко, Т. Єжова, Дж. Равен, А. Хуторської
Невід'ємний компонент професійної культури майбутніх фахівців	Г. Кондратенко, О. Петров Л.Сєрих
Готовність тих, хто навчається, до гармонійного входження у культурний простір людства, до діалогової форми спілкування з оточуючими людьми	О. Лебедев, О. Смирнова, С. Харитонова
Здатність жити та взаємодіяти з іншими в умовах полікультурного суспільства, керуючись національними та загальнолюдськими духовними цінностями; здатність ідентифікувати себе із цінностями професійного середовища	Н. Бібік, М. Князян, С. Рєнчинова, С. Троянська , А. Щукін
Зміст та структура культурної компетентності:	
1) розвиток культурного світогляду здобувачів освіти, їх розуміння системи універсальних культурних цінностей, загальнолюдських і національних цінностей, розуміння мови як засобу комунікації членів певної національної лінгвокультурної спільноти, що є основою лінгвокультурної парадигми;	
2) формування загальнопланетарного способу мислення, усвідомлення відповідальності за майбутнє своєї країни та всього світу;	
3) розвиток загальної культури, культури мови і мовлення, культури іншомовного мовлення, культури професійного здобувачів освіти;	
4) розвиток культури поведінки, навчання етики взаємодії з людьми різних поглядів, вірувань, національностей;	
5) формування вторинної мовної особистості, яка може реалізувати себе в межах діалогу культур, переборювати міжкультурні та мовні бар'єри;	
6) розвиток умінь використовувати надбані загальнокультурні знання, уміння й навички відповідно до ситуацій спілкування у процесі комунікації та діяльності;	
7) розвиток потреби в самоосвіті, саморозвитку, самовдосконаленні.	

Культурна (міжкультурна) компетентність – це здатність людини ефективно взаємодіяти з людьми, що представляють різні культури. Культурна компетентність включає чотири компоненти:

- 1) розуміння власного культурного світогляду;
- 2) ставлення до культурних відмінностей;
- 3) знання різних культурних методів і світоглядів;
- 4) міжкультурні навички.

Компетентність культурна грамотність – це «здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід і почуття за допомогою мистецтва». Її розвиток відбувається на уроках мистецтва.

Культурна компетентність – це добра обізнаність учня в особливостях національної та загальнолюдської культури, культурологічних засадах, сімейних, соціальних, суспільних явищах, толерантна поведінка, формування моральних якостей, ознайомлення з культурною спадщиною українського народу, з найважливішими досягненнями національної науки й культури, визначними подіями та постатями в історії України.

Спеціальні художньо-естетичні компетентності – знання і розуміння учнями мистецької (музичної та образотворчої) термінології, вміння пояснити ті чи ті явища, наявність власного естетичного досвіду, розвиток художньо-творчих здібностей і художньо-образного мислення.

Загальнокультурні та спеціальні художньо-естетичні компетентності відіграють важливу роль у розвитку сучасного учня, впливають на його світогляд, виховання, розвиток людських якостей і рівень обізнаності в галузі «Мистецтво».

Функціональні компетентності взаємопов'язані з предметною діяльністю учнів. Ці компетентності поділяються на предметні, міжпредметні та метапредметні.

Предметні знання та вміння – це знання; музичні, образотворчі, хореографічні та театральні. Міжпредметні компетентності – це галузеві

(художньо-естетичні) та міжгалузеві (художньо-гуманітарні), де поєднуються різногалузеві знання, виявляється єдність неспоріднених знань, вмінь і навичок.

Галузеві міжпредметні компетенції поєднують різні види мистецтва та народної культури.

Міжгалузеві компетентності спрямовані на поєднання різних напрямів знань, навичок і вмінь з метою взаємопроникнення, взаємозв'язку різних предметів навчальної програми як єдиного цілого.

Метапредметні компетентності – загальнонавчальні компетентності. Один із їхніх різновидів – інформаційно-пізнавальний, що сприяє активному пошуку художньої інформації та розвитку навичок і вмінь оперування нею.

Соціальні – пов'язують комунікативні та соціально-практичні компетентності.

Комунікативні компетентності передбачають формування в учнів здатності до спілкування і взаєморозуміння.

Соціально-практичні компетентності – це здатність до співпраці, роботи в команді з метою отримання кращого результату. Саме соціальні компетентності учнів міцно поєднані з їхньою колективною художньо-творчою діяльністю – роботою в групах (парах) на уроках мистецтва, де формуються загальнокультурні (особистісні) компетентності – при аналізі музичних і художніх творів, при співі (виконанні) фрагментів музичних творів і пісень, створенні малюнків або образотворчих завдань. Важливим на уроках мистецтва є також розвиток функціональних компетентностей – галузевих, в яких поєднуються знання з народної творчості, музичного й образотворчого мистецтва.

Орієнтація учнів на активне пізнавальне ставлення до навколишнього середовища, уміння розбиратися у розмаїтті явищ сучасного життя, здатності керувати власною навчальною діяльністю – це необхідні умови виховання сучасної успішної людини. Активізація пізнавальної діяльності у процесі сприйняття різних видів мистецтва, вивченні різних історичних явищ світової та української художньої культури формує світогляд, ідеали, смаки учнів, сприяє

розвитку їхньої загальнокультурної грамотності й універсальних людських здібностей, що неодмінно стануть реалізовані в будь-яких сферах діяльності – у науці, політиці, освіті, культурі, щоденній праці.

Предмети освітньої галузі «Мистецтво» спрямовані на розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів, формування їх художньо-образного, асоціативного, критичного мислення; створення сприятливих умов для продукування креативних ідей, реалізацію власних творчих потреб у художній діяльності та пізнанні. Через образний зміст творів мистецтва, відкриваються широкі можливості ефективно впливати на виховання патріотизму, моралі та інших цінностей.

Види діяльності учнів на уроках мистецтва репрезентують дві взаємопов'язані складові *сприймання* (аналіз-інтерпретація) і *творення* мистецтва. Тільки за умови, коли учні будуть активно сприймати художні образи, творити їх самостійно (або у взаємодії з іншими), виявляти власну позицію, здійснювати творчий відбір художніх засобів – діяльність на уроках мистецтва буде ефективно впливати на розвиток емоційної сфери дитини (в тому числі емоційного інтелекту), формування художньо-образного, критичного, інших видів мислення, виховання художніх потреб, інтересів.

Сьогодні уже в початковій школі відбувається зміщення акцентів з НАКОПИЧУВАННЯ нормативно визначених знань, умінь, навичок на ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК ЗДАТНОСТІ ПРАКТИЧНО діяти, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях, зі «Знаю ЩО...» змінюється на «Знаю ЯК». Все це продовжується реалізуватися в основній школі [28 с. 9].

Структура навчального року (за чвертями, півріччями, семестрами), тривалість навчального тижня, дня, занять, відпочинку між ними, інші форми організації освітнього процесу встановлюються закладом загальної середньої освіти в межах часу, передбаченого освітньою програмою.

²⁸Серих, Л. В. (2022). *Організація освітнього процесу мистецької освітньої галузі в 5 класі Нової української школи: метод. посібн.* / за заг. ред. Л.В. Серих; КЗ СОІППО, кафедра теорії і методики змісту освіти. Суми: НВВ КЗСОІППО. 2022. 129.

Основною формою навчання мистецтва в основні школі є *урок* як основна форма організації навчання мистецтва в школі, якісна своєрідність його залежить від цілей, характеру спілкування і взаємодії педагога з учнями, методів навчання та виховання.

Методика проведення уроку мистецтва у 5-6 класі відбувається на засадах компетентнісного підходу. Уроки можуть проводитись у різних формах: бесіда, діалог, дискусія, проєкт тощо. Тривалість уроків у закладах освіти у п'ятих-шостих класах становить 45 хвилин. Заклад освіти може обрати інші, крім уроку, форми організації освітнього процесу.

На основі модельної освітньої програми предмета / інтегрованого курсу педагог складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарне планування здійснюється вчителями на підставі модельної програми в довільній формі, з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою педагога.

Автономія педагога має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. При розробленні календарно-тематичного, системи поурочного планування вчителю/вчительці необхідно самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в обраному ними підручнику. Педагог може самостійно переносити теми уроків, відповідно до засвоєння учнями навчального матеріалу, визначати кількість годин на вивчення окремих тем. Керівники закладу загальної середньої освіти або працівники методичних служб можуть лише надавати методичну допомогу вчителю з метою поліпшення освітнього процесу, а не контролювати його .

Другий цикл навчання (адаптаційний) у цьому контексті є важливим, адже діти вже мають певний мистецький досвід, здобутий на першому циклі навчання, у них активно розвиваються мислення, пам'ять, увага, уява. Тому важливим завданням педагога – підтримати і активно розвивати уміння та навички в галузі мистецтва.

У процесі підсумкового оцінювання звертаємо увагу на те, що перевірка має інтегрувати з одного боку досягнення учнів у різних видах діяльності, а з іншого – їх ставлення до предмету, активність та ініціативність. Тематична атестація проводиться один раз або двічі на семестр та виставляється в журналі в окрему колонку без дати. Деякі теми програми розраховані на вивчення впродовж семестру. Тому з метою узагальнення вивченого доцільно здійснювати проміжне оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти. При виставленні тематичної оцінки враховуються всі види навчальної діяльності учнів, що підлягали оцінюванню протягом вивчення теми. Семестрове оцінювання здійснюється на підставі тематичних оцінок. При цьому мають враховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня (учениці) з предмета упродовж семестру. Семестрова оцінка може підлягати коригуванню [²⁹, с. 9].

Викладання інтегрованого курсу «Мистецтво» (музична складова курсу) в 5 класах та 6 класах пілотних шкіл здійснюється на основі Державного стандарту базової середньої освіти затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, типової освітньої програми, яка розробляється закладом освіти, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 19 лютого 2021 року № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти та Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року.

²⁹Серих, Л. В. (2022). *Організація освітнього процесу мистецької освітньої галузі в 5 класі Нової української школи: метод. посібн.* / за заг. ред. Л.В. Серих; КЗ СОІППО, кафедра теорії і методики змісту освіти. Суми: НВВ КЗСОІППО. 2022. 129.

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним Державним стандартом [³⁰] вимог до обов'язкових результатів навчання учнів є освітня програма закладу загальної середньої освіти. Заклад освіти, який здійснює свою діяльність як учасник Проекту, розробляє освітню програму для адаптаційного циклу базової середньої освіти (5-6) класи на основі типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН № 235 від 19.02.2021 (<https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-tipovoyi-osvitnoyi-programi-dlya-5-9-klasiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>).

Відповідно переліку рекомендованих МОН України програм кожен заклад освіти обирає одну із модельних навчальних [³¹] програм освітньої галузі «Мистецтво»:

Модельну навчальну програму «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л.М., Просіна О.В.), яка є комплексною програмою для адаптаційного циклу навчання і забезпечує наступність між початковою і базовою освітою, гнучкий перехід учнів від молодшого шкільного віку до підліткового, сенситивного для формування цінностей і пошуку життєвих сенсів, розвитку емоційного інтелекту і критичного мислення. Вона розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти, яким визначено мету мистецької освітньої галузі – цілісний розвиток особистості учня у процесі опанування мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні. Програма побудована на підґрунті компетентнісного, інтегративного, особистісно орієнтованого, діяльнісного та культурологічного підходів, які зумовлюють дидактично доцільне визначення змісту навчання мистецтва і широку палітру методичного інструментарію вчителя.

³⁰ Державний стандарт базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>

³¹ Модельні навчальні програми URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>

Модельну навчальну програму «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Кондратова Л.Г.), мета якої – цілісний різнобічний розвиток успішної особистості учня у процесі формування мистецької грамотності опанування мистецьких надбань людства; усвідомлення власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації в міжкультурному комунікаційному просторі; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в сфері мистецької діяльності та комунікації; розкриття творчого потенціалу, залучення до культурних мистецьких подій та процесів в Україні.

Модельну навчальну програму «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Комаровська О.А., Лемешева Н.А.), яка має такий тематичний розподіл навчального змісту: 5 клас. Тема року: «Художні образи в моєму житті». Розділ І. Мистецькі шедеври та їхні творці. Розділ ІІ. Особистість у мистецтві. 6 клас. Тема року: «Всесвіт, утілений в художніх образах». Розділ І. Мистецькі мандри у часі і просторі. Пізнаємо світ через мистецтво. Розділ ІІ. Діалог традицій – діалог почуттів у мистецтві.

Модельну навчальну програму «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. Івасюк О.М., Комаровська О.А., Кізілова Г.О., Лемешева Н. А., Лобова О.В., Назар Л.Й., Чужинова І.Ю, Шулько О.А.), метою якої є цілісний (особистісний, духовний, національний, творчий тощо) розвиток і формування компетентностей для художньо-творчого самовираження учня в процесі освоєння мистецьких надбань людства. Структура модельної програми «Мистецтво. 5-6 класи (інтегрований курс)». Програма містить річні теми: «Мистецтво навколо нас» і «Життя крізь призму мистецтва», які, у свою чергу, розподілено на розділи (кластери за місяцями), що передбачають послідовність і наступність опанування навчального матеріалу з урахуванням можливостей інтеграції музичного, образотворчого та синтетичних мистецтв. Вибір навчального тематизму визначається віковими запитами учнів.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти містить нормативну складову: Наказ МОН № 289 від 01.04.22 «Про затвердження методичних

рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти», Додаток до наказу МОН № 289 від 01.04.22 «Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» [32], презентації та методичні матеріали Оформлення сторінок журналу здійснюється відповідно до Інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12) класів загальноосвітніх навчальних закладів (затв. наказом МОН України від 03.06.08 № 496). З-поміж домашніх завдань рекомендовані завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника.

Система оцінювання результатів навчання в мистецькій освітній галузі ґрунтується на позитивному ставленні до кожного учня (учениці). Оцінюється не рівень недоліків і прорахунків, а рівень прогресу особистісних досягнень, тому критерієм перевірки та оцінювання результатів мистецької освіти є динаміка особистісного розвитку учня (учениці). Безперечно, певну роль у мистецькій сфері відіграють спеціальні художні здібності (музичний слух, вокальні дані, відчуття ритму, кольору, пропорцій, симультанне образне сприймання тощо), які можуть впливати на освітні результати учнів. Втім для створення об'єктивності системи оцінювання, перевірка має інтегрувати такі показники:

- ставлення дитини до мистецької діяльності, її активність та ініціативність, особистісний зріст у порівнянні з її попередніми досягненнями (*формувальне оцінювання*);
- досягнення дитини у різних видах діяльності відповідно до показників

³² Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/>

Навчальна та методична література з предметів освітньої галузі «Мистецтво» зазначена у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН. Під час підготовки вчителів до уроків рекомендовано використовувати періодичні фахові видання, зокрема науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта».

ПІЗНАННЯ СЕБЕ ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ З РІЗНОМАНІТНИМИ МИСТЕЦЬКИМИ ОБ'ЄКТАМИ: РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Метою навчання мистецтв в основній школі є: виховання в учнів ціннісно-світоглядних орієнтацій у сфері мистецтва, розвиток комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей і способів художньої діяльності, формування потреби в творчому самовираженні та естетичному самовдосконаленні.

Мета досягається шляхом реалізації таких завдань:

- виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва
- та дійсності, розвиток художніх інтересів, естетичних ідеалів;
- формування системи художніх знань, яка відображає видову
- специфіку і взаємодію мистецтв;
- розвиток умінь сприймання, інтерпретації та оцінювання творів
- мистецтва й художніх явищ;
- стимулювання здатності учнів до художньо-творчого
- самовираження, до діалогу;
- розвиток художніх здібностей, критичного мислення;
- формування потреби в естетизації середовища та готовності до
- участі в соціокультурному житті.

Навчання мистецтва ґрунтується на принципах:

- наступності між початковою, основною і старшою школою;
- поєднання загальнолюдського, національного та етнокраєзнавчого
- аспектів змісту освіти;

- інтегративності, спрямованості на поліхудожнє виховання учнів;
- креативності (пріоритет творчої самореалізації);
- варіативності змісту, методів, технологій;
- діалогічності, полікультурності.

З музичного мистецтва (художньо-творча діяльність) необхідно приділяти увагу формуванню вокальних навичок дітей (зокрема, співу в унісон). При цьому зазначимо, що використання електронного супроводу («мінус» фонограм) доцільно лише на заключному етапі вивчення вокального твору. Важливим акцентом у діяльності педагога залишається розвиток ритмічного чуття, який здійснюється через створення ритмічного супроводу до власного співу, гри на елементарних музичних інструментах (в тому числі, в ансамблі), хореографічних рухах під музику. На уроках, учням необхідно давати можливість виявляти власну музичну творчість через імпровізації, створення ритмічних послідовностей, мелодій. Звертаємо увагу, що знайомство учнів з музичною (в тому числі нотною) грамотою має відбуватися природньо, у безпосередній музичній діяльності – співі, грі на елементарних музичних інструментах.

В образотворчій діяльності, учні на основі вже отриманого художнього досвіду, мають системно і послідовно опановувати секрети мови візуальних мистецтв, зокрема різні живописні і графічні техніки, способи ліплення, деякі техніки декоративно-ужиткового мистецтва, знайомитися з елементарними законами композиції, перспективи, основами кольорознавства, способами стилізації тощо. Для досягнення поставлених завдань педагогу необхідно не тільки запропонувати відтворити той чи інший зразок, а й сприяти розвитку творчості дитини: показати варіативність виконання завдання в межах поставленої навчальної цілі; запропонувати можливість додавання елементів (відмінних від запропонованого зразка) у власну композицію.

Набуття елементарних умінь з театрального та хореографічного мистецтва має відбуватися природньо у тісному зв'язку з іншими видами діяльності: рухи під музику, інсценізація творів мистецтва.

Водночас, в контексті інтегрованого навчання відбувається формування поліхудожніх умінь та якостей (здатність до порівняння мови різних видів мистецтва, відтворення різних явищ через музичні інтонації, малюнок, рух, жест, «оживлення» творів образотворчого мистецтва, візуалізація музики).

У процесі аналізу – інтерпретації творів мистецтва слід привчати уважно слухати і споглядати твори мистецтва, висловлювати власні враження, розширювати словниковий запас учнів для характеристики мистецьких творів, шукати зміст, розуміти, яким чином він розкривається (через характеристику художньої мови).

У процесі обговорення не слід вдаватися до суто мистецтвознавчого аналізу, а застосовувати різні методичні прийоми та методи для зацікавлення учнів, а також їх занурення у зміст твору. Системно і послідовно потрібно привчати дітей визначати, описувати емоційні стани, викликані почутим, побаченим, формувати культуру емоційного сприймання й реагування на твір мистецтва. Також важливо привчати дітей презентувати результати власної творчості, брати участь у шкільних мистецьких заходах (концертах, виставках, інсценізаціях тощо), а з часом виявляти ініціативу їх створення, спілкуватися з друзями та знайомими про мистецтво. Пізнання мистецтва відбувається, як через художньо-творчу діяльність, так і активне сприймання творів різних видів мистецтва та знайомства з особливостями їхньої художньо-образної мови.

Вивчення предметів освітньої галузі «Мистецтво» в основній і старшій школі здійснюватиметься за такими програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (оновлена); «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» Програми розміщені на офіційному вебсайті МОН: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas>; <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>;

Зміст освітньої галузі «Мистецтво» (у відповідності до навчальної програми) в основній школі (у 5-7 класах) може реалізовуватися як через

інтегрований курс «Мистецтво», і через окремі предмети за видами мистецтва: «Образотворче мистецтво» і «Музичне мистецтво».

У 8-9 класах та в старшій школі (10-11 класи) зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компоненту змісту програм предмети освітньої галузі «Мистецтво» мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури).

Програма інтегрованого курсу «Мистецтво» представляє органічне поєднання змісту різних видів мистецтва з домінантністю музичного і образотворчого, цей курс може викладати як один, так і два вчителі (вчитель музичного мистецтва; вчитель образотворчого мистецтва), які мають співпрацювати у команді, узгоджуючи планування своїх уроків. Для більш ефективного впливу мистецтва та розкриття теми (уроку, семестру) важливо уроки інтегрованого курсу у розкладі ставити парно: музичне мистецтво, образотворче мистецтво.

Особливістю навчальних програм для основної та старшої школи є варіативність художнього наповнення змісту: учитель самостійно може обирати різноманітні твори мистецтва для реалізації завдань програми, розкриття теми уроку та набуття учнями ключових і предметних компетентностей, визначених програмою.

На допомогу вчителю, як орієнтир для конструювання уроків у частині добору мистецького матеріалу, методичного інструментарію, можуть бути підручники, які розроблені різними авторськими колективами для різних моделей викладання мистецьких дисциплін («Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво»). Усі чинні підручники зазначені у «Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційному вебсайті МОН.

Учні основної та старшої школи спроможні засвоювати подану інформацію самостійно (чи в групі), проводити обговорення творів мистецтва, висловлювати власні судження та відстоювати свою позицію, завдяки різним видам завдань (зокрема інтерактивних). Різноманітність методичного апарату кожного з підручників сприяє розвитку педагогічної креативності, урізноманітненню форм роботи з мистецьким матеріалом, що в результаті підвищує зацікавленість учнів предметом вивчення. Матеріали для вокально-хорової роботи та візуальні матеріали для виконання практичної роботи з образотворчого мистецтва (поетапні педагогічні малюнки) значно полегшують знайомство учнів з секретами музичної чи образотворчої майстерності. Отже, використання підручника у поєднанні з інтерактивними формами діяльності сприяє поступовій зміні типу викладання навчального предмету (з монологічного на діалогічний), а традиційні уроки-лекції перетворюються у цікаві уроки-дослідження, уроки-квести, уроки-мандрівки тощо.

Підручник – це, навчальне видання для учнів, педагогічний інструмент для оптимізації їх навчання, відповідно педагогу важливо знайти оптимальний збалансований алгоритм використання підручника у поєднанні з іншими видами мистецької діяльності на уроках мистецтва. Адже для досягнення цілей і завдань кожного конкретного уроку, зокрема формування очікуваних результатів навчально-пізнавальної діяльності, визначених навчальною програмою, педагогу необхідно залучати учнів до різних видів художньо-творчої діяльності, зокрема і не охопленими змістом підручника. Звертаємо увагу на те, що основним нормативним документом, який визначає зміст та вимоги освіти є навчальна програма, а підручник – один з педагогічних засобів (з-поміж багатьох інших), що допомагає розв'язувати освітні завдання, визначені програмою.

В основній та старшій школі залишається впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно-орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Провідною ознакою сучасної освіти є тяжіння до інтегрування різного роду навчальної інформації під час викладання певної навчальної дисципліни.

Загальна мистецька освіта, надаючи варіативність щодо можливості викладання за монопредметними («Музичне мистецтво»; «Образотворче мистецтво») чи інтегрованим («Мистецтво») курсами, системно і послідовно впроваджує інтегрований підхід в освітній процес.

В основній та старшій школі, крім тематичної, застосовуються й інші види інтеграції, зокрема естетико-мистецтвознавча (художньо-мовна, жанрова, художньо-стильова тощо).

Цілісна структура програми «Мистецтво. 5-9 класи» передбачає наскрізний тематизм та логіку побудови змісту за роками навчання від 5 до 9 класу. У 5-му класі учні засвоюють особливості мови різних видів мистецтва, у 6-му класі – палітру жанрів музичного та образотворчого мистецтв, у 7-му класі – новітні явища в мистецтві в єдності традицій і новаторства. У 8-9 класах учні знайомляться зі стилями і напрямками мистецтва.

Навчальні програми «Мистецтво» для 10-11 класів логічно продовжують ознайомлення учнів з мистецтвом на прикладі мистецтва культурних регіонів світу. Таким чином, інтегрований підхід у мистецькій освіті є наскрізним упродовж усього навчання в школі.

У 5-7 класах пріоритетними на уроках мистецьких дисциплін є різноманітні форми практичної діяльності учнів, у процесі чого відбувається їхнє самовираження у співі (зокрема виконанні одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальному музикуванні, малюванні, ліпленні, конструюванні тощо. Доцільно спонукати учнів до прояву різних мистецьких ініціатив, наприклад: виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт (зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів, різноманітних мистецьких (в тому числі, дослідницько-пошукових) заходів, тощо. Діяльнісний підхід застосовується (через різні інтерактивні форми роботи) і під час сприймання та аналізу творів різних видів мистецтва. Поступово, з року-в-рік, учні набувають досвіду обговорювати, дискутувати, не боятися виявляти емоційно-ціннісне ставлення щодо мистецтва тощо.

Починаючи з 8 класу домінантність провідних видів діяльності на уроках мистецтва певною мірою переформатовується, художньо-практична діяльність набуває дещо іншого «забарвлення». Творче самовираження підлітків у музичній, образотворчій чи іншій мистецькій діяльності необхідно підтримувати і розвивати, втім доцільно спрямовувати відповідно до їхніх потреб та інтересів у співі чи малюванні (зокрема, у цифровому форматі), конструюванні, фільмуванні, театралізації тощо, в тому числі, у процесі виконання різноманітних мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних).

Зазначаємо, що проєктну діяльність учнів потрібно ретельно планувати, поетапно відстежувати й оцінювати результати. Учителю доцільно допомагати учням організовувати свою роботу, вчасно коректувати її, консультувати в разі виникнення труднощів. Важливим видом діяльності стає аналіз-інтерпретація творів мистецтва, у процесі якого формується критичне мислення, навички здобуття, опрацювання та аналізу необхідної мистецької інформації, виявлення і обґрунтування власного ставлення до твору мистецтва чи мистецького явища тощо. Спрямування учнів на активну діяльність сприяє надання їм більшої самостійності і відповідальності, сприяє кращому осмисленню учнями мети та результатів своєї діяльності, усвідомлення, що вони є не об'єктом, а суб'єктом освітньої діяльності. Таким чином, відбувається переорієнтація учнів від пасивного навчання («вчитель мене навчить») до активного учіння («я прагну багато чого навчитися»). Адже тільки в активній мистецькій діяльності підлітки зрозуміють власну причетність до мистецького середовища, що оточує їх повсякденно, його впливу і можливостей використання у власному житті.

На уроках предметів освітньої галузі «Мистецтво» не варто давати будь-які письмові форми робіт (запис учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки, контрольних, самостійних, домашніх робіт, написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження учнів. Письмовий формат може використовуватися за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проєктної) діяльності, яка може бути задіяна не більше 1-2 рази на семестр.

У разі виникнення потреби в організації дистанційного навчання, у межах академічної автономії питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання, учителі дотримуватися виконання календарно-тематичних планів із додержанням вимог державних стандартів освіти шляхом використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих тем на початку очного навчання. На допомогу вчителям розроблено методичні рекомендації «Організація дистанційного навчання в школі», розміщені за посиланням <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>

Хореографічне мистецтво

В основі хореографічної творчості – потреба сучасної особистості висловлювати своє «Я», свої емоції, почуття, переживання, проникаючи в образну символіку рухів людини, її міміку, жестикуляцію.

У дошкільному віці діти освоюють танець у вигляді основ пластичної культури: у формі ритміки, образно-ритмічних вправ, у музично-ритмічних іграх. Важливу основу для організації хореографічної творчості становлять дитячі народні ігри. Танці з використанням простих музичних інструментів, імпровізації допомагають дитині відчувати темпоритм, образність музичної та сюжетної основи танців.

Школярі займаються хореографією переважно в танцювальних колективах різного напрямку – класичного, народно-сценічного, історико-побутового, сучасного бального танцю, включаючи танець модерн, спортивний, естрадний. Популярні в цій віковій групі театри танцю і театри хореографічних мініатюр, а також так звані «вуличні» танці.

Хореографічна творчість стає дедалі популярнішою і серед дорослих. Причому мова йде не тільки про бальну або сучасну хореографію, а й про зростання інтересу до класичного танцю. Для освоєння всіх різновидів

танцювального мистецтва фундаментом є класична хореографія. Величезну популярність має проєкт «Майдан'с», який широко обговорюється в молодіжному середовищі.

Фольклор та народна творчість

В Україні накопичено багатий досвід вивчення фольклорно- етнографічної спадщини. Програми шкільної, та позашкільної освіти містять теми, які ознайомлюють дітей та учнівську молодь з народною культурою.

Важливо звернути увагу, що музичний фольклор – основа музичного виховання молодших школярів. Дитячий музичний фольклор має різні види, жанри, функції. Зайомити школярів з видами дитячого фольклору – усна народна творчість, музичний та хореографічний. Вчити визначати функції дитячого музичного фольклору: розвивальна, пізнавальна, розважальна, виховна, компенсаторна, комунікативна.

Для пізнання учнями багатой жанрової палітри усної народної творчості важливо проводити інтегровані уроки, наприклад, уроки історії рідного краю і музики, музики та літератури, літератури та історії. Важлива роль у знайомстві з народною культурою виховних заходів: екскурсій, фольклорних експедицій, художніх виставок³³.

Інтеграція хореографічного та театрального мистецтва

Молодші школярі усвідомлюють основні характеристики театрального мистецтва та їхню взаємодію з іншими, як, наприклад, музика й образотворче мистецтво. Важливим є навчити дітей сприймати й розуміти театральну виставу, вчити базові терміни, засвоювати особливості вживання образної мови, характерної для театрального мистецтва.

Театралізована діяльність – це діяльність, яка допомагає найкращим чином знайти в дитині творчі задатки, розкрити потенціал, а також виховати гармонійну та всебічно розвинену особистість. Театральне мистецтво не є

³³Грабарєва О.А. Народна пісенна творчість у вихованні національної свідомості дошкільників. Парціальна програма. Харків: Ранок, 2014. 192 с.

складною наукою, його можна досягнути і дітям, і дорослим. Причиною тому є те, що в основу театрального мистецтва покладено гру³⁴.

Театралізована гра в ЗЗСО – один із дієвих засобів формування естетичного смаку учнів, розвитку пізнавального інтересу до навколишньої дійсності. В основі хореографічної творчості – потреба сучасної особистості висловлювати своє «Я», свої емоції, почуття, переживання, проникаючи в образну символіку рухів людини, її міміку, жестикуляцію.

Молодші школярі освоюють танець у вигляді основ пластичної культури: у формі ритміки, образно-ритмічних вправ, у музично-ритмічних іграх.

Захоплива гра на уроці – запропонувати учням говорити голосами героїв дитячих казок. Учні із задоволенням добирають слова та фрази для того, щоб охарактеризувати персонажів. Можна на дошці заздалегідь написані слова та / або фрази і дітям потрібно обрати ті, що підходять найкраще тій чи іншій дійовій особі, аргументувати свій вибір. Продуктивно проходять уроки, коли при читанні текстів застосовують міміку і жести, використовують відповідну атрибутику і бутафорію, а також інсценування, ігрові прийоми.

Важливу основу для організації хореографічної творчості становлять дитячі народні ігри. Танці з використанням простих музичних інструментів, імпровізації допомагають дитині відчувати темпоритм, образність музичної та сюжетної основи танців.

Школярі займаються хореографією переважно в танцювальних колективах різного напрямку – класичного, народно-сценічного, історико-побутового, сучасного бального танцю, включаючи танець модерн, спортивний, естрадний. Популярні в цій віковій групі театри танцю і театри хореографічних мініатюр, а також так звані «вуличні» танці.

Хореографічна творчість стає дедалі популярнішою і серед дорослих. Причому мова йде не тільки про бальну або сучасну хореографію, а й про зростання інтересу до класичного танцю. Для освоєння всіх різновидів танцювального мистецтва фундаментом є класична хореографія. Величезну

³⁴ Гордійчук О.С. Екранне та сценічне мистецтво в початковій школі: теорія і практика: навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. 180 с.

популярність має проект «Майдан'с», який широко обговорюється в молодіжному середовищі.

Театр – синтетичне, найбільш «достовірне» з усіх мистецтв, найбільш наближене до реального життя. Саме в театрі глядач несвідомо ідентифікує себе з героями сценічних подій. Актор – як ні в якому іншому мистецтві – повинен володіти емпатією.

Інсценування – це переведення тексту в сценічний варіант (для постановки на сцені). Правила інсценування тексту: – важливо точно уявити й описати (на основі тексту) час і місце дії; – авторський текст не має згубитися, ми маємо право віддати його персонажам, тільки необхідно точно визначити, кому; – ми маємо право: видозмінювати текст, не перекручуючи його смислу; вводити нових персонажів тощо.

Театралізовані сцени на уроці слугують дієвим засобом для усвідомлення учнями міжпредметних зв'язків, а також допомагають сформувати в дітей художній смак, сприяють їх гармонійному розвитку. Головна мета таких занять – покращення пам'яті, розвиток образного мислення, красномовства. Використання театралізації робить урок емоційно-образним, і під час такого уроку діти активно залучаються до творчості. Прийом театралізації – один з ефективних способів зримо побачити зміст твору, розвинути уяву, без якої неможливо сприйняти художній твір. За допомогою слова, мови обличчя, жестів, ходи, пантоміми відбувається театралізація.

Учням молодших класів до вподоби пантоміма. Можна запропонувати метод розв'язування загадок. Перед класом біля дошки стає дівчинка в темно-коричневій курточці. Це...ківі. Учням можна запропонувати відтворити процес росту ківі, емоції тощо.

Результати успішної взаємодії з освітньою сферою «Мистецтво», а саме «Театральне мистецтво» передбачає:

- знати ключові моменти театральної образної мови (міміка, жестикулювання, рухи, особливості мовлення), засоби виразності для формування художнього образу;

- ознайомитись із видами театральної вистави (театр ляльок, театр казок, вертеп, народний фольклорно-етнографічний театр, драматичний театр, театр опери та балету);
- мати уявлення про єдність драматичної дії, яка показується через конфлікт, характеру і мови персонажа, рухів, хореографії, музики;
- вміти зображувати образ театального героя за допомогою міміки, жестів, рухів;
- вміти декорувати виставу належним чином (добирати костюми, декорації, музику);
- брати активну участь у творчій діяльності колективу;
- розуміти образний зміст вистави, сприймати її на емоційному рівні, висловлювати свої враження в процесі сприймання театального мистецтва

Педагогічний потенціал театального мистецтва реалізується комплексно – на всіх вікових етапах: у творчості дошкільнят, у самодіяльності учнів у шкільних театрах, у театральних колективах позашкільних установ, у процесі організації сприйняття вистав та набутті знань про театр у позаурочній діяльності, у студентській самодіяльності, де особливо поширені різні синтетичні форми сценічної творчості.

Інтеграція з галуззю технології

З різними видами декоративно-прикладного мистецтва діти ґрунтовніше знайомляться в художніх студіях, майстернях та гуртках, які існують при Будинках творчості дітей та юнацтва, музеях художнього профілю, приватних майстернях народних майстрів.

Інтеграція знань з медіаграмотності. Кіно-фото, анімація

Період 1990-х років позначений входженням української фотошколи в простір сучасного мистецтва. В Україні проводяться симпозиуми з обговорення проблем цього виду мистецтва, до них залучаються відомі зарубіжні дослідники, що сприяє визнанню української фотографії в світі. Мистецтвознавці й культурологи констатують велику зацікавленість фотомистецтвом, з'являються рецензії на виставки та фотопроекти, відроджується жанр фотопейзажу.

Постмодерне мислення не суперечить традиційній значущості мотивів природи, характерних для українського живопису класичної епохи (квітучі сади, плакучі верби на березі річки, калина біля будинку, стрункі смереки Карпатських гір. Ряд престижних фестивальних нагород отримало анімаційне кіно. Лірико-філософський фільм «Засипле сніг дороги» Є. Сивоконя.

Медіа

До традиційних медіа зараховують друковані видання, пресу, фотографію, звукозапис, радіо, кінематограф, телебачення, відео. Під поняттям «мультимедіа» розуміється комплекс апаратних і програмних засобів, які надають можливість користувачеві працювати в діалоговому режимі з різними типами інформації (графікою, текстом, звуком, відео), організованими в єдину систему.

Медіамистецтво (медіа-арт) – загальна назва жанрів сучасного мистецтва, що використовують новітні інформаційно-комунікаційні (цифрові) технології. Медіамистецтво в Україні представлено такими напрямками: відеоарт, net.art, інтерактивна інсталяція, відеоінсталяція, smsart, pixelart, excelart, digitalstreetart, кінетична скульптура, звукова інсталяція і перфоманс.

Історія українського медіамистецтва починається, як і у світовому масштабі, з відеоарту, зокрема з роботи К.Проценко «Smell» (1991), яка демонструє перехід від художньої мови кіномистецтва до нового жанру відеоарту; з творчих експериментів одеського художника О.Ройтбурда, стилю якого характерні цитування німого кінематографа, акцентування кадрів, які набувають подвійного кодування (наприклад, тема еротизації промисловості). Нині студенти різних спеціальностей присвячують відеоарту дипломні роботи, а публічні лекції про вітчизняний відеоарт збирають великі аудиторії.

Зрозуміти художні можливості програмування, 3D, Інтернет вітчизняним художникам допомогли лекції та воркшопи зарубіжних кураторів і директорів музеїв. До них належить освітня програма Інфо Медіа Банку, створеного в рамках Центру сучасного мистецтва з метою застосування новітніх технологій у мистецтві. Вона сприяла створенню інтерактивних інсталяцій, цифрового

відеоарту, кінетичної скульптури, інтернет-мистецтва та ін. Результатом діяльності програми став Київський міжнародний фестиваль медіа-арту (КИМАФ).

Ера інформаційного суспільства, визначальною ознакою якого є глобальне панування мас-медіа, докорінно змінює ситуацію в освіті взагалі і художній освіті зокрема. Вплив медіа та ЗМІ на духовний світ особистості є всебічним і потужним, адже будь-яка інформація, трансльована медіаканалами, націлена на максимальне збудження емоцій і почуттів, діє одночасно на свідомість і підсвідомість. Адекватне сприйняття та оцінювання артефактів медіакультури вимагає формування в учнів здатності розуміти «мовні коди» медіа- мистецтва. Залучення до ресурсів Інтернету, де можна подорожувати Web-сторінками всесвітньо відомих музеїв, галерей, театрів, відкриває нові можливості для художньої освіти.

Ураховуючи світові тенденції і вітчизняні культурно-освітні потреби, була розроблена навчальна програма курсу «Медіакультура» для старших класів (в адаптованому вигляді програма використовується і в позашкільних закладах). Завдання курсу – формування основ інформаційної культури, розвиток критичного мислення та вміння інтерпретувати медіатексти, створення умов для творчої самореалізації особистості, професійна орієнтація в сфері ЗМІ.

Прикладом елективного інтегративного курсу є програма «Мультимедійна художня творчість» для учнів 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Її метою є розвиток креативного потенціалу особистості в процесі поліхудожнього виховання. Інтеграція змісту предметів «Художня культура» й «Інформатика» сприяє мультимедійній творчості учнів.

Інтеграція

Інтеграція (від лат. *integratio* – поєднання, відновлення) – об'єднання в єдине ціле раніше розрізнених частин та елементів системи на основі їх взаємозалежності і взаємодоповнюваності. На процесуальності та результативності інтеграції наголошує І. Козловська: «Інтеграція представляє

собою процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного» [35, с. 6]. Таким чином, інтеграція – це процес взаємодії, об'єднання, взаємовпливу, взаємопроникнення, взаємозближення, відновлення єдності двох або більше систем, результатом якого є утворення нової цілісної системи, яка набуває нових властивостей та взаємозв'язків між оновленими елементами системи.

У зв'язку з реформуванням освіти в Україні принцип інтеграції проголошений основним принципом реформування освіти поряд з принципами гуманізації, диференціації та компетентнісного підходу. Згідно з проектом нового Державного стандарту початкової загальної освіти метою початкової її ланки є гармонійний розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, виховання загальнолюдських цінностей, підтримка життєвого оптимізму, розвиток самостійності, творчості, допитливості. Для її реалізації в даному документі значна увага приділяється інтеграції знань, оскільки для молодших школярів властиве нерозчленоване сприйняття об'єктів навколишнього світу, без усвідомлення їх історичних ознак. Також це допоможе запобігти ускладненню навчального матеріалу та перевантаженню учнів. Тож логічним є використання інтегрованих курсів у практиці роботи Нової української школи .

Одним з основних питань, яке домінує в освітніх колах ХХІ-го століття, є «за яких умов учні досягають максимальних результатів у навчанні та отримують навички, потрібні їм у реальному житті?».

Інтеграція, як провідна тенденція оновлення змісту освіти, дає можливість якісно змінити зміст освіти, зокрема, доповнити той чи інший предмет відповідними знаннями, що взаємопов'язані між собою.

Інтегрований урок (від лат. *integer* – повний, цілісний) – тип уроку, у якому органічно поєднуються відомості різних навчальних предметів навколо однієї теми, що сприяє інформаційному збагаченню сприймання, мислення і почуттів учнів за рахунок залучення цікавого матеріалу, що також дає змогу з різних

³⁵ Козловська І. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань у навчальному процесі: основи дидактичної інтегродології / Молодь і ринок. 2012. № 11. С. 31–35. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_11_8

сторін пізнати певне явище, поняття, досягти цілісності знань [³⁶, с. 9].

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світосприйняття, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів з довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання. Як показує практика, найбільш доцільно нестандартні уроки, зокрема інтегровані, використовувати як підсумкові під час узагальнення та закріплення знань, умінь і навичок або під час введення нової теми.

НАЯВНІСТЬ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ

Джерелом мотивації є потреби та інтереси учнів. Викладач має знати їхні справжні потреби, постійно ними керуватися, створювати можливості для їх актуалізації й задоволення. Навчальна мотивація є рушієм навчання, позитивним рухом, потягом до задоволення усвідомленої чи неусвідомленої потреби.

Серед основних таких рушіїв виділимо такі потреби: фізіологічні, які забезпечують фізичне існування організму; у безпеці; у психологічному комфорті; у повазі, спілкуванні, лідерстві; пізнанні, діяльності; естетичні; у самоактуалізації (А. Маслоу).

Найбільш повне задоволення цих потреб сприяє самореалізації особистості, розумінню нею сенсу свого життя. Від ступеню задоволення особистих потреб залежить відчуття людиною щастя і стан благополуччя в суспільстві. Якщо активність особистості щодо задоволення фізіологічних потреб передбачена генетично, ігнорування їх є ризиком для життя, то щодо психологічних потреб діють інші, не такі прості й прямолінійні механізми, бо вони виходять за межі організму і стають складовими соціальних взаємодій. Ця складність є також

³⁶ Козловська І. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань у навчальному процесі: основи дидактичної інтегративності / Молодь і ринок. 2012. № 11. С. 31–35. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_11_8

результатом постійного й активного функціонування базових психічних структур людської особистості, що забезпечують її соціальну життєдіяльність.

А. Маслоу дає визначення мотивації як прагнення людини виявити себе в тому, до чого вона відчуває себе потенційно здібною. Мотивація – генетичне прагнення людини до самореалізації у відповідності з її природними здібностями до певних видів діяльності і наполегливість в оволодінні нею на творчому рівні. Це активне і стійке прагнення реалізується в реальні досягнення лише тоді, коли виникають чи створюються необхідні умови для цього. Мотивацію учасників навчального процесу можна зміцнити шляхом моделювання їх особистої поведінки, викликаючи стан захопленості, ентузіазму, енергії, піднесення.

Сприятливе, комфортне освітнє середовище для досягнення мети та створення ситуації успіху

Створюється відповідний клімат шляхом організації такого освітнього середовища, яке б заохочувало й спонукало до взаємодії, взаємної довіри; виконання інтерактивних вправ, які дають змогу студентам краще пізнати інших учасників навчального процесу; пояснення мети, технології, ходу навчання, характеру очікувань, що забезпечує в учнів відчуття безпеки; застосування шкали складності – починаючи з простих і легких завдань, слід поступово переходити до більш складних; позитивного зворотного зв'язку, стимулюючи оцінки зусиль і досягнень учнів.

Використання ефективних форм, методів і технологій навчання в умовах НУШ

Важливо враховувати існуючі індивідуальні відмінності щодо способів і стилів навчання, які збільшуються з віком і досвідом; застосування різноманітних методів і технік сприяє донесенню змісту освіти до всіх учнів, задовольняє їх індивідуальні потреби; людям, у яких домінує слухове (вербальне) сприймання, слід більше розповідати, а для учнів із зоровим сприйманням – використовувати наочність; ефективним є застосування діяльнісного і асоціативно-емоційного способів представлення інформації, ігор, практичних вправ, які стимулюють навчальну діяльність.

Особистісно зорієнтоване навчання – це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність, суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І. Якиманська). Особистісно зорієнтований підхід поєднує навчання й виховання в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту розвитку дитини, підготовку її до життєтворчості.

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Оцінювання навчальних досягнень учнів в новому навчальному році здійснюється відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898.

Оцінювання має бути зорієнтованим на визначені Державним стандартом базової середньої освіти ключові компетентності та наскрізні вміння й передбачені навчальною програмою очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу. Враховуючи ці вимоги, для оцінювання навчальних досягнень учнів доцільно керуватися такими категоріями критеріїв:

- розв'язання проблем і виконання практичних завдань із застосуванням знань, що охоплюються навчальним матеріалом;
- комунікація (тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних технологій);
- планування й здійснення навчального пошуку, робота з текстовою і графічною інформацією;
- рефлексія власної навчально-пізнавальної діяльності.

Звертамо увагу, що під час оцінювання навчальних досягнень важливо враховувати дотримання учнями принципів доброчесності, а саме: вияв поваги до інших осіб, їхніх прав і свобод, дбайливе ставлення до ресурсів і довкілля, дотримання принципів академічної доброчесності. У разі порушення учнем / ученицею принципів доброчесності під час певного виду навчальної діяльності,

учитель може прийняти рішення не оцінювати результат такої навчальної діяльності.

Система оцінювання має на меті допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об'єктивного й справедливого оцінювання результатів навчання. В оцінюванні навчальних досягнень учнів важливо розрізнати поточне формувальне оцінювання (оцінювання для навчання) та підсумкове оцінювання (семестрове, річне).

Поточне формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Підсумкове оцінювання здійснюють з метою отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів. Окрім поточного формувального та підсумкового (семестрового, річного) оцінювання, педагогічні працівники закладу освіти можуть ухвалити рішення про здійснення проміжного оцінювання результатів навчання з окремих предметів / інтегрованих курсів. Періодичність і процедури здійснення проміжного оцінювання й види діяльності, результати яких підлягають проміжному оцінюванню, визначають педагогічні працівники закладу освіти залежно від дидактичної мети та з урахуванням відповідної навчальної програми. Поточне формувальне оцінювання здійснюється системно в процесі навчання на основі викладеного нижче алгоритму діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання, що, зокрема, забезпечує наступність між підходами до оцінювання навчальних досягнень здобувачів початкової і базової середньої освіти: Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей на певний період (наприклад, заняття, тиждень, період, відведений для вивчення теми, тощо). Основою для вироблення навчальних цілей є очікувані результати навчання, передбачені відповідною навчальною програмою, та критерії оцінювання. Інформування учнів про критерії оцінювання, за якими буде визначено рівень їхніх навчальних досягнень на кінець навчального семестру та року. Доцільно впроваджувати поступове залучення учнів до

вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності. Надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей. Зворотний зв'язок має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим і своєчасним. Важливо не протиставляти учнів одне одному. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень учня / учениці. Труднощі в навчанні доцільно обговорювати з учнями індивідуально. Зворотний зв'язок надають у письмовій, усній або електронній формі, залежно від дидактичної мети й виду навчальної діяльності. Створення умов формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексія) [37].

Під час навчальної діяльності доцільно спрямовувати учнів на спостереження своїх дій і дій однокласників, осмислення своїх суджень і дій з огляду на їх відповідність навчальним цілям. Важливим є створення умов для активної участі учнів у процесі оцінювання із застосуванням критеріїв, зокрема шляхом самооцінювання та взаємооцінювання, та спільне визначення подальших кроків для покращення результатів навчання. Коригування освітнього процесу з урахуванням результатів оцінювання та навчальних потреб учнів.

У формувальному оцінюванні, зокрема для самооцінювання та взаємооцінювання, рекомендовано використовувати інструменти з орієнтовного переліку, наведеного у Додатку [1].

Підсумковому оцінюванню (семестровому, річному) підлягають результати навчання з навчальних предметів, інтегрованих курсів обов'язкового освітнього компонента типового навчального плану.

Педагогічна рада закладу загальної середньої освіти може ухвалити рішення про оцінювання результатів навчання складників вибіркового освітнього компонента. Семестрове оцінювання здійснюють з урахуванням різних видів навчальної діяльності, які мали місце протягом семестру, та динаміки особистих навчальних досягнень учня / учениці. Проведення окремої семестрової атестації

³⁷ Методичні рекомендації щодо оцінювання навч. досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затв. наказом МОН України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> .

не є обов'язковим і здійснюється на розсуд закладу освіти. Річне оцінювання здійснюють на основі семестрових або скоригованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від оцінок за I та II семестри. Для визначення річної оцінки потрібно враховувати динаміку особистих навчальних досягнень учня / учениці протягом року. Семестрова та річна оцінки можуть підлягати коригуванню. Відповідно до п. 3.2. Інструкції з ведення класного журналу 5-11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496, у триденний термін після виставлення семестрової оцінки батьки (особи, які їх замінюють) учнів (вихованців), які виявили бажання підвищити результати семестрового оцінювання або не були атестовані, звертаються до керівника закладу освіти із заявою про проведення відповідного оцінювання, у якій пояснюють причину та необхідність його проведення [38].

Наказом керівника закладу створюють комісію та затверджують графік і порядок проведення оцінювання. Члени комісії готують завдання, що погоджує педагогічна рада навчального закладу. Комісія ухвалює рішення щодо його результатів та складає протокол. Рішення цієї комісії є остаточним, при цьому скоригована семестрова оцінка не може бути нижчою за семестрову. У разі, якщо учневі / учениці не вдалося підвищити результати, запис у колонку «Скоригована» у класному журналі не роблять. За результатами оцінювання керівник закладу освіти видає відповідний наказ. Коригування річної оцінки здійснюють шляхом коригування семестрової оцінки за I та/або II семестр відповідно до п.п. 9-10 Порядку переведення учнів (вихованців) закладу загальної середньої освіти до наступного класу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 14.07.2015 № 762 (зі змінами). Оцінка результатів навчання учнів є конфіденційною інформацією, яку повідомляють лише учневі / учениці, його / її батькам (іншим законним представникам).

³⁸ Методичні рекомендації щодо оцінювання навч. досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затв. наказом МОН України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.

Відомості, отримані під час підсумкового та, у разі застосування, проміжного, оцінювання результатів навчання, застосовують у формувальному оцінюванні, зокрема, для вироблення навчальних цілей на наступний період, визначення труднощів, що постали перед учнем / ученицею, та коригування освітнього процесу.

Оцінювання має бути зорієнтованим на визначені Державним стандартом базової середньої освіти ключові компетентності та наскрізні вміння й передбачені навчальною програмою очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу. Звертаємо увагу, що під час оцінювання навчальних досягнень важливо враховувати дотримання учнями принципів доброчесності, а саме: вияв поваги до інших осіб, їхніх прав і свобод, дбайливе ставлення до ресурсів і довкілля, дотримання принципів академічної доброчесності. У разі порушення учнем / ученицею принципів доброчесності під час певного виду навчальної діяльності, учитель може прийняти рішення не оцінювати результат такої навчальної діяльності [39].

Для визначення рівня досягнення учнями результатів навчання заклад освіти може застосовувати Орієнтовну рамку оцінювання навчальних досягнень здобувачів базової середньої освіти (Додаток [2]) або на її основі розробити власні критерії та шкалу оцінювання. У пропонованій Орієнтованій рамці оцінювання навчальних досягнень навчальні досягнення учнів характеризують за чотирма рівнями: початковий, середній, достатній, високий. Заклад загальної середньої освіти може здійснювати підсумкове та, у разі застосування, проміжне, оцінювання результатів навчання за рівневою, 12-бальною або за власною шкалою оцінювання, затвердженою рішенням педагогічної ради, – за умови затвердження правил переведення до системи (шкали) оцінювання, визначеної законодавством [40].

³⁹ Метод. реком. щодо оцінювання навч. досягнень учнів 5-6 класів, які здоб. освіту відп. до нового Держстандарту базової середньої освіти, затв. наказом МОН України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> .

⁴⁰ Метод. реком. щодо оцінювання навч. досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відп. до нового Держстандарту базової середньої освіти, затв. н. МОН України від 01.04.2022 № 289 URL:

Результати річного оцінювання відображають у свідоцтві досягнень, яке видають учневі / учениці в кінці навчального року, за системою (шкалою), визначеною законодавством. Для забезпечення наступності між підходами до оцінювання результатів навчання здобувачів початкової та базової середньої освіти, рекомендуємо у першому семестрі 5-го класу підсумкове та, у разі застосування, проміжне оцінювання результатів навчання учнів здійснювати за рівневою шкалою, а його результати позначати словами або відповідними літерами: «початковий (П)», «середній» (С), «достатній» (Д), «високий (В)», та супроводжувати вербальною характеристикою з орієнтацією на досягнення учня / учениці (а не на помилки або невдачі).

При переході від підсумкового оцінювання за рівневою шкалою в I семестрі до оцінювання за бальною шкалою в II семестрі рекомендуємо при виставленні річної оцінки орієнтуватись на оцінку за II семестр, а можливу різницю між рівнями результатів навчання у I та II семестрах враховувати шляхом виставлення річної оцінки, що відповідає вищому показнику. Якщо рівень результатів навчання учня / учениці визначити неможливо через тривалу відсутність учня / учениці, у класному журналі та свідоцтві досягнень робиться запис «(н/а)» (не атестований(а)). Для розроблення та/або оцінки вже розроблених власних критеріїв і шкали оцінювання заклад освіти може використати Орієнтовні вимоги до критеріїв та шкал оцінювання (Додаток 3) [41]. Ці орієнтовні вимоги мають допоміжний характер і не є обов'язковими до використання.

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться закладом, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне. За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. Відповідно рекомендацій

<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> .

⁴¹ Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відп. до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затв. н. МОН України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> .

класний керівник класу заповнює графу «Характеристика навчальної діяльності», відповідно до переліку наскрізних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, за результатами спостережень, проведених спільно з вчителями-предметниками, в тому числі і вчителів мистецтва. Кожен учень отримує свідоцтво досягнень, що відображає результати навчальних досягнень учня/учениці 5-6 класу з переліку предметів та інтегрованих курсів, визначених освітньою програмою закладу освіти. Рекомендовано у класних журналах і в Свідоцтві перед виставленням підсумкової оцінки у відповідних графах результатів навчання зазначати першу літеру («В», «Д», «С», «П»), що відповідає назві рівня досягнень орієнтовних критеріїв оцінювання результатів навчання з предметів (Високий, Достатній, Середній, Початковий) або за допомогою виставлення відповідних балів. Тематичне оцінювання пропонується здійснювати на основі поточного оцінювання. Семестрове оцінювання може здійснюватися за результатами контролю груп загальних результатів відображених у Свідоцтві досягнень. Річне оцінювання здійснюється на підставі загальної оцінки результатів навчання за I та II семестри. Звертаємо увагу, що система оцінювання результатів навчання в *освітній галузі «Мистецтво»* здійснюється на позитивному ставленні до кожного учня, і враховувати не рівень недоліків та прорахунків а рівень особистих досягнень. Визначення досягнень учнів у рівнях (Високий, Достатній, Середній, Початковий) з мистецтва нададуть змогу вчителю об'єктивно, але водночас, не пригнічуючи особистість, оцінити тих, хто не має яскраво виражених художніх чи фізичних здібностей, проте характеризується сумлінним ставленням до навчання, активністю, ініціативністю. За рішенням педагогічної ради заклад освіти може відмовитись від оцінювання навчальних досягнень учнів з предметів освітньої галузі «Мистецтво» [42].

⁴² Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затв. нак. МОН України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku>.

III. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО» В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Розробки уроків

Урок 1 ^[43] с.47-51]

Тема уроку: Засоби живопису виявлення настрою. Вплив світла на колір у пейзажному живописі.

Творча робота. «І місто все стоїть заледеніле»

Мета:

навчальна: продовжити ознайомлення учнів із поняттям пейзаж, із засобами передавання настрою в образотворчому мистецтві; формувати в учнів уміння сприймати, розрізняти й аналізувати співвідношення кольорів, спостерігати за впливом світла на колір предметів, учити використовувати ці знання на практиці (зображувати пейзаж);

розвивальна: розвивати логічне мислення, мовлення, творчі здібності, естетичний смак;

виховна: сприяти вихованню інтересу до творів образотворчого мистецтва.

Тип уроку: активізації знань, умінь і навичок

Форма уроку: нестандартний урок. *Урок-гра*

Міжпредметні зв'язки: музика, математика, світова література

Забезпечення уроку:

зоровий ряд: репродукції живописних творів (натюрморти).

музичний ряд: Чайковський «Вальс квітів» (запис)

Матеріали та інструменти: альбом, зошит, простий олівець, фарби, пензлі, баночки, серветки, ластик, лінійка, «Конверти надій та знань»

Обладнання: ноутбук, відео проектор, мультимедійний екран, предмети для побудови натюрморту.

Методи і прийоми, що використовуються вчителем на уроці:

⁴³Серих, Л. В. (2022). *Організація освітнього процесу мистецької освітньої галузі в 5 класі Нової української школи: метод. посібн. / за заг. ред. Л.В. Серих; КЗ СОІППО, кафедра теорії і методики змісту освіти. Суми: НВВ КЗСОІППО. 2022. 129.*

методичні прийоми: «Дослідження», «Мозковий штурм», бесіда, пояснення, вирішення пошукових задач; демонстрування, аналіз, спостереження.

Структура уроку:

- I. Організаційна частина. (1 хв.)
- II. Мотивація учнів. (2 хв.)
- III. Оголошення теми і мети уроку. (1 хв.)
- IV. Актуалізація опорних знань. (2 хв.)
- V. Вивчення теоретичного матеріалу. (15 хв.)
- VI. Практична робота. (20 хв.)
- VII. Рефлексія. (3 хв.)
- VIII. Домашнє завдання. (1 хв.)

Хід уроку:

I. Організаційний момент. Створення емоційного настрою.

Учитель.

- Що це за символи?
- Коли ви їх використовуєте? Навіщо?
- Чим створюємо настрій у живопису?

II. Актуалізація опорних знань.

Робота в парах. На кожному столі лежить конверт з пазлами. (Додаток 4а)

Учні складають картину.

«Мозковий штурм»

- До якого виду мистецтва належать картини? (Обґрунтуйте свою відповідь)
- Що є виражальним засобом живопису? (Обґрунтуйте свою відповідь)
- Від чого залежить колір предметів? (Обґрунтуйте свою відповідь)
- Який це жанр? Чому ви так вважаєте? (Обґрунтуйте свою відповідь)

III. Оголошення теми і мети уроку.

(Запис теми на дошці).

II. Мотивація учнів.

Відомо, що більшість людей надають перевагу пейзажам. Вони легше розуміються, швидше змінюють настрій на позитивний. Як видумаєте, чому саме

люди обирають пейзажі? Сьогодні на уроці ми теж вчимося зображувати пейзаж. Що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Пропоную написати на аркуші ваші очікування та покласти їх в «Конверти надій та знань».

IV. Актуалізація опорних знань.

- Що таке пейзаж?
- Яких українських живописців ви знаєте?
- Хто зображений на портреті?
- Які роботи Тетяни Яблонської ви знаєте?

(Повідомлення учня-експерта про життя і творчу діяльність художниці)

V. Активізація вивченого матеріалу.

- Пейзаж для художника – це не фотографічне відображення побаченого. А можливість передати своє ставлення, настрій, враження. Давайте подивимось на картини відомих художників та поміркуємо, що ж хотів передати автора. Перегляд та аналіз картин (презентація).

- Хто автор цієї картини? (Додаток 4)
- Як називається ця робота?
- Що на ній зображено?
- Якому часу доби вона відповідає?
- Чому ви так вважаєте?
- Про що розповідає ця картина?

- Як ви вважаєте, що хотів донести до глядача художник?

- Які співвідношення кольорів обрав художник, щоб відобразити настрій та своє ставлення?

VI. Закріплення вивченого матеріалу.

Пропоную зробити підсумок цього етапу уроку за методом «Незакінченого речення».

1. Колір пейзажу залежить від... (Відповіді учнів)

Доповнення вчителя: Світло розкриває і робить видимим безмежний, сповнений життям, кольоровий світ. Завдяки світлу ми сприймаємо світле і

темне, кольорове і безбарвне, рельєфне і пласке, далеке й близьке. Світло є необхідною умовою візуального сприйняття, воно дозволяє нашій свідомості створювати світ живих зорових образів. Завдяки світлу ми відчуваємо колорит природи. Під колоритом розуміємо кольоровий вигляд усього видимого.

Сонячне світло створює невичерпну гармонію кольорів. Воно завжди змінює колорит пейзажу: навесні, влітку, восени і взимку. Навіть протягом доби спостерігаємо зміну кольорів у природі; освітленість залежить від часу доби, пори року, погоди. У літній полудень світло у сто разів яскравіше, ніж уранці та ввечері; освітленість в ясну погоду сильніша, ніж у похмуру, й на півдні сильніша, ніж на півночі.

2. Вранішній пейзаж передаємо у ... (Відповіді учнів)

Доповнення вчителя: У ранковому пейзажі багато світлих тонів помітно жовтувато-рожеві відтінки. У похмуру погоду панують сірі, мало насичені кольорові сполучення, освітлені частини пейзажу здаються холодними, а затемнені – теплими за кольором.

3. Вечірній пейзаж передаємо у ... (Відповіді учнів)

Доповнення вчителя: Увечері світло сонця має помітний жовтогарячий, часом навіть червоний відтінок. У нічному пейзажі дуже багато темних синіх і зеленуватих відтінків. У світлі місяця колір предмета змінюється в бік сірих, блідо-блакитних і блідо-зелених тонів.)

4. Удень пейзаж буде... (Відповіді учнів)

Доповнення вчителя: У сонячному полуденному пейзажі багато контрастних, насичених світлих і темних кольорів.

Висновок:

- Якщо у мене радісний настрій, я використаю...
- Якщо у мене сумний настрій, я використаю...

VI. Практична робота.

Давайте пригадаємо алгоритм нашої роботи.

- Що робимо спочатку? (Плануємо місце предметів).
- Що робимо далі? (Зображуємо предмети).

- Який етап наступний? (Починаємо зображувати предмети в кольорі).
- Що робите потім? (Зображуємо місця напівтіні).
- Який етап далі ? (Завершуємо пейзаж). На виконання – 20 хв.

(Під час колективної роботи учнів учитель здійснює індивідуальний і фронтальний інструктаж, контролює організацію робочих місць, звертає увагу на демонстраційний натюрморт, елементи світлотіні на ньому)

VII. Рефлексія

Кожен ряд демонструє свої роботи. Учні аналізують роботи інших.

Учитель. Пропоную прочитати записи на аркуші, які лежать в наших конвертах. Скажіть, чи виправдались виші очікування від сьогоднішнього уроку? Обґрунтуйте свою відповідь.

Мені сподобався урок тому що....

- Я дізнався...
- Я навчився...
- Мені не все вдалося...
- Я б хотів ще...

VIII. Домашнє завдання

Урок 2 [⁴⁴ с.47-51]

Тема уроку: Графічні засоби виявлення об'ємної форми, фактури, матеріалу предмета (лінія, штрих, світлотінь, тінь, що падає)

Творча робота. Проєкт «Пори року»

Мета:

навчальна: удосконалити знання учнів з теми «Виявлення об'єму та зумовленого кольору», тренувати у їх практичному застосуванні

розвиваюча: розвивати логічне мислення, мовлення, творчі здібності, естетичний смак;

виховна: сприяти вихованню інтересу до творів образотворчого мистецтва.

Тип уроку: узагальнення вивченого матеріалу.

Форма уроку: нестандартний урок. *Урок-колаж*

⁴⁴Серих, Л. В. (2022). *Організація освітнього процесу мистецької освітньої галузі в 5 класі Нової української школи: метод. посібн. / за заг. ред. Л.В. Серих; КЗ СОІППО, кафедра теорії і методики змісту освіти. Суми: НВВ КЗСОІППО. 2022. 129.*

Міжпредметні зв'язки: музика, математика, світова література, природознавство

Забезпечення уроку:

зоровий ряд: картки із завданнями; геометричні фігури: куби, циліндри, паралелепіпеди; мультимедійна презентація

музичний ряд: А. Вівальді «Пори року» (запис)

Матеріали та інструменти: альбом, зошит, простий олівець, кольорові олівці, ластик, лінійка.

Обладнання: ноутбук, відео проєктор, мультимедійний екран.

Методи і прийоми, що використовуються вчителем на уроці:

- бесіда, пояснення, вирішення пошукових задач;
- демонстрування, аналіз, спостереження.

Структура уроку:

- I. Організаційна частина. (1 хв.)
- II. Актуалізація опорних знань. (12 хв.)
- III. Мотивація учнів. (2 хв.)
- IV. Оголошення теми і мети уроку. (1 хв.)
- V. Практична робота. (25 хв.)
- VI. Рефлексія. (3 хв.)
- VII. Домашнє завдання. (1 хв.)

Хід уроку:

I. Організаційний момент. Створення емоційного настрою

II Мотивація учнів

Сьогодні у нас незвичний урок. Ми отримали запрошення на бієнале

Тлумачення. **ВИСТАВКА** – публічний показ предметів, образотворчої, друкованої та іншої продукції з певною метою і за визначеною програмою. Розрізняють виставки: міжнародні, національні, регіональні; стаціонарні і пересувні; періодичні (щорічні; ті що відбуваються 1 раз на 2 роки – бієнале; 1 раз на 3 роки – трієнале та ін.). За кількістю експонатів виставки можуть поділятися на персональні, групові, колективні; за матеріалами, що

експонуються – живопису, скульптури, гравюри, акварелі, пейзажу, портрету та ін. Широкого поширення набули тематичні виставки, в т.ч. присвячені рекламі туристичних продуктів. Виставки нерідко супроводжуються науковими і науково-практичними конференціями, круглими столами; їх зміст відображається в спеціальних буклетах, путівниках, каталогах, широко висвітлюється в засобах масової інформації (радіо, телебачення, Інтернет).

III. Актуалізація опорних знань

Учитель пропонує учням виконати тестові завдання.

Тести «Графічні засоби виявлення об'ємної форми, фактури, матеріалу предмета (лінія, штрих, світлотінь, падаюча тінь)»

1. Назвіть вид образотворчого мистецтва, основним зображальним засобом якого є рисунок:

- а) живопис;*
- б) графіка;*
- в) скульптура.*

2. Зображення предметів та явищ, виконане на площині від руки за допомогою графічних засобів (ліній, штриха, крапки, плями та їх комбінацій), називається:

- а) ліплення;*
- б) ілюстрація;*
- в) малюнок.*

3. Як називається зорове відчуття, виконане світлом, що створює уявлення про забарвлення чого-небудь?

- а) колір;*
- б) нюанс;*
- в) контраст.*

4. Як називають ті частини поверхні, які повернуті до джерела світла й отримують від нього найбільшу кількість світлових предметів?

- а) рефлекс;*
- б) світло;*

в) контраст.

5. Як називають частини поверхні, на які не потрапляють прямі промені світла?

а) насиченість;

б) відблиск;

в) тінь.

6. Як називаються відносно короткі лінії, що, ущільнюючись або розріджуючись, створюють різний тон на малюнках і дають можливість виявити об'єм і форму зображуваного предмета?

а) штрих;

б) пляма;

в) тон.

Тести «Виявлення зумовленого кольору куба (білий куб у різному кольоровому оточенні)»

1. Як називається вид образотворчого мистецтва, у якому зображення створюється за допомогою кольору?

а) пейзаж; б) живопис; в) скульптура.

2. Як називається зорове відчуття, виконане світлом, що створює уявлення про забарвлення чого-небудь?

а) колір; б) тінь; в) контраст.

3. Як називаються усі кольори спектра та їх похідні?

а) ахроматичні; б) контрастні; в) хроматичні.

4. Ледь помітний перехід одного колірному тону в інший називається:

а) рівновага; б) нюанс; в) колорит.

5. Як називається ступінь відмінності хроматичного кольору від рівного йому за світлотою ахроматичного?

а) насиченість; б) тон; в) контур.

6. Непримітна відмінність у кольорі або світлоті між двома спорідненими тонами називається:

а) гармонія; б) відтінок; в) асиметрія.

IV. Оголошення теми і мети уроку

- Сьогодні ми готуємо роботи на бієнале. Поділ класу на групи. Отримання завдань. Теми робіт (за вибором учнів): «Графіка. Живопис. Натюрморт. Пейзаж».

V. Творча робота учнів

На виконання роботи відводиться 30 хв.

(Під час групової роботи учнів учитель здійснює індивідуальний і фронтальний інструктаж, контролює організацію робочих місць, консультує учнів)

VI. Рефлексія

Роботи учнів демонструються та аналізуються.

Які враження залишилися у вас від уроку.

Мені сподобався урок, тому що.....

- Я дізнався...
- Я навчився...
- Мені не все вдалося...
- Я б хотів ще...

VII. Домашнє завдання

Оформити бієнале, розробити дизайн брошури* бієнале.

ІГРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ВИВЧЕННЯ ГАЛУЗІ «МИСТЕЦТВО»

Ігрові технології навчання – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації).

Теоретичні засади: Д. Ельконін, Б. Нікітін, П. Підкасистий, М. Строніна, М. Шуть та ін.).

Особливості дидактичної моделі: базова структура гри – ціле покладання (уміння визначити мету, завдання); планування (уміння передбачити розвиток подій, процесів, операцій); реалізація цілей (уміння реалізувати ігровий задум); аналіз отриманих результатів (уміння проаналізувати набутий ігровий досвід).

У першому класі під час уроків мистецтва – образотворчого мистецтва, вивчаючи побудову об'єктів, їх форму, колір, учні пізнають уроки краси, які перебувають у певних пропорціях, кольорах і виражаються у плавності ліній, креслень. Таким чином, учні вчаться бачити гармонію кольорів, ліній, безпосередньо торкаючись предмета вивчення, у них з'являється інтерес до навколишнього світу. При проведенні інтегрованих занять використовують на уроці твори живопису, музики, що сприяє зняттю напруженості, втомлюваності, перевантаженості за рахунок почергової зміни діяльності на уроці.

варіант ігрової технології: «хрестики-нулики». Технологічні етапи: перший – розроблення гри (сценарій, план, опис етапів та інструктажу, підготовка методичного забезпечення; другий – уведення в гру (постановка проблеми, мети, створення відповідних умов, проведення інструктажу, регламентування роботи, розподіл ролей, формування груп, консультація); третій – а) групова робота над завданням (робота з джерелами, тренінг, мозковий штурм, робота з агротехніками, виступи груп, захист результатів); б) міжгрупова дискусія (визначення правил дискусії, робота експертів); четвертий – аналіз та узагальнення (виведення з гри, аналіз, рефлексія, оцінка і самооцінка роботи, висновки та узагальнення, рекомендації).

Вибір способу об'єднання учнів у групи під час уроку може виходити з мети освіти груп, наприклад,

- за рівнем успішності для роздачі завдань різного рівня складності;
- групи, в яких є учні різного рівня успішності, щоб діти допомагали один одному під час уроку. При цьому всі групи одного рівня;
- групи, в яких діти дружні між собою або, навпаки, ворогують.
- групи, об'єднані за темпераментом членів.

Складніше неупереджено об'єднати дітей у групи незалежно від їх якостей і переваг. Об'єднання дітей випадковим чином можна організувати безліччю способів. Наведемо деякі з них.

ЯК ОБ'ЄДНАТИ УЧНІВ У ГРУПИ НА УРОЦІ?

- по ряду парт у класі;

- по номеру варіанта (I і II варіант);
- сусіди по парті;
- за журналом (навпіл, через одного, парні-непарні і т. д.);
- за часом року, в якому народилася дитина (зима, весна, літо, осінь);
- за датою народження (парна, непарна кількість);
- за першою буквою імені або прізвища (голосні – приголосні, дзвінки – глухі тощо – актуально інтегрувати знання з уроків української мови);
- розрахунок за номерами (перший-другий-третій і т.д.). Розрахунок робиться виходячи з потрібної кількості груп (а не числа учасників в групах);
- за лічилькою (можна використовувати лічилки, вірші, пісеньки іноземними мовами);
- за жеребом. В кошику можуть перебувати:
 - листочки різного кольору – команди червоних, жовтих, синіх;
 - предмети, заздалегідь покладені учнями (учні по черзі витягують предмети і об'єднуються у групи потрібного складу, наприклад, один учень, витягуючи чийсь предмет, знаходить собі пару);
 - геометричні фігури – команди квадратів, трикутників, кіл та ін. (актуально для уроків математики);
 - зображення тварин – команди птахів, риб, ссавців або травоядні, хижаки (для уроків біології і навколишнього світу);
 - зображення рослин – команди дерев і чагарників, хвойних і листяних дерев (для уроків біології і навколишнього світу);
 - назви чи зображення країн, міст, географічних об'єктів – команди європейців, азіатів, африканців або ж команди озер, гір, річок (для уроків географії і навколишнього світу);
 - а також ряд інших термінів і понять для кожного предмета.

Сегментація кола: вчитель постає в центрі класу і подумки з дітьми проводить його діаметр. Таким чином, діти можуть об'єднатись у 2 рівні групи. Можна зробити більшу кількість сегментів для отримання іншої кількості груп. Спосіб можна використовувати на уроках математики.

• **Зовнішні ознаки дітей:** колір одягу, рюкзаків, наявність краваток, шпильок, прикрас та ін. Наприклад, команда тих, у кого щоденник лежить на столі, і тих, у кого не лежить.

• **Стрільба очима (Розвідники).** Учасники встають у коло, опускають очі. По команді вчителя діти піднімають очі, шукаючи свою пару. Якщо очі зустрілися, то утворилася пара, вона виходить з кола. Шляхом декількох повторень клас поділяється на пари (повинно бути парне число учнів).

• **Лідери.** Учитель може попросити вставити лідерів груп, так і визначити їх одним із інших способів. Кожен лідер по черзі називає того учня, якого хоче бачити у своїй команді, потім вибрані учні називають тих, кого хочуть бачити саме вони – і так, поки весь клас не буде об'єднаний у команди.

• **Мозаїка.** Дітям видаються частини тексту або зображення, і вони повинні знайти дітей, у яких є інші частини цього тексту або зображення. Надалі цей текст або зображення можна обіграти (наприклад, цитату на уроці літератури чи історії; зображення – на уроці образотворчого мистецтва або будь-якому іншому).

• **Ролі, уподобання.** Наприклад, учитель заздалегідь пропонує кілька варіантів і кожна дитина вибирає той, який йому ближче (Англія, Франція, Україна, Японія; Схід, Захід, Північ, Південь, банан, груша, яблуко, ківі, Т.Г. Шевченко, Леся Українка тощо).

Звичайно, можна об'єднувати учнів у групи і за бажанням, однак у навчальних цілях краще об'єднувати учнів у різні за складом групи, а з урахуванням кількості учнів у класах, склади завжди можуть бути різними й несподіваними.

Структура ігрової діяльності включає такі компоненти:

спонукальний – потреби, мотиви, інтереси, прагнення, які визначають бажання дитини брати участь у грі;

орієнтувальний – вибір засобів і способів ігрової діяльності;

виконавський – дії, операції, які дають можливість реалізувати ігрову мету;

контрольно-оцінний – корекція і стимулювання активності ігрової діяльності. У дитячих іграх вільна ігрова діяльність виступає переважно як самоціль. У дидактичних іграх, створених педагогікою (в тому числі й народною), ігрова діяльність спеціально планується і пристосовується для навчальних цілей.

Дидактичні ігри – різновид ігор за правилами. У світовій педагогіці відомі системи дидактичних ігор, які вперше розробили для дошкільного виховання Ф. Фребель і М. Монтесорі, а для початкового навчання – О. Декролі.

Дидактичні ігри, які використовуються в початковій школі, виконують **різні функції**: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, вміння і навички, тренують сенсорні вміння, навички. Правильно побудована цікава дидактична гра збагачує процес мислення індивідуальними почуттями, розвиває саморегуляцію, тренує вольові якості дитини.

У навчальному процесі ігрова діяльність має форму дидактичної гри, ігрової ситуації, ігрового прийому, ігрової вправи.

Дидактичні ігри можуть:

- ✓ бути тільки в словесній формі;
- ✓ поєднувати слово й практичні дії;
- ✓ поєднувати слово й наочність;
- ✓ поєднувати слово і реальні предмети,

Структурні складові дидактичної гри – дидактичне завдання, ігровий задум, ігровий початок, ігрові дії, правила гри, підбиття підсумків.

Дидактичне завдання гри визначається відповідно до вимог програми з урахуванням вікових особливостей дітей. Наприклад, формування у дітей математичних уявлень, логічного мислення; розвиток мовлення; формування уявлень про природу, навколишнє середовище; розвиток оцінки та самооцінки, ініціативи, кмітливості, здатності виявляти вольові зусилля для досягнення поставленої мети, довільної уваги, зосередженості.

Ігровий задум – наступний структурний елемент дидактичної гри. Дидактичне завдання в грі свідомо маскується, воно постає перед дітьми у вигляді цікавого ігрового задуму. Дітей приваблюють відтворення уявного сюжету, активні дії з предметами, загадка, таємниця, перевірка своїх можливостей змаганням, рольове перевтілення, загальна рухова активність, кмітливість.

На створення ігрової атмосфери істотно впливає **ігровий початок**. Він може бути звичайним, коли вчитель повідомляє назву гри і спрямовує увагу дітей на наявний дидактичний матеріал, об'єкти дійсності, та інтригуючим, цікавим, захоплюючим, таємничим.

Ігрові дії – засіб реалізації ігрового задуму і водночас здійснення поставленого педагогом завдання. Виконуючи із задоволенням ігрові дії і захоплюючись ними, діти легко засвоюють і закладений у грі навчальний зміст.

Правила дидактичної гри діти сприймають як умови, що підтримують ігровий задум; їх невиконання знищує гру, робить її нецікавою. Без заздалегідь визначених правил ігрові дії розгортаються стихійно, і дидактичні завдання можуть лишитися невиконаними. Тому правила гри задаються вихователем до її початку і мають навчальний та організуючий характер. Спочатку дітям пояснюється ігрове завдання, а потім – спосіб його виконання.

Проте, як показали дослідження вчених-психологів (Д. Ельконін, Л. Артемова та ін.) і педагогів (І. Школьна, О. Савченко та ін.), гра не забезпечує стійкого позитивного ставлення молодших учнів до навчального процесу, якщо використовується епізодично.

Дидактичні ігри можна включати у систему уроків. Це передбачає попередній вибір ігор та ігрових ситуацій для активізації різних видів сприймання та обмірковування, де їх використання найбільш своєчасне й ефективно порівняно з іншими методами. Дослідження вчених дали можливість виділити оптимальні способи використання ігрової діяльності в системі уроків:

весь урок будується як сюжетно-рольова гра (наприклад, деякі уроки навчання грамоти, що мають на меті ознайомити дітей з новими звуком і літерою;

уроки-мандрівки; ознайомлення з навколишнім середовищем, розвитку мовлення тощо);

гра під час уроку як його структурний елемент;

під час уроку кілька разів створюються ігрові ситуації (за допомогою казкового персонажа, іграшки, незвичного способу постановки завдання, елементів змагальності тощо).

На уроці доцільно використовувати такі дидактичні ігри, організація яких не потребує багато часу на приготування обладнання, запам'ятовування громіздких правил. Перевагу слід віддавати тим іграм, які передбачають участь у них більшості дітей класу, швидку відповідь, зосередження довільної уваги.

Педагогічні ігри, що застосовують на уроках, можна **класифікувати за кількома критеріями**. Зупинимось на класифікації ігор за характером педагогічного процесу і за ігровою методикою.

За характером педагогічного процесу ігри поділяють на: навчальні (тренінгові, контролюючі, узагальнюючі); пізнавальні, виховні, розвивальні; репродуктивні, продуктивні, творчі; комунікативні, діагностичні, профорієнтаційні, психотехнічні тощо.

За характером ігрової методики: предметні; сюжетні; рольові; ділові; імітаційні; драматизації тощо.

Існує багато інших класифікацій дидактичних ігор, які можна застосувати на уроці, наприклад, Шаталов пропонує таку:

Навчальні – найбільш прості і традиційні ігри, що допомагають закріпити навчальний матеріал і набути стійких навиків використання знань.

Комбінаторні – ігри, що передбачають швидке і ефективне прорахування варіантів, підбір комбінацій.

Аналітичні – розвивають аналітичне мислення, допомагають набути навички вільного, розкутого, але разом з тим конкретного аналізу, бачити закономірності, спільне і відмінне, причину і наслідок.

Асоціативні – в основі яких лежить звернення до асоціативного мислення, пошук порівнянь, розгадувань, натяків.

Конкретні – залучають увагу до складних смислових зв'язків, розвивають здібності інтерпретувати, розуміти те, що прямо не виражено і, навпаки, - передати інформацію різними способами.

У роботі «Дидактика початкової школи» О. Савченко наводить таку класифікацію дидактичних ігор: сюжетно-рольові; ігри-драматизації; ігри-конструювання.

Г. Сорокіна пропонує таку: ігри-подорожі; ігри-доручення; ігри-передбачення; ігри-загадки; ігри-бесіди.

Ігри-подорожі покликані посилити враження, звернути увагу дітей на те, що відбувається поруч. Вони загострюють спостережливість, полегшують подолання труднощів. У цих іграх використовуються різні способи пізнавального змісту в поєднанні з ігровою діяльністю: постановка задач, пояснення способів їх розв'язання, поетапне вирішення тощо.

Ігри-доручення – за своїм змістом елементарніші, за тривалістю - коротші. У їх основі лежать дії з предметами, іграшками, словесні доручення

Ігри-передбачення («що було б...»). Перед дітьми ставиться завдання і створюється ситуація, що вимагає усвідомлення подальших дій. При цьому активізується мислительна діяльність дітей, вони вчаться слухати, розуміти один одного.

Ігри-загадки передбачають перевірку набутих знань, кмітливості. Відгадування загадок розвиває спроможність до аналізу, узагальнення, формує вміння міркувати, робити обґрунтовані висновки.

В основі **Ігор-бесід** лежить пізнавальне спілкування. Такі ігри вимагають активізації емоційних і мислительних процесів, виховують навичку слухати

запитання і відповіді, зосереджувати увагу на змісті, доповнювати висловлене, міркувати.

Розглянемо методику організації деяких ігор та ігрових прийомів.

Творчі ігри – це самодіяльні ігри дітей молодшого шкільного віку, в яких вони попередньо самостійно задумують зміст і творчо його реалізують. Характерною особливістю всіх творчих ігор є наявність уявного «Я-образу» (ролі), тобто «я не хлопчик Сергійко», а «я начебто космонавт», «я начебто командир корабля», «я начебто інопланетянин». Обов'язковими для всіх творчих ігор є уявні обставини дії «Я-образу»: я-космонавт готуюсь до космічного польоту в центрі підготовки космонавтів; я-командир корабля в морському рейсі; я-інопланетянин на чужій планеті. Тобто характерною є уявна соціальна, казкова (фольклорна) або літературна, фантастична ситуація. Засобами її створення є або відповідна атрибутика, іграшка, або слово, а найчастіше ці засоби поєднуються. Для всіх творчих ігор характерними є вербальні рольові дії – уявне, залежне від обраного образу, ролі спілкування між учасниками гри. Його ще називають рольовим спілкуванням. За своєю сутністю воно є творчим, оскільки кожна дитина розгортає свою роль, будує свої звернення до партнера по грі так, як тільки вона уявляє собі цей образ у його взаємовідносинах з іншими уявними персонажами. Роль, уявна ситуація, рольові дії, з'єднуючись, створюють сюжет – зміст гри як логічного розгортання уявних подій, переростання однієї ситуації в іншу.

У всіх видах творчих ігор є реальне спілкування дітей як учасників гри. Воно зумовлюється необхідністю домовитись про зміст колективної гри, розподілити ролі, узгодити дії, що реалізують задум та ті, які спрямовані на влаштування матеріальної обстановки гри, а також на налагодження міжособистісних стосунків між дітьми.

Виходячи з аналізу предметних умов гри та спираючись на провідні компоненти гри як діяльності, творчі ігри молодших школярів поділяються на такі види: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри-драматизації та

театралізації, ігри з елементами праці, ігри-фантазування. Усі види творчих ігор мають деякі спільні риси.

Сюжетно-рольові ігри. Мотивом цих ігор, який опредмечується їх змістом, є бажання дитини бути не собою, а іншим, в інших, нереальних обставинах. Мета дитини в сюжетно-рольовій грі - діяти як умовний персонаж, реалізувати своє уявлення про іншого. Рольові дії сюжетно-рольової гри умовні: начебто шию, начебто стріляю, начебто готую їжу.

У сюжетно-рольовій грі є три види рольових дій – вербальні (рольове спілкування), паралінгвістичні (міміка, жести, поза тощо) та предметно опосередковані.

Результатом сюжетно-рольових ігор є задоволення дитини від процесу перевтілення, процесу реалізації задуму. Матеріального, реального результату такі ігри не мають, тому сюжетно-рольова гра не є продуктивною діяльністю. Вся сюжетно-рольова гра пронизана реальним спілкуванням дітей, яке здійснюється переважно шляхом вербальної взаємодії.

Конструктивно-будівельні ігри відрізняються від сюжетно-рольових на підставі специфічності уявної ситуації, яка реалізується у процесі гри - їх зміст пов'язаний з будівництвом і конструктивною діяльністю дорослої людини. Мотив гри – бути будівельником (архітектором, монтажником тощо) або конструктором космічного корабля, вигаданого засобу пересування, надзвукового літака та ін. Метою конструктивно-будівельної гри є бажання дитини діяти як дорослі люди, які щось будують або конструюють. Як і сюжетно-рольові, будівельно-конструктивні ігри мають три види рольових дій: рольове вербальне спілкування, паралінгвістичні дії та предметно-опосередковане зображення процесу будівництва, конструювання. За своїм результатом конструктивно-будівельні ігри є значним кроком до надання

діяльності учня молодшого віку продуктивного характеру - результат цього виду ігор дитина вже може проаналізувати, оцінити и у подальшому вдосконалити власну діяльність, намагаючись зробити споруду кращою. Обов'язково в будівельно-конструктивних іграх є реальне спілкування школярів.

Ігри-драматизації та театралізації відрізняються від інших видів творчих ігор специфікою мотиву – він полягає в бажанні перевтілення в якогось героя, персонажа за готовим, не дитиною придуманим задумом. Цей задум міститься у змісті літературного авторського або фольклорного твору, у змісті кіно чи вистави є телебачення. Ролі, послідовність дії визначені попередньо, але творчо інтерпретуються дітьми.

У молодшому шкільному віці гра-драматизація поступово трансформується в театралізовану, яка влаштовується учнями для глядачів, а не для себе, як це буває у характерній для дошкільного дитинства гри-драматизації. Показовим для процесуального компонента ігор-театралізацій є те, що, готуючи їх, дитина вимогливо ставиться до себе як до виконавця ролі у спектаклі, свідомо вдосконалює засоби виразності образу, який удає в грі. Свою творчість дитина проявляє в пошуках засобів для зображення того, що розігрується. Для виконання задуму діти використовують декорації, грим, костюми, жести, міміку, слово, атрибутику. На підставі особливостей ігрової процесуальної й матеріального ігрового середовища театралізовані ігри розподіляються на театр дітей-виконавців, ляльковий, тіньовий та інші види театрів. Серед групи театралізованих ігор можна виділити ігри-інсценізації, або, як ще їх називають, режисерські ігри.

Ігри з елементами праці (побутової, художньої, суспільно-корисної, праці із самообслуговування, сільськогосподарської праці). Часто такі ігри називають гра-праця.

Ігри-фантазування, маючи всі структурні елементи творчих ігор, є одним з напрямів розвитку сюжетно-рольової гри. Від будь-якої іншої творчої гри їх відрізняє те, що сюжет відтворюється в уяві дитини, якщо гра індивідуальна, або суто у вербальному варіанті, коли гра групова чи колективна. Характерних для творчих ігор матеріальних опор у вигляді іграшок, деталей костюмів або чогось подібного вони не мають.

Ігри-фантазування – це такі ігри, які реалізуються за допомогою лише уяви та слова. Ігри-фантазування в методичному арсеналі досвідченого вчителя є

процесуальною складовою при створенні казок, ефективним прийомом розвитку мовлення учнів молодшого шкільного віку.

Отже, на підставі аналізу психологічної структури ігрової діяльності до групи творчих ігор віднесено: сюжетно-рольові, конструктивно-будівельні, ігри-драматизації та театралізації, ігри з елементами праці, Ігри-фантазування.

Пізнавальні **ігри** відрізняються від дидактичних тим, що вони неузгоджені з програмою шкільного навчання. Мета пізнавальних ігор спрямована на загальний розвиток дітей, розширення їх кругозору, і тому зміст цих ігор виходить за межі програм навчання, він зорієнтований на зону найближчого розвитку дитини.

Рухливі, **спортивні, хороводні** (авторські) ігри теж виділяються з групи ігор за правилами на підставі особливостей їх мети, яка зумовлює собою зміст цих ігор: рухливі ігри базуються на основних рухах дітей; спортивні ігри у своєму змісті мають елементи спорту; хороводні - співи та музичний супровід.

Народні ігри. Серед інших різновидів за правилами народні ігри вирізняються за своїм походженням – авторство їх творців невідоме, протягом багатьох поколінь склав ці ігри народ, закладаючи в їх зміст те, що необхідне для всебічного розвитку дитини. Народні ігри за своїм змістово-процесуальним компонентом і функціональним призначенням надзвичайно різноманітні, що є підставою для їх поділу на підвиди – **скоромовки, лічилки, жеребкування, рухливі ігри, хороводні з фольклорними елементами, заклички, примовки** тощо.

Дидактичні, пізнавальні, рухливі, спортивні, хороводні ігри структурно схожі між собою, їхні характерні структурні елементи розглянемо на прикладі дидактичних ігор.

Оскільки дидактичною грою передбачається розв'язання триєдиного педагогічного завдання: зацікавити дітей змістом навчання, сприяти засвоєнню певного програмового матеріалу й організувати навчання шляхом спеціально створеної гри, у структурі якої органічно поєднуються три групи компонентів: ігрові, навчальні та організаційно-процесуальні.

До ігрових компонентів дидактичної гри належать:

ігрова мотивація (узяти участь у грі, отримати виграш);

уявна мета (наприклад, мета у грі «Змагання рибалок» — спіймати якомога більше рибок, що в умовах реального уроку відбувається тільки в уяві дитини);

уявний зміст (уявна ситуація, ролі, рольові дії), який найчастіше впливає з назви гри («Змагання рибалок», «Школа Мальвіни», «Подорож у країну рослин» тощо);

ролі;

рольові дії;

результат (досягнення уявної мети).

Групу навчальних компонентів дидактичної гри складають:

мотиваційний (правильно виконати пізнавальне завдання, яке є умовою перемоги, тобто мотивація дидактичних ігор подвійна - ігрова в поєднанні з навчальною);

програмовий (дидактична мета, яка визначається завданнями навчального предмета);

змістовий (пізнавальний, виховний, розвивальний аспекти);

процесуальний (процесуальні дії з навчального предмета);

контрольно-оцінний.

До групи організаційно-процесуальних (ігрових) компонентів належать:

ігрова прелюдія (вступ);

визначення ведучого;

правила або умови досягнення уявної мети (наприклад, рибку можна спіймати, якщо правильно буде виконане творче завдання, яке вона пропонує).

МЕТОД ПРОЄКТУ. ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ

До сучасних технологій навчання належить навчальне проектування – метод проекту, який виник у 20 ті роки ХХ ст. (США) і відноситься до гуманістичного напрямку в освіті (Дж. Дьюї, розробка В. Килпатрика): необхідність будувати навчання на активній основі через відповідну діяльність учня у згоді з його

особистим інтересом. Він дозволяє організувати дослідницьку, творчу діяльність дітей, використовуючи при цьому всю різноманітність методів та форм самостійної пізнавальної, практичної та художньо-творчої роботи. Метод проекту активно втілюється в практику природничо-наукової, екологічної освіти дітей з другої половини 1990-х рр. відповідно до принципів особисто орієнтовного навчання.

Основні етапи роботи за методом проекту: виділення та визначення проблеми (стадія визначення мети та мотивації): допомога вчителя у визначенні найбільш актуального для дітей посильного завдання; вибір теми дослідження. При цьому необхідно пам'ятати, що тема може належати до однієї із трьох умовних груп – фантастичні (орієнтовані на розробку неіснуючих об'єктів, явищ, програм), емпіричні (проведення особистих спостережень та експериментів), теоретичні (робота по вивченню та узагальненню фактів та матеріалів, які містяться у різних джерелах);

Планування: висунення припущень (гіпотез); пошук та пропонування можливих варіантів вирішення (загальноприйняті, загальновідомі, нестандартні, альтернативні), коли діти під керівництвом вчителя розробляють план діяльності для досягнення своєї мети, визначають джерела, спосіб збору та аналізу інформації (першоджерела, обладнання та ін.); визначають критерії оцінки результату та процесу виконання проекту. Під час роботи на гіпотезами рекомендується спеціальне попереднє тренування, наприклад, виконання вправи «Давайте разом поміркуємо: Чому співають птахи? Чому співають діти?»

Опрацювання проекту на практиці – конкретна практична справа або висновок теоретичного положення на основі зібраних учнями конкретних фактів, які аналізуються, групуються. Одержані знання застосовуються на практиці. Відбувається корекція проекту в цілому.

При цьому проекти в значній мірі відрізняються між собою: 1) за складом учасників – індивідуальні, групові, колективні; 2) за тривалістю реалізації – короткострокові (протягом декількох занять), довгострокові (місяць, чверть); 3) за ставленням до мети – дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні.

Захист проєкту (стадія підведення підсумків): презентація проєкту, колективне обговорення. Звіт про зроблену роботу надається в усній або письмовій формі (це не тільки статистичний матеріал, а своєрідний твір в якому відображені етапи створення проєкту). Поруч з «пошуковими звітами», рукописними книгами він залишається в бібліотеці класу. Роботу оцінюють за певними критеріями; звертають увагу на творчий підхід тощо.

На сучасному етапі відповідно до змістового та процесуального наповнення *метод проєктів* розглядається як:

1) метод навчання, якщо він застосовується на окремому етапі навчальної діяльності, як комплекс дидактичних прийомів, спрямованих на досягнення освітньої мети в межах певної організаційної форми;

2) форма організації навчання, якщо узгоджена діяльність учителя й учнів здійснюється за встановленими етапами і в певному режимі (наприклад, уроки-проєкти);

3) педагогічна технологія, якщо це комплексний інтегративний процес, який передбачає ціле покладання, планування, відповідну організацію, реалізацію цілей за допомогою адекватних методів і форм, аналіз результатів.

У будь-якому випадку, **метод проєктів** – це педагогічна система, яка має певну сукупність взаємопов'язаних засобів і процесів, необхідних для створення організованого та цілеспрямованого педагогічного впливу на формування особистості учня.

На практиці метод проєктів розглядається як інновація, метою якої є створення для дитини умов, за яких вона оволодіває вміннями активно здобувати, оновлювати та розвивати свої знання, зможе їх творчо застосувати.

Метод проєктів підтримується багатьма дидактичними принципами, з-поміж яких виділимо наступні:

- принцип активності (цілеспрямоване активне сприймання учнями проблеми проєкту, її переосмислення та розв'язання);
- принцип продуктивності (прагматична спрямованість діяльності на отримання суб'єктно чи соціально ціннісного результату);

- принцип технологічності (виконання взаємозумовлених навчальних дій у чітко визначеній послідовності);
- принцип саморозвитку (створення розвивального середовища, у якому в результаті реалізації учнями поставленої мети будуть започатковуватись нові проєкти);
- принцип опори на суб'єктний досвід учнів (урахування досвіду учня, набутого в процесі сприймання і розуміння ним навколишнього світу);
- принцип зв'язку дослідження з реальним життям (використання навколишнього середовища як лабораторії, в якій відбувається процес пізнання);
- принцип співробітництва й партнерства (об'єднання ресурсів і зусиль задля досягнення спільної мети).

За своєю суттю проєктна діяльність учнів є засобом їхнього навчання, розвитку та виховання. У проєктній діяльності у школярів розвиваються:

- * пізнавальні здібності (планування проєктної діяльності, пошук шляхів розв'язання проблеми, вибір оптимальних способів і засобів діяльності, аналіз і синтез інформації);
- * креативне мислення (на всіх стадіях роботи над проєктом);
- * дивергентне мислення (учень має подати якнайбільше ідей щодо розв'язання проблеми в межах теми проєкту);
- * активність і самостійність (опис індивідуальної частини проєкту, планування, дослідження, оцінювання, самостійний вибір форми представлення результату діяльності);
- * просторова уява (планування часу роботи над проєктом, передбачення необхідних ресурсів, уміння оцінити та відібрати найбільш слушні ідеї);
- * критичне мислення (на всіх етапах проєктної діяльності);
- * сенсомоторні навички (на етапі виготовлення освітнього продукту).

Крім того, в учнів формуються:

- навички вербальної та невербальної комунікації (в умовах ситуативно-ділового спілкування);
- навички та прийоми роботи в колективі (виконання різних ролей у

груповій роботі, взаємодопомога та взаємопідтримка учасників проектної діяльності);

- навички емоційно-вольової сфери (на всіх етапах роботи над проектом);
- навички спілкування в соціумі (на етапі збору необхідної інформації, під час презентації результату діяльності);
- вміння враховувати потреби навколишніх (під час планування та виготовлення продукту, який має соціально ціннісне або прикладне значення);
- вміння приймати оцінку інших (здійснення само- та взаємооцінювання проектної діяльності за визначеними критеріями).

Проектну діяльність учнів варто розглядати як особливий вид навчальної активності, що полягає в мотивованому досягненні свідомо поставленої мети для створення навчальних проектів. Для початкової школи прийнятним є розуміння навчального проекту як навчально-пізнавального завдання для учнів, спрямованого на розв'язання проблеми, пов'язаної зі створенням суб'єктивно чи об'єктивно цінного освітнього продукту.

За домінуючою діяльністю:

❖ *прикладні* Проектами передбачається розробка та виготовлення виробу, наділеного суб'єктивною новизною. Мета таких проектів – формувати систему інтелектуальних, загально трудових і спеціальних знань, умінь і навичок учнів, втілену в кінцевий продукт. Ці проекти мають чітко визначену структуру взаємодії учасників, кожен з яких виконує певну роль. Їх результат обов'язково втілюється в матеріальну форму, він зорієнтований на життєві потреби самих учасників, спрямований на впровадження в практику. Їх зміст у початковій школі найчастіше пов'язаний з освітніми галузями «Технологія», «Здоров'я і фізична культура», «Людина і світ».

❖ *рольові (ігрові)*. У проектах засобами гри імітуються соціальні або ділові форми поведінки в схожих з реальними ситуаціях. Їх учасники виконують ролі, зумовлені характером та змістом проектів. Метою цих проектів є оформити, навчальний процес у вигляді ігрової діяльності та зімітувати суспільні відносини. За формою рольові проекти аналогічні до симуляційної гри.

їх структура залишається несталою до завершення роботи й залежить від діапазону реакцій учасників. Результати роботи намічаються на початку, проте повністю виявляються лише в самому кінці проекту. Рольові проекти доречно використовувати на уроках читання, мистецтва

❖ збором інформації про певний об'єкт чи явище, аналізом та узагальненням фактів, ознайомленням з ними широкого загалу. їх дидактичною метою є створити умови, за яких учні самостійно знаходять інформацію, необхідну для розв'язання пізнавальних і практичних задач, отримують досвід роботи з різноманітними інформаційними джерелами – вербальними, друкованими, електронними, телекомунікаційними. Описані проекти більшою мірою задовольняють зміст предметів гуманітарного циклу (газета, репортаж).

❖ *мистецькі (творчі)*. Домінуючим аспектом проектів є вільний і нетрадиційний підхід до виконання, оформлення та презентації результату. Такі проекти дають змогу максимально враховувати мистецькі інтереси учасників, їх метою є ознайомити школярів із культурним надбанням людства; розкрити й розвивати творчий потенціал особистості: розвивати презентаційні уміння і навички (уміння триматися перед аудиторією, використовувати під час виступу засоби наочності, елементарні артистичні навички); виховувати естетичний смак.

❖ *дослідницько-пошукові проекти* сприяють формуванню навичок пошукової діяльності та навчального дослідження; розвивати уміння і навички самостійної діяльності з навчальним матеріалом. Проекти за своєю структурою наближені до досліджень і мають такі етапи: виявлення проблеми; формулювання припущення; планування та розробка дослідницьких дій; збір інформації, її аналіз та узагальнення, спостереження, проведення експерименту; аналіз отриманих матеріалів; оформлення результату пошуку чи дослідження; публічна презентація проекту; рефлексія, висновки.

«У дослідженні ми спираємося на класифікацію проектів Е. Колінза, вважаємо, що такі проекти найбільше підходять для використання на уроках мистецьких дисциплін, формують творче проектне мислення, дозволяють

естетично виховувати особистість. До них відносимо *ігрові проекти* – гра, малюнок, театралізована діяльність, свято; оповідальні проекти – слово, пісня, картина, музичні інструменти, художні інструменти та матеріали, матеріали для декоративної творчості; *екскурсійні проекти* – дослідження мистецького середовища, народних звичаїв, традицій, місцевих проблем з естетичного виховання; *ручні (практичні) проекти* – виконання спільної композиції, створення творів мистецтва, реставрація творів мистецтва, рукоділля – створення композицій за напрямками декоративно-прикладного мистецтва тощо». «З огляду на різні підходи до класифікації проектів у педагогічній літературі, проекти у мистецькій сфері створюємо як індивідуальні, так і колективні (парні, групові); за характером партнерських взаємодій між учасниками проектної діяльності – кооперативні, змагальні, конкурсні; за тривалістю – короткі, середньої тривалості, тривалі; за метою і характером проектної діяльності – мистецько-інформаційні, мистецько-ознайомлювальні, мистецькі, науково-пошукові» [45].

«Механізм реалізації проектної технології в мистецькій сфері складається з п'яти основних компонентів, що дозволяє сформувати творче мислення вихованців. *Перший компонент* – організація стимулюючого інформаційного простору (предметного, соціокультурного, освітнього), для розвитку потенціальних можливостей дитини, його внутрішнього світу, *другий* – організація різноманітних видів діяльності як умова самореалізації кожного учня: комунікативної, корисної, ігрової, навчально-пізнавальної, науково-дослідницької, художньо-естетичної, краєзнавчої, декоративно-прикладної. *Третій компонент* – організація продуктивного спілкування як умови естетичного розвитку учнів, формування позитивної «Я-концепції», навчання учнів спілкуватись, культурі діалогу, успіху якої сприяють перш за все інтерактивні форми роботи, тобто ті форми та методи, які забезпечують

⁴⁵ Серых, Л.В. Створення проектів з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва як засіб формування творчого мислення школярів. *Формування проектного мислення школярів засобами мистецтва в процесі вивчення художньої культури*: Матер. Всеукр. наук. -практ. конф. (23-24 листопада 2010 року, м. Запоріжжя). КЗ «Запорізька обл. академія післяд. пед. освіти», 2010. 236 с. С. 142-147.

продуктивну реалізацію проектної технології. *Четвертий компонент* – психолого-педагогічна підтримка вирішення учнями своїх проблем, допомога їм у самопізнанні, самооцінці, самовизначенні та самоактуалізації. Ця складова потребує системного підходу. *Останній (п'ятий) складовий* – підвищення професійної майстерності, проективної культури педагогічних кадрів. Основною рушійною силою в реалізації кожного проекту є вчитель, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, постійно турбується за своє особистісне та професіональне зростання; тільки майстерність учителя дозволяє учневі реалізувати власний проект, дозволяє ефективно формувати творче мислення учнів» [46].

Різноманітна колективна проектна діяльність дозволяє широко практикувати принципи змінності, кооперації та вільного вибору у функціонуванні цільових учнівських мікрогруп. Це дає змогу розширювати сферу спілкування учня та актуалізувати потребу в придбанні естетичних, конструктивних психологічних якостей.

Отже, проектна діяльність – одна з найперспективніших складових освітнього процесу, тому що створює умови творчого саморозвитку та самореалізації учнів, формує всі необхідні життєві компетенції, творче мислення тощо. Самостійне здобуття знань, систематизація їх, можливість орієнтуватися в інформаційному просторі, бачити проблему і приймати рішення відбувається саме через метод проектів».

Технології проблемного навчання

Таке навчання побудоване на одержанні учнями нових знань завдяки вирішуванню теоретичних та практичних задач в умовах проблемних ситуацій, які для цього створюються. В кожній з них учні повинні самостійно знаходити рішення. А вчитель лише допомагає учню, роз'яснює проблему, формулює її і розв'язує. До цих проблем можна, наприклад, віднести самостійне формування

⁴⁶ Серых, Л.В. Створення проектів з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва як засіб формування творчого мислення школярів. *Формування проектного мислення школярів засобами мистецтва в процесі вивчення художньої культури*: Матер. Всеукр. наук. -практ. конф. (23-24 листопада 2010 року, м. Запоріжжя). КЗ «Запорізька обл. академія післяд. пед. освіти», 2010. 236 с. С. 142-147.

закону фізики, правила правопису, математичної формули, засобу доказу геометричної теореми та інші. Проблемне навчання містить такі етапи:

Осмислення проблеми,

- її аналіз, формування конкретної проблеми;
- розв'язування (обговорення гіпотези, послідовну їх перевірку);
- перевірку результатів.

В основі навчального процесу за технологією проблемного навчання знаходиться проблема – це певне протиріччя, яке притаманне предметам або явищам навколишнього світу. Існують певні правила створення проблемних ситуацій:

• Учням пропонують практичне або теоретичне завдання, виконання якого потребує додаткових знань та умінь.

• Завдання повинне відповідати інтелектуальним можливостям учня.

• Проблемне завдання надається до пояснення нового матеріалу.

• Такими завданнями можуть бути: засвоєння, формування питання, практичні дії.

• Серед існуючих технологій у початковій школі можна назвати теорію вирішення винахідливих задач Г.С. Альтшуллера та ін.

НЕСТАНДАРТНІ ТА ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НА УРОКАХ «МИСТЕЦТВА»

Інтерактивні технології за О. Пометун полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок і вмінь як предметних, так і загально навчальних, набуття життєвих цінностей, створенню атмосфериспівробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Тобто, інтерактивне навчання – це навчання діалогу, під час якого відбувається

взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів.

Це процес співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей. Технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, спільне розв'язання проблем. Тобто, інтерактивне навчання – це навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів. Практикується використання інтерактивних методів, що їх було технологізовано у процесі практичного використання, як-от: технології кооперативного.

Проектна технологія – створення вчителем під час навчального процесу таких умов, за яких його результатом є вдосконалення індивідуальності учня, його потенційних здібностей, виховання мотивації, особистісних та вольових якостей: самостійності, цілеспрямованості, організованості в роботі.

Важливо залучати учнів до колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, до фасилітації та опрацювання дискусійних питань.

Інтерактивне навчання. Тренінг як форма організації освітнього процесу. Структурні вправи. Енерджайзери. Мозговий штурм. Робота в колі, групах. Рекомендації щодо роботи з малими групами. Взаємне співробітництво і співтворчість.

Рольова гра. Етапи проведення рольової гри. Навчання на прикладі (кейс). Рекомендації щодо навчання на прикладі. Забезпечення пріоритету практичної діяльності (використання розвивальної кооперації (робота в групах); використання творчих завдань; використання методу проєктів).

Сприймання та інтерпретація мистецтва. Комунікація засобами мистецтва. Приклади вправ для рефлексії.

Групова (колективна) технологія навчання передбачає організацію навчального процесу, за якої навчання здійснюється у процесі спілкування між учнями (взаємонавчання) у групах. Групові форми навчання дають змогу диференціювати та індивідуалізувати процес навчання. Формують внутрішню

мотивацію до активного сприйняття, засвоєння та передачі інформації. Сприяють формуванню комунікативних якостей учнів, активізують розумову діяльність. Робота в групах (колективна) дає найбільший ефект у засвоєнні знань.

Технології індивідуалізації процесу навчання – це організація навчально-виховного процесу, при якій вибір педагогічних засобів та темпів навчання враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здібностей та сформованого досвіду. Основне призначення цих технологій полягає в тому, щоб забезпечити максимальну продуктивну роботу всіх учнів в існуючій системі організації навчання. Головною перевагою індивідуального навчання є те, що воно дозволяє повністю адаптувати зміст, методи та темпи навчальної діяльності дитини до його особливостей, слідкувати за кожною дією та операцією при вирішенні конкретних завдань, за його рухом від незнання до знання, вносити вчасно необхідні корективи в діяльність як учня, так і вчителя.

Дослідницька технологія сприяє набуттю учнями досвіду дослідницької роботи в пізнавальній діяльності. Це дає змогу вчителю об'єднати розвиток інтелектуальних здібностей учнів з дослідницькими вміннями і на цій основі формувати активну творчу особистість.

Технологія проблемного навчання передбачає створення вчителем самостійної пошукової діяльності учнів із розв'язання навчальних проблем, під час якої формуються нові знання, уміння, навички та розвиваються здібності дитини, активність, зацікавленість, ерудиція, творче мислення та інші значущі якості особистості. Проблемні ситуації зручно створювати при розв'язуванні задач, під час мотивації, використовуючи різні цікаві факти, прислів'я, приказки, загадки, поетичні рядки, мистецькі та літературні твори.

Технологія розвивального навчання – це активно-діяльнісний спосіб навчання, під час якого враховуються та використовуються природні закономірності індивідуального розвитку дитини, що зумовлюють розвиток знань, умінь, навичок і способів розумових дій, емоційно-ціннісної та

діяльнісно-практичної сфер. Метою даної технології є загальний розвиток учня, його інтелектуальні можливості, почуття, уміння вчитися.

Технологія розвитку критичного мислення формує творче мислення, сприяє розвитку креативності. Критичне мислення необхідне під час розв'язування проблемних задач, формулювання висновків, оцінювання та прийняття рішень. Для розвитку критичного мислення на уроках доцільно використовувати такі методи, як складання сенканів, мозковий штурм, «кубування», «асоціативний куш», читання з позначками

Ізопрактики на уроках мистецтва

Ізопрактики та методики викладання образотворчого мистецтва (А.Хілл, Б.Едвардс,); Школи малюнку Чистякова, Ростовцева, Абше.

Внесок А. Бакушинського в теорію та методику образотворчого мистецтва. Володіння методами, прийомами педагогічного малюнку, знання зображальних особливостей тематичного матеріалу, розуміння художньо-виразних засобів образотворчого мистецтва та естетичних якостей дитячої художньої творчості. Колір як найважливіша проблема образотворчого мистецтва. Виразність, символіка кольору. Відчуття форми та об'єму в учнів молодшого та середнього шкільного віку (сприймання та зображення). Розвиток композиційної культури в учнів молодшої шкільного віку. Розвиток просторових уявлень. Передача за допомогою кольору перспективи та об'єму. Графічні вправи та графічні зображення на уроках образотворчого мистецтва. Робота з фарбами: види, методика, вправи. Методика роботи з папером: види, вправи. Художньо-образна та художньо-аналітична специфіка занять образотворчого мистецтва

Варто зауважити, що за традиційним визначенням, **урок** – це така форма організації навчальних занять, при якій зберігаються часові локальні рамки, постійний склад учнів і певна дидактична організація. Урок – форма навчальної роботи в школі, за якою вчитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів однакового віку за сталим розкладом вирішує певні навчально-виховані завдання. Крім уроку, навчання може бути організоване у формі

творчої майстерні, проєктного, семінарського заняття, вільної роботи учнів (за В.Шарко)⁴⁷.

В. Шарко, узагальнюючи погляди багатьох науковців, до основних компонентів уроку як системи відносить: зміст навчального матеріалу, методи та засоби навчання, форми організації навчальної діяльності учнів. Усі вони перебувають у тісному зв'язку та визначаються метою уроку. Педагог зауважує, що суттєвий вплив на визначення структури уроку та його композиції, а також на перебіг і результати здійснюють учасники навчально-виховного процесу – учні та вчителі. Від особливостей кожного з них значною мірою залежать і вибір прийомів пізнавальної діяльності, і продуктивність їх реалізації. Розглядаючи урок як систему навчально-виховної діяльності, повернемо увагу до його загальної мети та часткових цілей. Проблема цілеспрямованої діяльності людини не нова. Вона зводиться до твердження: без мети немає діяльності, без мети – немає результату. Ціль виступає як чинник, що обумовлює спосіб і характер діяльності, вона визначає відповідні засоби її досягнення, вона є не тільки спроектованим кінцевим результатом, а й вихідним побудником діяльності. Чіткість мети допомагає знайти «головну ланку» та зосередити на ній зусилля учасників навчального процесу. Посилаючись на науковий доробок В. Шарко, зауважимо, що функціонування будь-якої системи, у тому числі й такої, як урок, завжди пов'язане з процесом цілепокладання та цілереалізації.

Цілепокладання – це процес формування мети, її розгортання в часі та в даному інформаційному просторі на основі врахування особливостей виконавців діяльності, у ході якої передбачається досягнення поставленої цілі. Це – відповідальна логіко-конструктивна операція, що може здійснюватися в такому алгоритмі: аналіз обставин, облік відповідних нормативних документів (стандартів освіти, програми з предмета); визначення на цій основі потреб та інтересів, що підлягають задоволенню; з'ясування наявних для задоволення цих

⁴⁷Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект: Посібн. для вчителів і студентів / Валентина Шарко. – К. : Вид-во «Фенікс», 2006. – 220 с.

потреб та інтересів ресурсів, сил і можливостей учасників діяльності; вибір потреб чи інтересів, задоволення яких за обсягом витрат сил і засобів дасть найбільший ефект; формулювання мети... Цілепокладання – складна, найбільш відповідальна частина роботи з організації навчальної діяльності вчителя й учнів, яка передбачає визначення кінцевого результату, до якого повинні прийти учасники навчально-виховного процесу (за В. Шарко).

Цілереалізація – це процес, у ході якого ціль із внутрішньої мети людини (ціль – внутрішня причина) переходить у наслідок – результат діяльності. Досягнення соціально значущих цілей навчання передбачає постановку та розв’язання виховних, розвивальних і навчальних (когнітивних) цілей уроку, які пов’язані з розвитком особистісних якостей людини, її духовного світу; розвитком здібностей і набуттям знань, умінь і навичок. У дидактиці зміст такого цілепокладання знайшов відображення у триєдиній меті уроку, яка конкретизує можливості розвитку, навчання і виховання учнів (за В. Шарко).

Нестандартні уроки передбачають командні та колективні способи роботи; активізація пізнавальної діяльності; партнерський стиль взаємовідносин; цікавість до навчального матеріалу; значна творча складова; зміна ролі вчителя; нестандартні підходи до оцінювання

Нестандартні уроки сприяють готовності дитини до життя, що включає такі якості уміння приймати рішення та робити вибір; завжди працювати якісно; проявляти ініціативу; бути свідомим того, що існують різні цінності; вміти співпрацювати з іншими людьми; навчитися працювати з великим обсягом різноманітної інформації, самостійно здійснювати її пошук, обробку, аналіз і зберігання; відчувати себе громадянином цілого світу; бути свідомим громадянином своєї держави.

До нестандартних уроків готуються заздалегідь. Передусім вибирають найбільш активних, ініціативних, добре підготовлених з теми учнів (якщо це нова тема, то дають їм опрацювати матеріал самостійно, при цьому надають консультації); розтлумачують їхні обов’язки, можливо, спочатку на власному прикладі демонструють ймовірний підхід до важкої ролі та забезпечують діалог

виконавця з класом. Для цього «аудиторії» можна запропонувати зразки запитань для дискусій, основні теми для гри «Брейн-ринг» чи «Уроку подорожі», підказати тактику поведінки під час проведення уроку.

ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

У сучасному світі гостро стоїть проблема творчого розвитку особистості. Кожна цивілізована країна дбає про творчий потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема. Посилюється увага до розвитку творчих здібностей особистості, надання їй можливості виявити їх.

Незважаючи на те, що проблема розвитку творчого начала в учнів досліджується давно, багато питань залишається невирішеними. Як і раніше, більшість навчального часу відводиться репродуктивній, нетворчій діяльності, значна частина завдань у підручниках має також відтворювальний характер. Тому актуальним на сьогодні є використання в практиці роботи школи «Технології формування творчої особистості», Ґрунтуючись на положення даної технології, на теоретичні розробки вчених-педагогів В.І. Андреева, Ю.К. Богоявленської, Р.М. Грабовської, Н.В. Кузьміної, Я.О. Пономарьова, Н.Ф. Тализіної та ін., які досліджували проблему творчості.

Основне завдання даної технології – створити максимально сприятливі умови для творчого розвитку дітей молодшого шкільного віку.

Мета технології – забезпечення умов для того, щоб кожен школяр міг реалізувати себе, свої індивідуальні здібності, свої схильності та інтереси.

Творчість – це завжди творення, тобто побудова нового та оригінального, нестандартне бачення в звичайному нових можливостей його функціонування або включення його як частини в нову систему.

У творчій діяльності недоступні такі фактори: копіювання; діяльність за шаблоном, готовим взірцем, правилом, алгоритмом; наслідування; Творчість має на меті внутрішню досконалість, тобто, створюючи нове, людина творить саму себе.

Прагнення людини до творчості викликане різними її потребами:

фізіологічними; в особистій безпеці; у повазі довоколишніх, адекватному самооцінюванні; у реалізації своїх здібностей, у самовизначенні; у самостійності, в успіхові; у спілкуванні; прихильності та любові;

Творчі можливості молодших школярів реалізуються в різних видах діяльності, зокрема у грі, навчанні, спілкуванні, трудовій діяльності.

Засоби розвитку творчих здібностей учнів:

- діалог «учитель–учень»;
- діалог «учень–учень»;
- діалог «учень–учитель».

Розвиваючи творчі здібності учнів молодшого шкільного віку, потрібно дотримуватися певних принципів в організації навчання: принцип зв'язку з практикою життя; принцип саморозвитку; принцип оптимального поєднання індивідуальної та колективної форм навчально-творчої діяльності; принцип інформативності; принцип віри в сили і можливості дитини; У психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Для творчої особистості творча діяльність є життєвою потребою, а творчий стиль поведінки - найбільш характерний. Головним показником творчої особистості, її найголовнішою ознакою вважають наявність творчих здібностей, які розглядаються як індивідуально-психологічні здібності людини, що відповідають вимогам творчої діяльності та є умовою її успішного виконання.

За компонентним складом творчі здібності поділяють на такі групи:

- інтелектуальні – багатство ідей;
- нетрадиційне мислення;
- гнучкість розуму;
- хороша пам'ять;
- допитливість;
- самостійність, наполегливість;
- здатність вирішувати та ставити проблеми.

Творчі здібності пов'язані зі створенням нового, оригінального продукту, з

пошуком нових засобів діяльності. Розвитком творчої особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, що впливають на цей розвиток: умови в яких формується дитина; середовище що її оточує; характер її навчальної діяльності.

Розвиток творчих здібностей буде ефективним, якщо в організації творчої діяльності враховується сукупність взаємопов'язаних між собою сторін: зміст навчального матеріалу; система творчих завдань; організація навчально-пізнавальної діяльності.

Як один з прийомів створення проблемної ситуації широко використовують «хвилинки міркування та фасилітації», що сприяють розвитку мислення, як логічного, так і образного мислення.

Творчість у будь-яких виявленнях – це складний сплав усвідомлених дій, чіткого розрахунку та інтуїтивних прозрінь.

Етапи творчості:

- підготовчий етап (створення проблемної ситуації, постановка проблеми, її аналіз);
- процес вирішення проблеми;
- інсайт (осяяння);
- упорядкування інтуїтивно отриманих результатів.

Із розвитком творчої особистості дитини тісно пов'язують технологію використання на уроці навчальних і навчально-творчих завдань. У процесі вирішення творчих завдань учні створюють певний творчий продукт.

Творчий продукт розуміється як оформлений результат діяльності учня, наприклад, написання оповідань, казок, віршів, створення малюнків, виробів. У кожному циклі шкільних предметів види творчих завдань відрізняються, оскільки це зумовлено особливостями певного предмета : їх змістом, засобами, які використовуються під час виконання творчих завдань, але всі подібні завдання стимулюють творчість.

У практиці роботи використовують такі методи стимулювання творчості:

- метод евристичної загадки (розгадування загадок) реалізується через

персоніфікацію (сидить баба на городі у сто хустинок закутана – капуста);

- упредметнення (стоїть посеред хати: чотири ноги, одна голова – стіл);
- протиставлення (біле, а не сніг, солодке, а не мед – цукор);

• метод комбінованих запитань (дитині пропонується сукупність запитань, за допомогою яких вона дає певну інформацію);

• метод фокальних об'єктів (ознаки випадкових об'єктів переносяться на той, який має бути вдосконалений);

• метод ліквідації безвихідних ситуацій (наприклад, як заставити ледаря робити ранкову зарядку, як привчити не розкидати сміття тощо);

• метод «Техніка сили розуму» (вправи «Універсальність предмета» придумати де б можна застосувати даний предмет).

Унікальною лабораторією розуму є уява і фантазія. Без них діти не сприймали б казок, не могли б гратись, творити. Вони є невід'ємною складовою процесу навчання, вищою і найнеобхіднішою здібністю дитини.

Ознайомлюючи першокласників із казкою, слід навчати учнів міркувати та виконувати разом із героєм завдання, це сприяє розвитку мисленнєвої діяльності та залученню до мистецьких практик.

В процесі роботи з казками важливо навчити учнів не просто сприймати зміст, а й творчо інтерпритувати хід розповіді. Визначати особливості характеру персонажу, особистісні якості, суттєві події в перебігові сюжету, пропонувати власні варіанти завершення історії. Можна запропонувати змінитися сюжет казки, або запропонувати непередбачені ситуації, змішувати кілька сюжетів в один тощо. Наприклад, у казці «Семеро козенят» потрібно допомогти вийти героям зі складної ситуації. Вадливо використовувати домінуючі лінії музичного та образотворчого мистецтва, пропонувати зображення, ілюстрації та музичні твори до казок.

Творча робота над казкою сприяє:

- ❖ створенню ситуації вибору;
- ❖ звільненню дітей від звичного мислення;
- ❖ розвитку самостійності.

КВЕСТ – ТВОРЧА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО ЛОГІЧНА ГРА [48]

Ми живемо в цікаву епоху, коли зміни стрімко набирають обертів, а це означає, що нам треба, по-перше, бути обізнаними в них, тримати руку на пульсі життя, а, по-друге, гнучко адаптуватися до нових умов. І ті, хто не зможе (не схоче) так швидко змінюватися, повторять долю «динозаврів». Сьогодні молодь є інтелектуальною, творчо-розвиненою частиною нашого суспільства. Педагогу, який здійснює навчально-виховну роботу, щоб бути цікавим для молоді, слід проявляти у запровадженні тих чи інших сучасних форм роботи креативність – здатність знаходити рішення в нестандартній ситуації, спрямованість до нового, вміння глибоко усвідомлювати власний досвід.

Висвітленню загальних положень та окремих аспектів дослідження присвячені численні праці дослідників, які розглядали проблему естетичного виховання особистості в загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах у таких аспектах: вдосконалення сутнісних основ педагогічної освіти (С. Гончаренко, І. Зязюн, Л. Коваль, М.Лещенко, Н.Миропольська, Н. Ничкало, О. Рудницька, О.Савченко, С.Сисоєва та ін.); природні характеристики та розвиток особистості (І.Бех, Л.Виготський, Г.Костюк, О. Леонт'єв, П.М'ясоїд, С.Рубінштейн, Б. Теплов та ін.); аналіз змісту та напрямів виховання особистості у позашкільних навчальних закладах (О. Биковська, В.Вербицький, С.Генкал, Л.Ковбасенко, А.Корнієнко, О.Литовченко, В. Мачуський, Р. Науменко, Г.Пустовіт, Т.Сушенко, Л. Тихенко, В. Шахрай та ін.); ідеї інтегративної мистецької освіти, полікультурний та поліхудожній підхід (Ю. Боров, О.Комаровська, Л.Масол, М.Семко та ін.); сутність і багатофункціональність естетичного ставлення, його зміст, діалектику об'єктивного й суб'єктивного, практичного та духовного (Г. Апресян, С. Гольдентрихт, М. Каган, М. Киященко, О. Лосєв, М. Овсянніков, В. Орлов, В. Чиаурелі, Г. Шевченко та ін.); психологію взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку особистості (О. Запорожець, Я. Неверович); психологію емоцій (В. Вілюнас, С. Носенко,

⁴⁸ Серых, Л.В. Квест – творческая интеллектуально логическая игра. *Universum: Психология и образование. Теория и методика обучения и воспитания*. Эл. научн. журн. № 5 (23), <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/02-teoriya-i-metodika-obucheniya-i-vozpitaniya> (дата обр. 02.06.16)

О. Чебикін,); єдність інтелектуального та емоційного (Л. Божович, І. Васильєв, В. М'ясищев, В. Поплужний та ін.).

Одна з вимог навчально-виховного процесу полягає в тому, що предмет навчання має бути для дитини цікавим, тому в своєму педагогічному арсеналі педагог весь час повинен знаходити щось нове, аби заохотити учнів до пошуків потрібної інформації, читання, якісного опрацювання нової теми тощо. На допомогу можуть прийти такі форми роботи, які використовуються в музейній чи театральній педагогіці, гуртковій роботі, психологічних тренінгах. Серед таких форм, які мало використовуються у школі, проте такий популярний поза її межами, квест (за Л.Серих) [⁴⁹].

Квест (від англійського *quest* – «пошук»), різновид інтелектуально-логічних активних ігор, синонім активного відпочинку. Сьогодні квест вважають головним конкурентом комп'ютерних ігор у боротьбі за час молоді. Це ігрова форма групового виконання завдань, яка має тривалу історію розвитку, багато варіантів використання й чимало позитивних моментів.

Мета гри – «розшифрувати» певне місце на обумовленій території (скажімо, на вулицях міста, шкільному подвір'ї, у музейній залі), *виконати на цьому місці певні дії* (або) та одержати *підказку* (інструкцію, код) до виконання наступного завдання. Наприклад, у записаному в знайдений у певному сховку, записці, тексті може бути «зашифровано» назву вулиці (якщо гра відбувається на місцевості) або картини чи іншого експоната (якщо грають у музеї), поблизу яких заховано наступний «орієнтир» («*Чекаємо Вас там, де восьмий за віддалю від Сонця впирається тризубом у небо*» – з гри). У такому «зашифрованому» місці гравці знаходять записку-підказку, після чого розшуки продовжуються. Під час квесту учні відгадують непрості, несподівані загадки (завдання), що характеризує квест як екстремально-інтелектуальну гру, яка об'єднує елементи ігор «Що? Де? Коли?» з інтригою «Острова скарбів». Ця захоплива, драйвова гра передбачає

⁴⁹ Серых, Л.В. Квест – творческая интеллектуально логическая игра. *Universum: Психология и образование. Теория и методика обучения и воспитания*. Эл. научн. журн. № 5 (23), <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/02-teoriya-i-metodika-obucheniya-i-vospitaniya> (дата обр. 02.06.16)

застосування як фізичних (гравці постійно в русі), так і розумових зусиль, кмітливості, артистичності, вияву командного духу (за Л.Серих) [50].

В ідеальному варіанті квест – це командна гра, для якої потрібна сильна координація дій усіх гравців. Цікаво проводити квести в групах, попередньо визначивши назву команди-групи. Тут є співпереживання, суперництво, підтримка гравців своєї команди тощо. Отже, визначивши тему та мету, розглянемо методику проведення квесту (за Л.Серих).

Квест для першої групи **«Живописці»** учитель розробляє за раніше вивченим матеріалом. Проводити його можна як у класі, так і на пленері, у музейній кімнаті.

Мета: узагальнити знання про живопис, види та жанри живопису; зрозуміти як передається настрій у композиції; розвивати увагу, пам'ять, мислення, вміння працювати в команді, толерантність; виховувати інтерес до образотвчорого мистецтва, вміти його сприймати й насолоджуватися ним.

Завдання:

- учити розрізняти види та жанри живопису;
- учити використовувати дидактичний матеріал;
- розвивати вміння розв'язувати головоломки, кросворди, загадки;
- формувати вміння виконувати завдання за визначений час;
- формувати вміння працювати в команді, підтримуючи один одного;
- учити виконувати короткі (швидкі) замальовки «по-волоному».

Обладнання: 2 плакати з кросвордами, головоломками, репродукції живописних творів (натюрморти); геометричні фігури; муляжі фруктів, овочів; картки «Етапи малювання»; стенд з магнітними картками «Види та жанри живопису»; секундомір, навушники, звуковідтворююча апаратура, маршрутні листки (або карти маршруту).

Карта маршруту

Зупинка 1. Натюрморт.

⁵⁰ Серых, Л.В. Квест – творческая интеллектуально логическая игра. *Universum: Психология и образование. Теория и методика обучения и воспитания*. Эл. научн. журн. № 5 (23), <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/02-teoriya-i-metodika-obucheniya-i-vospitaniya> (дата обр. 02.06.16)

Зупинка 2. Колір.

Зупинка 3. Дослідження кольору.

Зупинка 4. Композиція натюрморту.

Зупинка 5. Планування.

Зупинка 6. Пейзаж.

Зупинка 1 «Натюрморт»

1. Складіть слово із поданих літер і вгадайте назву першої зупинки: **Т-2, А-1, Н-1, Р-2, Ю-1, М-1, О-1** (*натюрморт*).
2. Слово французького походження, у перекладі означає «нежива природа».
3. Вид образотворчого мистецтва, в якому зображуються овочі та квіти.
4. Оберіть натюрморт серед кількох жанрів образотворчого мистецтва (портрет, натюрморт, пейзаж).
5. Конкурс «Знавці предметного світу» (серед муляжів знайдіть предмети, які можна використати в побудові натюрморту).

Зупинка 2 «Колір»

1. Відгадайте загадку, відгадка – назва другої зупинки. «Із чого складається веселка?» (*із кольорів*).
2. Проведемо «Бліц». Із серії дидактичних карток оберіть потрібну.
 - Що спільного між цими жанрами? (*виконані у живопису*).
 - Що є виражальними засобами? (*форма, колір, пляма, предмет*).
 - Які елементи допомагають нам сприймати об'ємну форму, матеріал і просторове розміщення предметів? (*світлотінь, колір*).
 - Як світло впливає на колір предмета?

Зупинка 3 «Дослідження»

1. Розгляньте зразки репродукцій картин із зображенням освітлення різної інтенсивності. Підготуйте відповіді:

- Як сонячне, електричне та світло місяця впливає на колір предметів? *(Сонячне світло робить колір предметів світлішим; світло місяця – сірим, блідо-блакитним або блідо-зеленим; електричне світло надає світло – жовтого відтінку).*

- Чи змінюється колір в залежності від розташування предметів? Яким чином? *(Так. На передньому плані важливу роль відіграють власні кольори; на дальньому – обумовлені).*

- Навіщо нам потрібно це знати? *(Щоб правильно використовувати колір).*

1. Дослідіть на прикладі двох творів мистецтва, як художники передають настрій у композиції (В. Кандинський «Похмурі», В. Конашевич «Сінерарія»).

Робота В. Кандинського «Похмурі» поєднує в собі плями на контрастах, кольори використані насичені, густі. Викликає страх, тривогу, напруженість.

В. Конашевич у картині «Сінерарія» використав акварель «по-вологому». Цей прийом дає зображення з м'якими переходами одного кольору в інший. Переважають холодні кольори. Перегляд картини дає відчуття спокою, затишку, літньої прохолоди.

Роботу «по-вологому» ви виконуватимете на п'ятій зупинці.

Зупинка 4 «Композиція натюрморту»

Перед тим, як виконувати роботу аквареллю чи гуашшю, потрібно спочатку... *(відгадати зашифроване слово – композиція)* і виконати композицію натюрморту.

1. Побудуйте натюрморт із окремих предметів: фрукти, квіти та посуд.
2. Проаналізуйте ваші композиції.
3. Побудуйте спільні роботи (композиції).
4. Презентуйте ідеї, думки щодо зображення натюрморту (колір, розміщення, світлотіні тощо) членам команди.

5. Стендова гра «Композиція натюрморту». Ключове слово – напрямок наступної зупинки.

Зупинка 5 «Планування»

1. Розташуйте етапи малювання акварелі, що подані на картках, у правильній послідовності.

2. Затвердіть план ваших дій.

3. Виконайте швидкі замальовки предметів натюрморту «по-волоному».

1) Олівцем легкими лініями позначте контури предметів. Такими ж тонкими лініями відзначте відблиски, світло й тіні всіх предметів, зображених у натюрморті та оточенні.

2) Зволожите аркуш паперу, промальовуючи загальне тло. Почніть прокладати фарбою кольори світлих предметів, а потім більш темних, за винятком відблисків, які поки що залишаться не зафарбованими і можуть залишитися не зафарбованими в остаточній роботі.

3) Моделюйте форму предметів, намагаючись передати їхню освітленість. Поверхні, що створюють ці форми, освітлені по-різному. Колір на світлих і напівтіньових поверхнях є яскравішим, а на неосвітлених – темнішим. Колір тіней складний, оскільки його обумовлює середовище. Кожен мазок, покладений під час зображення тіні, має використовуватись правильно за колірним тоном, насиченістю та світлістю щодо світла тих поверхонь, що стикаються з поверхнями інших предметів та іншими тінями.

4) Наприкінці всі кольори узагальніть, підпорядковуючи умовам освітленості. Якщо треба, промальовуйте певні частини більш насиченим кольором, а надзвичайно яскраві, що виділяються в загальній колористичній гамі, тамуйте.

Зупинка 6 «Пейзаж»

Попрацюйте з картками протягом 12 хв., дайте відповіді на запитання й вгадайте назву зупинки:

1. До якого виду мистецтва належать картини? *(Обґрунтуйте свою відповідь).*

2. Що є виражальним засобом живопису? *(Обґрунтуйте свою відповідь).*

3. Від чого залежить колір предметів? *(Обґрунтуйте свою відповідь).*

4. Що таке пейзаж?
5. Яких українських живописців ви знаєте?
6. Хто зображений на портреті?
7. Які роботи Никифора Харитоновича Онацького ви знаєте?
8. Який це жанр? Чому ви так вважаєте? (*Обґрунтуйте свою відповідь*).
9. Якому часу доби вона відповідає? Чому ви так вважаєте?
10. Про що розповідає ця картина?
11. Як ви вважаєте, що хотів донести до глядача художник?
12. Які співвідношення кольорів обрав художник, щоб відобразити настрій та своє ставлення?

Квест другої групи **«Графіки»** учитель образотворчого мистецтва проводить з метою узагальнення знань учнів за темою: «Графіка». Учні мають знання, певні навички і можуть в ігровій практичній формі їх узагальнити, поширити, доповнити, поділитися власними враженнями й емоціями з однолітками (за Л.Серих).

Мета: закріплювати знання про види образотворчого мистецтва, зокрема види графіки; пробуджувати почуття прекрасного; знаходити цікаве і корисне в графічних творах; розвивати логічне мислення, спостережливість, кмітливість.

Обладнання: карта маршруту, речі для гри «Збираємо рюкзак для графіки»; гумові м'ячі, магнітні кеглі; куб, піраміда для експерименту; фледчап для станції «Мандрівка до Королеви Світлотіні».

Спочатку педагог доводить до вихованців карту маршруту.

Карта маршруту

Зупинка 1. Графічні інструменти та матеріали.

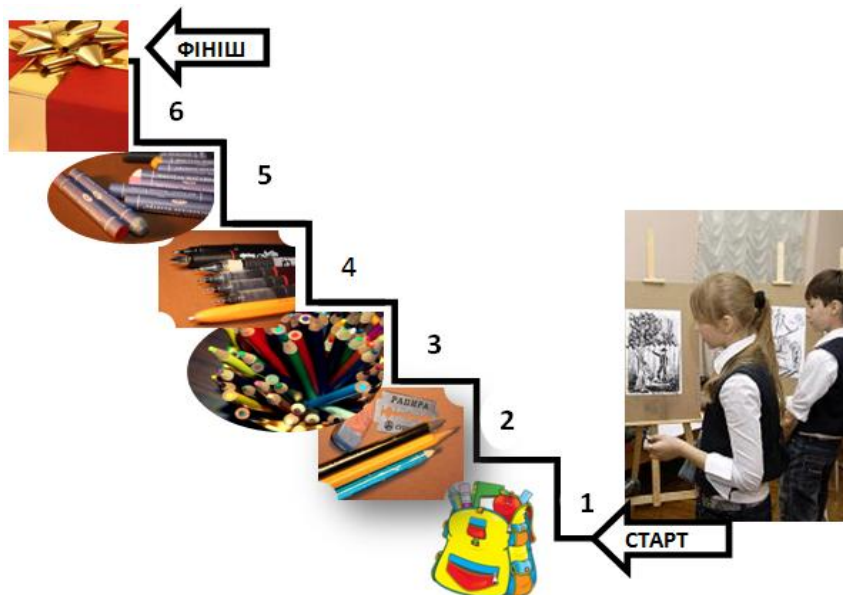
Зупинка 2. Види графіки.

Зупинка 3. Засоби виразності графіки.

Зупинка 4. Експеримент.

Зупинка 5. Мандрівка до Королеви Світлотіні.

Зупинка 6. Експерсія до картинної галереї.

Далі рухаємося за картою.

Зупинка 1. «Графічні інструменти та матеріали»

1. Гра «Збираємо рюкзак для графіки».
2. Учитель пропонує учням подивитися на екран, де зображені олівці (простий і кольорові), кулькові ручки, пастель, кольорова крейда, і відповісти на питання.

- Який вид мистецтва об'єднує ці матеріали? (*Графіка*).

Зупинка 2. «Види графіки»

1. На цій зупинці вам потрібно назвати види графіки. *Залежно від змісту та призначення графіки можна виділити види: станкова (рисунок, естамп); тиражна (книжкова, газетно-журнальна); промислова (листівки, марки, етикетки, рекламна продукція та ін.).*

2. Розв'яжіть кросворди. Учасники (2 команди) відгадують кросворд-головоломку з ключовим словом: команда 1 – Рисунок, команда 2 – Ліногравюра.

Кросворд «Оригінальна графіка»

1. Вид мистецтва.
2. Відносно коротка лінія.
3. Освітлена частина предмета.
4. Узагальнене зображення предмета.
5. Основний виражальний засіб рисунку.

6. Жанр графіки, що зображує неживі предмети на площині.
7. Площина, освітлена відкритим світлом.

				1	г	р	а	ф	і	к	а
2	ш	т	р	и	х						
				3	с	в	і	т	л	о	
4	с	и	л	у	е	т					
				5	л	і	н	і	я		
6	н	а	т	ю	р	м	о	р	т		
	7	р	е	ф	л	е	к	с			

											1						
				2	е	к	с	л	і	б	р	и	с				
				3	к	л	і	ш	е								
				4	м	о	н	о	т	и	п	і	я				
							5	о	ф	о	р	т					
				6	к	н	и	з	а								
				7	д	е	р	е	в	о	р	и	т				
					8	ф	а	в	о	р	с	ь	к	и	й		
9	п	р	о	м	и	с	л	о	в	а							
							10	і	л	ю	с	т	р	а	ц	і	я
							11	н	а	р	б	у	т				
							12	е	с	т	а	м	п				

Кросворд «Тиражна графіка»

Горизонтально:

2. Книжковий знак.
3. Форма, з якої друкують гравюру.
4. Техніка плаского друку, що має лише один відтиск.
5. Техніка глибокого друку, за яку Т.Шевченко отримав звання академіка «Красних мистецтв».
6. Друковане або рукописне джерело масової інформації.
7. Техніка високого друку виконана на дерев'яному кліше.
8. Український графік, автор «Слова про Ігорів похід».
9. Найпоширеніший вид тиражної графіки.
10. Малюнок до літературного твору.
11. Український графік, ілюстратор, перший ректор Української Академії мистецтв.
12. Відбиток, твір друкованої графіки.

Вертикально: 1. Найпоширеніша техніка високого друку.

Зупинка 3 «Засоби виразності графіки»

Згадайте, які є основні образотворчі засоби виразності графіки? (*Лінія, крапка, штрих, пляма*).

Чи можна засобами виразності графіки передати об'єм предмета? (*Так*).

Відгадайте загадку та розв'яжіть ребус.

Загадка.

Ясне сонечко виходить – слід у слід за мною ходить.

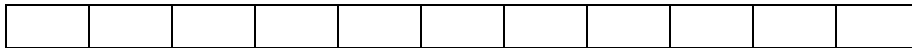
Я іду – вона іде, сонце зникне – пропаде (*Тінь*).

За якої умови з'являється тінь? (*Коли є джерело світла*).

Як називається чітка градація світлого і темного на малюнку?

Ребус. Як називається процес, основу якого складають **Ш З ХИ** ?

Зупинка 4. «Експеримент»

Закрийте очі...

Подивіться на два предмети (куб і піраміду). Чи однаково освітлені поверхні фігур? (Ні. Поверхні предмета потрапляють у різні світлові умови, які залежать від наближеності джерела світла, що падають на поверхню. При цьому слід враховувати, що найбільш освітленою є поверхня, на яку падають промені під прямим кутом. Освітлення предметів передається за допомогою тону. Саме тон виявляє світлотінь, яка підкреслює об'ємність форми, рельєф її поверхні та освітленість). Отже, якщо світла недостатньо, ми бачимо тільки загальні контури предмета. Світло дає нам уявлення про предмет і його форму.

Зупинка 5. «Мандрівка до Королеви Світлотіні»

У Королеви Світлотіні є п'ять фрейлін: Тінь, Напівтінь, Рефлекс, Відблиск, Світло.

Завдання 1. Із поданих характеристик доберіть ті, що відповідають назвам «фрейлін» на фледчпапі.

Тінь	<i>Спостерігається на частинах поверхні, куди не потрапляють прямі промені світла. Якщо ділянки поверхні відвернуті від джерела світла, то така тінь називається власною. Однак прямі промені можуть не досягти поверхні внаслідок загородження її (повного або часткового) іншими предметами. У такому випадку з'являється падаюча тінь.</i>
Напівтінь	<i>Властива тим ділянкам поверхні, які розташовані під кутом до джерела світла та слабо освітлюються його предметами.</i>
Рефлекс	<i>Світлові плями з розмитим краєм.</i>
Відблиск	<i>Яскраві світлові плями з різкими межами.</i>
Світло	<i>Умовно названі ті частини поверхні, які повернуті до джерела світла й отримують від нього найбільшу кількість світлових предметів.</i>

Завдання 2. Розмістіть фрейлін Світлотіні на малюнку, використовуючи магнітні кеглі. Роботу виконуйте самостійно, потім обміняйтеся малюнками й перевірте правильність виконання завдання.

Зупинка 6 «Експедиція до картинної галереї»

Здійсніть екскурсію до картинної галереї. Перепустка до галереї – розв’язання *кресворду «Світлотінь»*.

Вертикально:

1. Властива тим ділянкам поверхні, які розташовані під кутом до джерела світла та слабо освітлюються його предметами.

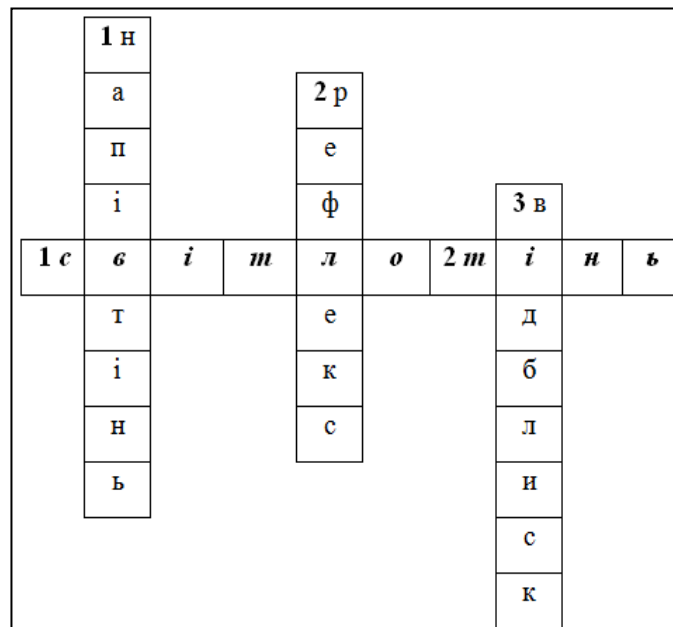
2. Світлові плями з розмитим краєм.

3 Яскраві світлові плями з різкими межами.

Горизонтально:

1. Частина поверхні, які повернуті до джерела світла й отримують від нього найбільшу кількість світлових предметів.

2. Спостерігається на частинах поверхні, куди не потрапляють прямі промені світла.

На екскурсії ми переконаємося про важливість елементів світлотіні. *(Вони допомагають передавати об’єм і форму предмета).*

Гравці запрошуються до галереї «Творчість Г. Нарбута». Експедицію проводитиме наш земляк, заслужений художник України В.Я. Ратнер. У кінці нашої гри Володимир Якович, який є також художником-графіком, за правильні

відповіді, кмітливість, наполегливість, підтримку команди на зупинках, подарує для музею нашої школи власний графічний твір «Сумчанка».

Наведені квести засвідчують виховний потенціал мистецтва. Викладений матеріал не претендує на вичерпне розкриття всіх можливостей естетичного виховання особистості. Утім, він може слугувати основою для подальших пошуків ефективних методів і прийомів естетичного виховання підлітків в урочний та позаурочний час.

Музикотерапія, казкотерапія на уроках мистецтва

Педагогічні моделі, у яких реалізована ідея творчого розвитку учнів (В. Верховинця, Е. Далькроза, З. Кодая, М. Мотессорі, К. Орфа, Б. Яворського) Механізми впливу музики на людину. Сучасні концепції творчого розвитку учнів засобами музичного мистецтва. Система виховання естетичного смаку та розкриття можливостей дитини засобами музичного мистецтва. Елементарне музикування. Формування навичок співу. Виконання пісень, розспівок, мелодій на основі заданого тексту. Залучення орф-підходу на музично-ритмічних заняттях. Синтезі різних видів діяльності (спів, рух, гра на музичних інструментах). Розвиток музичності дітей, їх емоційного світу, сприйняття музики, створення слухацького досвіду. Освоєння гри на елементарних, шумових та ударних інструментах. Набуття навичок гри в ансамблі (музикування). Поєднання креативного та імітаційних методів з метою розвитку відчуття ритму, слуху, тактильних відчуттів. Розвиток у дітей комунікативних навиків, уміння домовлятися, погоджувати свої дії засобами мистецтва. Прищеплювання уміння слухати один одного і себе. Розвиток здатності радіти успіху іншого.

Форми і методи роботи з казками. Дослідження та прийоми складання казок. Схема розвитку сюжету музичної казки. Казкова імідж-терапія. Особливості роботи казкотерапії з дітьми з ООП. Використання арт-терапевтичних технік в практиці казкотерапії. Казкові сюжети в процесі хорового співу. Казкові сюжети в процесі ознайомлення з музичною грамотою.

Казкові сюжети в процесі слухання музики. Казкові сюжети в процесі гри на дитячих музичних інструментах. Казкові сюжети в процесі виконання музично – ритмічних рухів. Казкові образи в музиці видатних композиторів. Казкова музика природи в творах В. Сухомлинського. Казки про музику, музичні інструменти, талановитих людей.

IV. МЕДІА ОСВІТА ТА ІКТ ТЕХНОЛОГІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТНІЙ ГАЛУЗІ

Важливою ознакою сформованості соціальної компетентності учнів молодших класів: – це здатність до неперервного збагачення особистісного досвіду про соціальну поведінку шляхом створення та аналізу життєвих ситуацій як у реальному, так і віртуальному житті [⁵¹, с. 46]. Сьогодні необхідність опанування навичками пошуку, передавання, опрацювання та аналізу інформації особливими методами і технологіями ставить принципово нові завдання перед системою освіти, диктує нові вимоги і до вчителя, і до учня в контексті медіаосвіти.

Один з провідних теоретиків сучасної медіаосвіти, британський науковець і педагог Л. Мастерман обґрунтував сім причин актуальності медіаосвіти в сучасному світі:

1. Високий рівень споживання медіа та насиченість сучасного суспільства їхніми продуктами. Ідеологічна важливість медіа та їхній вплив на свідомість аудиторії.
2. Швидке зростання кількості медійної інформації, посилення механізмів керування нею та розповсюдження.
3. Інтенсивність проникнення медіа в основні демократичні процеси.
4. Підвищення значущості візуальної комунікації та інформації в усіх галузях.

ЮНЕСКО намагається поєднати інформаційну та медійну грамотність (Laws of Media and Information Literacy, MIL), виділивши спільні для обох сфер

⁵¹Ніколаеску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітньої школи відповідно до вимог нових державних стандартів : науково-методичний посібник / І. О. Ніколаеску. Черкаси: ОІПОП, 2014. 76 с.

поняття. Організація також позиціонує ці дві сфери як комбінацію знань та навичок, необхідних сучасному суспільству в усьому світі.

«Громадянам важливо розуміти функції медіа та інших джерел інформації, критично оцінювати їх контент, а також приймати обґрунтовані рішення – як користувачам, так і виробникам медіаконтенту та інформації», – пояснили в організації.

Правила МІЛ охоплюють всі види ЗМІ та інші джерела інформації – бібліотеки, архіви, музеї та інтернет, незалежно від використовуваних технологій. Особлива увага буде приділятися підготовці вчителів, щоб залучити їх до впровадження МІЛ в процес навчання, надання їм відповідних педагогічних методів, навчальних програм і ресурсів⁵².

Принципи МІЛ від ЮНЕСКО:

Принцип 1. Інформація, комунікація, бібліотеки, медіа, технології, інтернет мають використовуватися суспільством критично. Вони рівні за статусом, і жодне з цих джерел не варто вважати більш значущим, ніж інші.

Принцип 2. Кожен громадянин є творцем інформації/знань. Кожен має право на доступ до інформації/знань та право на самовираження. Медійна та інформаційна грамотність має бути для всіх – і для чоловіків, і для жінок, – і тісно пов'язана з правами людини.

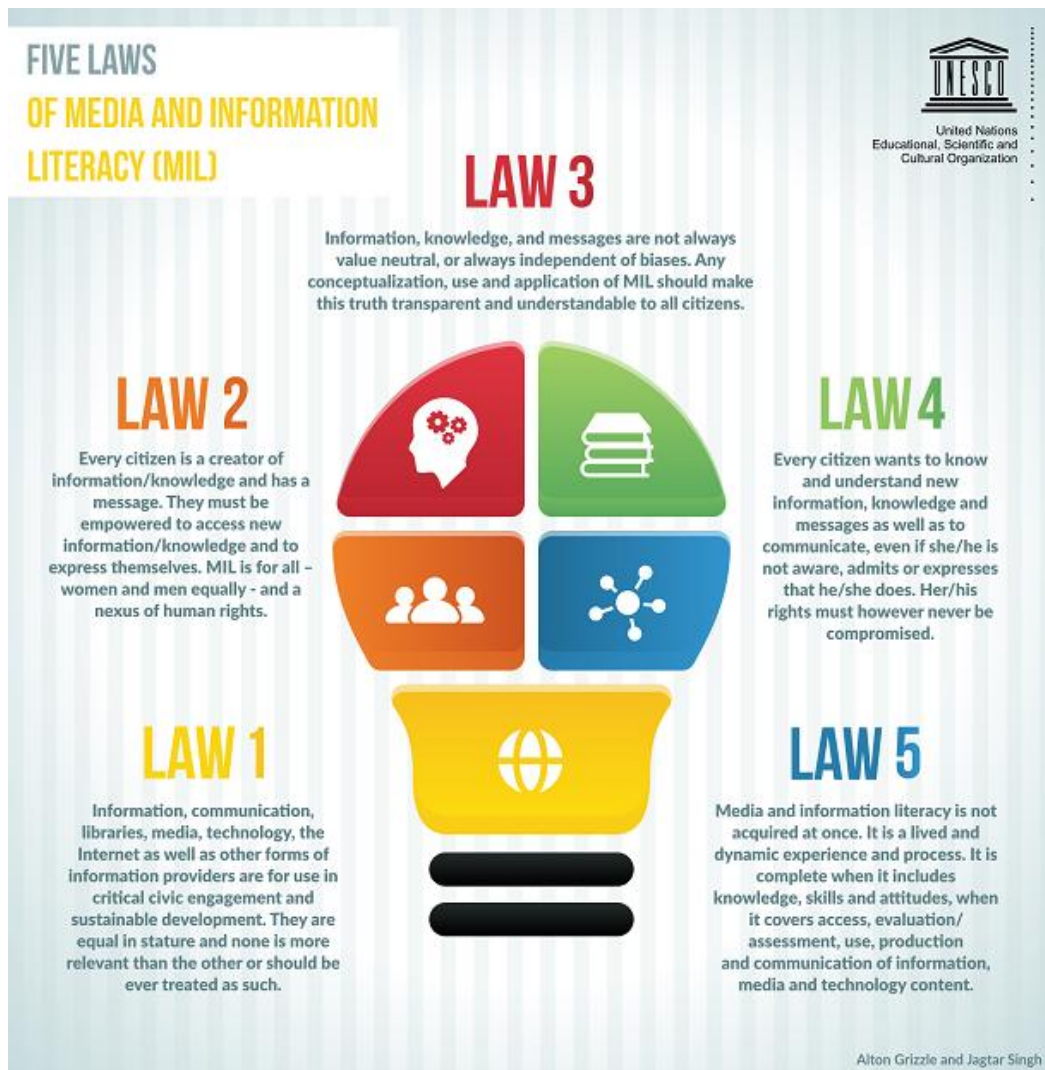
Принцип 3. Інформація, знання та повідомлення не завжди є нейтральними, незалежними чи неупередженими. Будь-яка концептуалізація, використання і застосування МІЛ повинна зробити це твердження прозорим і зрозумілим для всіх громадян.

Принцип 4. Кожен громадянин хоче отримувати і розуміти нову інформацію, знання і повідомлення та мати можливість на спілкування з іншими, навіть якщо він не висловлює це прагнення. Їх права на це ніколи не мають порушуватися.

Принцип 5. Медійна та інформаційна грамотність не набувається одномоментно. Це постійний та динамічний досвід і процес. Його можна

⁵²<https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18453/2017-02-24-yunesko-opublikovala-pyat-printsipiv-mediinoi-ta-informatsiinoi-gramotnosti/>

вважати завершеним, якщо він включає в себе знання, вміння та установки щодо використання, створення та передачі інформації, щодо медіа та технологічного контенту.

Європарламент ухвалив 2008 року резолюцію з медіаграмотності в світі цифрових технологій (2008/2129(INI), в якій підкреслив, що медіаграмотність – базовий елемент політики в сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа. Щодо медіаосвіти, то стверджується, що вона має стати компонентом формальної освіти, доступної всім учням, обов’язковою частиною навчальної програми на кожному ступені шкільного навчання. Європарламент рекомендував Єврокомісії внести в програму навчання вчителів обов’язкові модулі з медіаосвіти

У цій резолюції Європарламенту наголошується, що “кордони між всіма видами медіа (аудіовізуальними і друкарськими, традиційними і цифровими) стираються, і різні форми медіа зближуються в технічному і змістовому плані; нові засоби масової комунікації проникають у всі сфери людського життя завдяки інноваційним технологіям; ці нові медіа стимулюють громадян бути активнішими медіакористувачами. Створюючи власний медіаконтент і зразки медійної продукції, користувачі глибше розуміють принципи і цінність професійно створених медіатекстів... мета навчання медіаосвіченості – допомогти людям в практичному і творчому використанні медіа та їх змісту, навчити їх критично аналізувати продукцію медіа, розуміти характер роботи індустрії медіа, а також самостійно створювати власний медіаконтент”

Ціль медіаграмотності – не запам’ятати факти про медіа чи навчитись робити відео або презентацію у Power Point. Швидше, ціль у тому, аби досліджувати питання, які виникають під час критичного сприйняття медіамеседжу – друкованого чи електронного. Це включає навички мислення вищого порядку: вчитись визначати ключові ідеї, встановлювати зв’язки між різними ідеями, ставити доречні питання, помічати протиріччя, рефлексувати», – пишуть Елізабет Томан та Тесса Джолс з Центру медіаграмотності у США.

Ставити правильні питання, сприймаючи медіапродукт – це, можна сказати, ядро медіаосвіти і загалом критичного мислення. Вперше такі питання були сформульовані у 1989 році Британським інститутом кіно – із розвитком медіа вони поступово були трансформовані. Однак суть лишається тією ж: питання концентруються навколо таких категорій як авторство, мета, вплив, аудиторія, реакція, зміст, технології, інтерпретації.

Ці питання відображені у таблиці, розробленій Національною асоціацією освітою з медіаграмотності (NAMLE) у 2007 році.

КЛЮЧОВІ ПИТАННЯ ДЛЯ АНАЛІЗУ МЕДІАМЕСЕДЖІВ

АВТОРСТВО Й АУДИТОРІЯ

АВТОРСТВО

- ХТО СТВОРИВ ПОВІДОМЛЕННЯ?

ЦІЛІ

- ІЗ ЯКОЮ МЕТОЮ ЇХ БУЛО СТВОРЕНО?
- ДО ЧОГО ВОНИ ПІДШТОВХУЮТЬ МЕНЕ?
- ЯКА ЦІЛЬОВА АУДИТОРІЯ?

ЕКОНОМІКА

- ХТО ЗАПЛАТИВ ЗА ЦІ ПОВІДОМЛЕННЯ?

ВПЛИВ

- ХТО ОТРИМАЄ КОРИСТЬ ВІД ПОВІДОМЛЕННЯ?
- КОМУ ВОНО МОЖЕ ЗАВДАТИ ШКОДИ?
- ЧИ ЦЕ ПОВІДОМЛЕННЯ КОРИСНЕ ДЛЯ МЕНЕ АБО ПОДІБНИХ НА МЕНЕ ЛЮДЕЙ?
- ЩО ОПОВІДАЧ ХОЧЕ, АБИ Я ЗАПАМ'ЯТАВ/ЛА?

РЕАКЦІЯ

- ЩО Я МОЖУ ЗРОБИТИ У ВІДПОВІДЬ НА ЦЕЙ МЕСЕДЖ?
- ЯК ЦЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ВПЛИВАЄ НА МОЇ ПОЧУТТЯ?
- ЯК МОЇ ЕМОЦІЇ ВПЛИВАЮТЬ НА МОЮ ІНТЕРПРЕТАЦІЮ МЕСЕДЖА?

МЕСЕДЖІ І ЗНАЧЕННЯ

ЗМІСТ

- ПРО ЩО ЦЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗМУШУЄ МЕНЕ ДУМАТИ?
- ЩО МОЖНА ДІЗНАТИСЯ З ЦЬОГО МЕСЕДЖА?
- ЯКІ ІДЕЇ, ЦІННОСТІ, ІНФОРМАЦІЯ АБО ПОГЛЯДИ Є ОЧЕВИДНИМИ?
- ПРО ЩО ВАЖЛИВЕ НЕ БУЛО СКАЗАНО?

ТЕХНІКИ

- ЯКІ ТЕХНІКИ ВИКОРИСТАНО Й ЧОМУ?
- ЯКИМ ЧИНОМ ВОНИ ПЕРЕДАЮТЬ ЦЕЙ МЕСЕДЖ?

ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

- ЯК РІЗНІ ЛЮДИ МОЖУТЬ ПО-РІЗНОМУ ЗРОЗУМІТИ МЕСЕДЖІ?
- ЯКА МОЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ І ЩО Я МОЖУ ДІЗНАТИСЯ ПРО СЕБЕ ІЗ ВЛАСНОЇ РЕАКЦІЇ ЧИ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ?

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ Й РЕАЛЬНІСТЬ

КОНТЕКСТ

- КОЛИ ПОВІДОМЛЕННЯ БУЛО СТВОРЕНО?
- КОЛИ І ЯК ЙОГО БУЛО ПОШИРЕНО СЕРЕД ГРОМАДСЬКОСТІ?

НАДІЙНІСТЬ

- ЦЕ ФАКТ, ПОГЛЯД ЧИ ЩОСЬ ІНШЕ?
- НАСКІЛЬКИ ЦЕ ПОВІДОМЛЕННЯ ЗАСЛУГОВУЄ НА ДОВІРУ (І ЗВІДКИ ЦЕ ВІДОМО)?
- ЯКИМИ Є ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ, ІДЕЙ ЧИ ПРИПУЩЕНЬ?

ДЖЕРЕЛО: НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ ОСВІТИ З МЕДІАГРАМОТНОСТІ (NAMLE), «Ключові принципи освіти з медіаграмотності» (квітень 2007)
[HTTPS://NAMLE.NET/PUBLICATIONS/CORE-PRINCIPLES/](https://namle.net/publications/core-principles/), АДАПТАЦІЯ Сінді Шейбе і Феню Рогов.

МЕДІАДРАЙВЕР

Media Sapiens

ДЕТЕКТОР М
 ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ

Принципи медіаграмотності вперше були сформульовані Асоціацією вчителів м. Онтаріо у 1987 році, й включені Міністерством освіти Канади у MediaLiteracyResourceGuide (1989). З того часу ці принципи лишаються фундаментальними для системи медіаосвіти.

5 КЛЮЧОВИХ ПРИНЦИПІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

- УСІ МЕДІАМЕСЕДЖІ Є СКОНСТРУЙОВАНИМИ**
 - Штучність, руковорність медіапродуктів
 - Меседжі створили конкретні індивіди з певною метою
- МЕДІА ФОРМУЮТЬ НАШЕ СПРИЙНЯТТЯ РЕАЛЬНОСТІ**
 - Медіа не є об'єктивним відображенням реального світу
 - Наші уявлення про реальність великою мірою ґрунтуються на медіа, а не на нашому досвіді
- РІЗНІ АУДИТОРІЇ ПО-РІЗНОМУ СПРИЙМАЮТЬ МЕДІАМЕСЕДЖІ**
 - Кожна людина взаємодіє з медіа в індивідуальний спосіб
 - Сприйняття медіамеседжу залежить від особистих потреб, національних, культурних і статевих відмінностей, моральних принципів тощо
- МЕДІАМЕСЕДЖІ МІСТЯТЬ КОМЕРЦІЙНІ ВТРУЧАННЯ**
 - Медіа є бізнесом і мають приносити прибуток
 - Медіа сконцентровано в руках невеликої кількості власників
- УСІ МЕДІАМЕСЕДЖІ ВКЛЮЧАЮТЬ РІЗНІ ТОЧКИ ЗОРУ**
 - Медіапродукти в певний спосіб рекламують ідеологію, цінності й стиль життя
 - Медіамеседжі зазвичай підтримують наявну систему

Ці принципи медіаграмотності вперше сформулювала Асоціація вчителів м. Онтаріо 1987 року, і їх уключило міністерство освіти Канади в Media Literacy Resource Guide (1989). Звідтоді ці принципи лишаються фундаментальними для системи медіаосвіти.

ДЕТЕКТОР МІДІА Media Sapiens

Сучасна соціалізація молодшого школяра повинна бути заснована на розвитку в людині гуманістичного розуміння і гуманістичного підходу до інформації.

Особлива, унікальна роль у формуванні інформаційної культури, в здійсненні інформаційної соціалізації належить ЗЗСО. Завдання освіти в умовах цифрового суспільства – це формування людських якостей. Школа має стати джерелом формування інформаційної соціалізації молодших школярів для того, щоб підготувати їх до життя в інформаційному суспільстві знань. Важливо також вказати позитивні і негативні аспекти впливу Інтернету на соціалізацію молодших школярів.

Позитивні сторони впливу: соціальні мережі виступають є ручною платформою для розвитку навичок спілкування; великі можливості для розвитку особистості (навчальні відео, тематичні спільноти, онлайн-бібліотеки – все це дозволяє розвиватися, витрачаючи мінімум зусиль); ігри, в ході яких відбувається взаємодія молодшого школяра з віртуальним середовищем (мультимедійні ігри, гейміфікація) сприяють підвищенню показників інтелекту [53].

Негативні сторони впливу: – віртуальне спілкування превалює над реальним, в результаті чого дитина втрачає сформовані раніше навички спілкування; – привабливість свого віртуального образу для молодшого школяра призводить до втрати здібностей до самопрезентації в реальності .

Сучасні діти і підлітки – представники «цифрового покоління» – є активними користувачами Інтернет і вкрай часто виявляють при цьому безпечність, будучи переконані в безпеці своїх особистих комп'ютерів і мобільних пристроїв [54]. На основі проведених досліджень з'ясовано, що діти молодшого шкільного віку дуже чутливі до негативного інтернет-контенту.

Соціальна грамотність молодшого школяра є однією з цілей і очікуваних результатів формування функціональної грамотності учнів початкової школи. Педагогічне співтовариство в різних країнах світу, спирається на реєстр ключових компетенцій XXI ст., виділяючи і розвиваючи в ході загальної освіти найбільш актуальні з них. Соціальні компетенції є інваріантом, оскільки дозволяють учневі адаптуватися до змін світу, бути готовим до ефективної взаємодії з іншими людьми, безпечного і екологічного життя. Соціальна грамотність в науковому розумінні – це реальний результат, який, з урахуванням вікових особливостей, може бути досягнутий в початковій школі. Його проявами виступають готовність молодших школярів адаптуватися до соціального середовища, оцінювати і коригувати соціальну ситуацію, проектувати власний розвиток, включаючи такі якості особистості, як відповідальність,

⁵³Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк ; за наук. ред. В.В. Різуна. – К. : Центр вільної преси, 2012. – С. 352.

⁵⁴Богдан М.С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М.С. Богдан, О.В. Горещька // Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. Київ, 2014. С.26-29.

цілеспрямованість, дисциплінованість, в ході освоєння правил здорового та безпечного життя, культурної спадщини людства, правових, етичних і фінансових аспектів життєдіяльності.

Проведені дослідження підтверджують наш висновок про те, що перше місце за значимістю ЗМІ займає Інтернет, телебачення, на другому місці друковані видання, на третьому також всі названі джерела інформації і додатково радіо [⁵⁵]. Протягом останніх п'ятнадцяти років школярі, особливо молодшого шкільного віку, є об'єктом масового впливу Веб ресурсів, в яких дії переважають почуттям і думкам, трюки – історіям, реальні людські типи – вигаданим супергероїв, а насильство, жорстокість і еротика, приправлена тим самим насильством.

Люди, що володіють навичками медійної та інформаційної грамотності, можуть:

- > розуміти вплив медіа та форми подання інформації в них;
- > ухвалювати поінформовані та незалежні рішення;
- > отримувати нову інформацію про навколишній світ;
- > формувати почуття спільності;
- > підтримувати публічний дискурс;
- > продовжувати навчання протягом усього життя;
- > створювати інформацію;
- > мислити критично;
- > використовувати медіа для самовираження і творчості;
- > використовувати медіа, дотримуючись засад безпеки та відповідальності;
- > брати участь у житті демократичного суспільства та глобальної інформаційної мережі.

⁵⁵Варивода К.С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах / К.С.Варивода // Журнал Науковий огляд. 2015. №7(17). С.1–16.

Аспекти медіаграмотності від початкової до старшої школи

Аспект доступу до медіа	Аспект аналізу медіатекстів	Аспект оцінки медіатекстів	Аспект медіа продукції
<ul style="list-style-type: none"> • інформація та розваги; • найпростіші дослідницькі роботи; • навчання; • оцінення мови медіа-текстів і деяких їх форм і жанрів (новин, анімації, реклами, драми тощо); • знання термінології найважливіших частин медіаобладнання (камери, проектора, комп'ютера, слайда тощо), уміння виконувати основні операції на цьому обладнанні; • уміння розрізняти частини медіатексту (наприклад, кадри); • знання основних медіапрофесій (журналіста, режисера, оператора тощо) 	<ul style="list-style-type: none"> • дослідження типології фабул, що трапляються в медіатекстах, і порівняння нових типів фабул з тими, що були відомі учням раніше; • використання раніше здобутих знань і вмінь; • пояснення своїх переваг стосовно медіа-продукції; • ідентифікація й опис різних стерео-типів у медіатексті (наприклад, герой, лиходій тощо); • розуміння розходжень між видами медіа (пресою, ТВ, кіно тощо); • розуміння деяких шляхів організації матеріалу в медіатексті; • аналіз того, як словесні й візуальні символи утворюють якесь значення (наприклад, роль знаків у рекламі); • знання різних типів реклами в різноманітних формах і видах медіатекстів; • розгляд типів сюжетів, використаних у рекламі, новинах, документальних та ігрових медіатекстах; • розуміння й пояснення зав'язок, розвитку дії та розв'язки сюжету в медіатексті 	<ul style="list-style-type: none"> • розуміння різниці між реальною подією та її відображенням у медіатексті; • поставлення запитань про зміст медіатексту на основі своїх знань і життєвого досвіду; • опис деяких деталей медіатексту й того, як вони роблять цей текст цікавішим; • дослідження шляхів, якими медіа може впливати на особистість; • висловлення під час дискусії про медіапродукцію; • уважне та критичне «читання» медіатекстів, призначених для розваги, розуміння їх основних ідей, змісту; • дослідження впливу медіа на оточення учнів (родину, дім, школу); • визначення того, для якої аудиторії призначений той чи той медіатекст 	<ul style="list-style-type: none"> • вибір засобу та форми медіа (наприклад, фотографії, малюнків, журнальних ілюстрацій) та створення історії на просту тему; • визначення та створення короткого плану сюжету або візуального тексту (фотографії, відео, коміксу, комп'ютерної графіки тощо); • виконання та презентація свого медіапроекту

Медіаосвіта є засобом розвитку критичного мислення (детальніше див. розділ 2), при якому особлива увага приділяється вмінню сформулювати самостійні твердження або думки та їх ґрунтовній аргументації.

До основних характеристик критичного мислення відносять:

- > самостійність та індивідуальність;
- > поінформованість як відправний пункт;
- > прагнення до переконливої аргументації.

Цей складний процес має певні етапи:

- > ознайомлення з початковою інформацією;
- > сприйняття інформації з різних джерел;
- > аналіз різних поглядів;
- > вироблення власного погляду;
- > добір аргументів на підтримку обраної позиції;
- > ухвалення остаточного рішення.

Правила критичного мислення

Здатна критично мислити людина повинна уникати:

- > стереотипів та упереджень, бо вони затьмарюють тверезі судження та призводять до необґрунтованих або передчасних висновків;
- > нетерпіння, непослідовності – небажання чітко відстежувати інформацію;
- > практики не ставити запитань і не перевіряти інформацію та її джерела;
- > небажання зважати на чийсь помилки та визнавати свої.

Які навички може розвинути здатна критично мислити людина?

1. Слухати та спостерігати.
 2. Критично сприймати інформацію (прочитану, побачену, почуту).
 3. Вдаватися в суть проблеми та її першопричини, а не лише наслідки.
 4. Усвідомлено відрізняти факти від припущень і поглядів.
 5. Здатність аналізувати достовірність і відповідність аргументів, а також інформацію на яких вони ґрунтуються.
 6. Ретельно добирати слова, бо слово може змінити значення всієї аргументації.
 7. Навчитися висувати компактні, добре обґрунтовані аргументи.
 8. Виявляти маніпуляцію та пропаганду.
 9. Усвідомлювати, що завжди є більш ніж один погляд на одне й те ж.
- Первинні та вторинні джерела

Здатна критично мислити людина також бере до уваги, чи надходить інформація з первинних або вторинних джерел.

Первинні джерела – це оригінальні опубліковані джерела, наприклад медичні дослідження з проблеми ожиріння. *Вторинним джерелом* може бути, наприклад, повідомлення в газеті, в якому йдеться про проведене медичне дослідження на тему ожиріння, а також передається його суть загальнішою, зрозумілішою для аудиторії мовою. А в інтерпретаціях, переказуванні можливі неточності. Читач повинен знати про це і ставитися до інформації з вторинних джерел обережно.

Медіаграмотний користувач знає, як і навіщо конструюється медіареальність та її меседжі, розуміє, як медіа впливають на нього особисто та на інших людей, вміє застосувати ці знання не лише для декодування медіаконтенту.

Така обізнаність допомагає йому, залишаючись частиною сучасного насиченого медіасередовища, все ж утримуючись на власних цінностях, адже він усвідомлює що:

- > Медіамеседжі створює людина або група людей (організація).
- > Кожний меседж конструюють для досягнення певної мети.
- > Будь-який меседж містить погляд або систему переконань.
- > Різні люди можуть інтерпретувати меседжі по-різному, залежно від середовищ, в яких вони росли і навчалися.
- > Медіамеседжі використовують для здобуття влади або контролю. Це може стосуватися думок, рішень або вибору того, над ким ця влада чи контроль встановлені.

СХЕМА ДЕКОДУВАННЯ ЗА К. БЕЗЕЛГЕТ ТА Е. ХАРТОМ

Британські науковці К. Безелгет та Е. Харт вважають, що медіаосвіта має ґрунтуватися на вивченні шести ключових понять:

- > «медійних агенцій / mediaagendes» (аналіз функціонування, цілей, джерел інформації), які створюють і розповсюджують медіатексти;
- > «медійних категорій / mediacategories» (аналіз типів медіатекстів за вида-

ми, жанрами тощо);

> «медійних технологій / mediatechnologies» (аналіз технологічного процесу створення медіатекстів);

> «медійних мов / medialanguages» (аудіовізуальні засоби вираження, коди та знаки, стиль тощо медіатекстів);

> «медіааудиторії / mediaaudience» (типологія аудиторій, різновиди у сприйнятті медіатекстів);

> «медіарепрезентації/ mediarepresentations» (аналіз конкретного подання авторами / джерелами інформації / агенціями змісту в медіатекстах).

Медіарепрезентація – це фактично створення/конструювання «своєї» реальності, під свою ідеологію, мету, завдання, інтерес. Репрезентація в медіа – це лише один із варіантів реальності.

АУДИТОРІЯ І АВТОРСТВО	АВТОРСТВО	<i>Хто створив ці меседжі?</i>
	МЕТА	<i>Чому їх створено? Яка цільова аудиторія (та звідки ви це знаєте)?</i>
	ЕКОНОМІКА	<i>Хто за це заплатив?</i>
	ВПЛИВ	<i>Хто може дістати користь від цього меседжу? Кому він може завдати шкоди? Що це повідомлення означає для мене?</i>
	РЕАКЦІЯ	<i>Які можуть бути мої дії у відповідь на ці меседжі?</i>
МЕСЕДЖІ ТА ЗНАЧЕННЯ	ЗМІСТ	<i>Про що це (і що вас змушує так думати)? Які ідеї, цінності, інформація та/або погляди очевидні/імпліцитні? Про що не говориться у цьому повідомленні, що було б важливо знати?</i>
	ТЕХНІКИ	<i>Які техніки використовуються? Чому використовуються саме ці техніки? Як вони передають меседжі?</i>
	ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	<i>Як можуть різні люди зрозуміти ці меседжі по-різному? Яка моя інтерпретація цього, та що я дізнаюся про себе зі своєї реакції або інтерпретації?</i>
ПОДАННЯ РЕАЛЬНОСТІ	КОНТЕКСТ	<i>Коли це зроблено? Де або як ним поділилися з публікою?</i>
	НАДІЙНІСТЬ	<i>Чи це факт, думка, чи щось інше? Якою мірою меседж гідний довіри (та що змушує вас так думати)? Які джерела інформації, думок, припущень?</i>

Інформаційно-комунікативні технології підвищують ефективність навчального процесу, розвивають уміння експериментально-дослідницької діяльності учнів і моделювання різних процесів.

Використання інформаційно-комунікативних технологій дає змогу: підвищити мотивацію до навчання, індивідуалізувати і диференціювати процес навчання, базуватися на особистісно зорієнтованому навчанні.

У 80-90-х роках відбувся своєрідний стрибок в інформатизації, пов'язаний з масовим виробництвом недорогих персональних комп'ютерів з прекрасними технічними характеристиками. З появою операційної системи Windows відкрилися нові можливості для навчання в діалоговому спілкуванні в інтерактивних програмах. Крім того, стала широко використовуватися графіка (малюнки, схеми, діаграми, креслення, карти, фотографії). Застосування графічних ілюстрацій у навчальних комп'ютерних системах дає змогу на новому рівні передавати інформацію студентам, поліпшити її розуміння. Навчальні програмні продукти, що використовують графіку, сприяють розвитку інтуїції, образного мислення студента.

В останнє десятиліття в комп'ютерних технологіях з'явилися дуже перспективні для навчальних цілей технічні і програмні новинки. У першу чергу, це пристрої для роботи з компакт-дисками – CD-ROM (від англ. *Compact Disk Read Only Memory* – пристрій для читання з компакт-диску) і CD-RW (від англ. *Compact Disk Read/Write* – пристрій для читання і запису на компакт-диск), що дозволяють зосередити великі обсяги інформації (сотні мегабайт) на невеликому і недорогому носії.

Інформаційні технології навчання вже важко уявити без технології мультимедіа (від англ. *multimedia* – багатоконпонентне середовище) – об'єднання кількох засобів подання інформації в одній комп'ютерній системі: тексту, звуку, графіки, мультиплікації, відео, ілюстрацій (зображень), просторового моделювання. Інші форми мультимедіа, такі як подання інформації у вигляді слайдів і магнітного запису, інтерактивне відео та відеопродукція, використовуються досить давно. Але термін «мультимедіа» став популярним порівняно недавно, у зв'язку з появою потужних недорогих комп'ютерів, оснащених моніторами з великими операційними можливостями. У даний час є персональні комп'ютери, здатні працювати зі звуковою та відеоінформацією,

маніпулювати нею для одержання спеціальних ефектів, синтезувати і відтворювати звуки та відеоінформацію, створювати всі види графічної інформації, включаючи анімаційні зображення, і поєднувати все це в єдиному поданні мультимедіа. Навіть ті особи, які мають недостатній досвід, можуть стати художниками, видавцями чи виробниками відеопродукції. Однак, мультимедіа програми – наукомісткий і дуже дорогий продукт, адже для їх розробки необхідне поєднання зусиль не лише фахівців у предметній галузі, педагогів, психологів і програмістів, а й художників, звукооператорів, сценаристів, монтажерів та інших професіоналів.

Навчальний процес з використанням засобів мультимедіа є захоплюючим, оскільки вони одночасно діють на декілька органів чуття і саме тому викликають підвищений інтерес і стійку увагу аудиторії. Більшість педагогів на Заході вважають, що це є дуже важливим у роботі з новим відео-поколінням.

Новою технологією неконтактної інформаційної взаємодії, що реалізує за допомогою мультимедіа середовища ілюзію безпосередньої присутності в реальному часі в стереоскопічно поданому «екранному світі» є віртуальна реальність (від англ. *virtual reality* – можлива реальність).

Глобальна мережа Інтернет забезпечує доступ до гігантських обсягів інформації, що зберігається в різних куточках нашої планети. Багато експертів розглядають технології Інтернету як революційний прорив, що перевершує за своїм значенням появу персонального комп'ютера.

Незважаючи на стрімкий розвиток засобів телекомунікації, використання супутникових каналів зв'язку, передача відеозображення через комп'ютерні мережі ввійшло у практику дистанційного навчання в Україні лише нещодавно. Це пояснюється відсутністю розвиненої інфраструктури зв'язку, високою вартістю обладнання й каналів зв'язку.

До числа базових звичайно відносять такі технології Інтернету: *WWW* (від англ. *World Wide Web* – Всесвітня Павутина) – технологія роботи в мережі з гіпертекстами; *FTP* (від англ. *File Transfer Protocol* – протокол передачі файлів) – технологія передачі по мережі файлів довільного формату; *IRC* (від англ.

Internet Relay Chat – почергова розмова в мережі) – технологія ведення переговорів у реальному масштабі часу, що дає можливість розмовляти з іншими людьми по мережі в режимі прямого діалогу; *E-mail* – електронна пошта, яка пропонує серію послуг: 1) відправлення і прийом електронних листів, що доставляються абонентам електронної пошти в будь-яке місце земної кулі протягом декількох годин; 2) інформаційне обслуговування – пересилання абонентам мережі оглядів, зведень та інших довідкових матеріалів від різних фірм і організацій; *телеконференції* – технологія одержання і відсилання матеріалів дискусій, у яких можуть брати участь люди, розділені великими відстанями.

В організації освітнього процесу в кризових умовах має забезпечуватись: – соціальне дистанціювання; – мінімізація переміщення здобувачів освіти та комунікація між ними в межах закладу освіти; – дотримання нормативів наповнюваності класів та інших вимог законодавства про освіту. Уроки мистецтва можуть вивчатись через організацію дистанційного навчання за допомогою: поєднання онлайн-занять через Zoom, Skype, Instagram, Google Meet; заздалегідь записаних відеоуроків, презентацій від вчителів чи із зовнішніх освітніх ресурсів; ретельно підібраних завдань для самостійної роботи із б подальшою перевіркою; використання безкоштовних веб серверів та платформ, наприклад, Google, Classroom, Moodle, Microsoft Teams. Для організації асинхронного навчання однією із найпопулярніших нині платформ для дистанційного навчання є Google Classroom/Google Клас.

Google Клас уможливорює швидко створювати, урізноманітнювати й упорядковувати завдання; встановлювати зворотний зв'язок; легко спілкуватися з усім класом та з кожним учнем/ученицею окремо.

Варто використувати: електронну платформу «Нова українська школа», www.nus.inf.ua; електронну платформу «Весосвіта», <https://vseosvita.ua>; електронну базу даних ДНУ ІМЗО МОН України (електронні версії підручників <https://imzo.gov.ua>).

Розглянемо деякі технології й інструменти дистанційного навчання.

Термін «*дистанційне навчання*» означає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і відділений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації. Всі існуючі технології дистанційного навчання можна умовно розділити на три категорії: не інтерактивні – друковані матеріали, аудіо й відеоносії; інтерактивні комп'ютерні технології навчання – електронні підручники, тестові методики контролю знань, засоби мультимедіа; відеоконференції – сучасні засоби телекомунікації через аудіоканали, відеоканали та комп'ютерні мережі.

Платформи для створення тестів

Без тестів сьогодні не обходиться жоден викладач, будь то шкільний вчитель чи професор багатотисячного онлайн-курсу. Вибір варіанту з декількох – не єдина можливість: в опитування можна вставляти картинки та відео, змінювати формати завдання майже до безкінечності. Edutainme представили сім сервісів, які полегшать підготовку і проведення тестування.

GOOGLE ФОРМИ

Google Форми – частина офісного інструментарію Google Drive. Мабуть, це один з найшвидших і простих способів створити своє опитування або тест: пишемо завдання, вибираємо тип відповіді (вибір з кількох варіантів, написання власного) – готово! Одержаний тест можна відправити учням електронною поштою або вбудувати на свій сайт за допомогою спеціального коду. Для прискорення роботи рекомендуємо додати плагін Flubaroo – він автоматично перевіряє відповіді учнів і ставить оцінки відповідно до заданих критеріїв. Форми абсолютно безкоштовні – для використання ресурсу потрібно лише мати акаунт Google.

QUIZLET

За допомогою [Quizlet](https://quizlet.com/) можна створювати тести, в яких учні будуть вибирати вірні відповіді із запропонованих, зіставляти зображення та інформацію або вписувати власні варіанти. Користуватися дуже легко – в інтерфейсі можна розібратися буквально за пару хвилин, до того ж, Quizlet підтримує російську

мову і працює на Android і iOS. Quizlet безкоштовний, але буває і підписка Plus за \$10 – вона дозволить завантажувати власні картинки і створювати необмежену кількість навчальних груп.

PROPROFS

Proprofs готує тести на будь-який смак – можна запропонувати на вибір один або кілька варіантів, попросити заповнити пропущене слово або написати розгорнуту відповідь. Сервіс дозволяє вставляти в завдання текстові документи та презентації, файли PDF, а також зображення, аудіо- та відеофайли. Завершивши роботу над тестом, можна залишити його в загальному доступі на сайті Proprofs або вбудувати на свою сторінку.

Хоча сервіс безкоштовний, можливості Proprofs розширюються в платних тарифах. Викладачам варто звернути увагу на тарифи Basic і Professional. Перший відкриває всі основні можливості сервісу і дозволяє створювати необмежену кількість тестів за \$20 в місяць; другий дозволяє об'єднувати студентів в закриті групи і обійдеться в \$40. Нові користувачі можуть безкоштовно користуватися всіма можливостями Proprofs протягом 15 днів після реєстрації.

КАНООТ!

Kahoot! дозволяє подавати у форматі опитувань і тестів мало не весь навчальний матеріал. Щоб налагодити зворотній зв'язок з учнями, можна обіграти нові теми у формі простих запитань і відповідей, а закріпити знання за допомогою більш докладного тестування. Kahoot! розрахований на застосування у класі – викладач показує матеріал на головному екрані, а в цей час школярі відповідають на питання і обговорюють інформацію, використовуючи спеціальний клієнт для комп'ютерів або браузер на смартфонах (Android, iOS, Windows Phone). Для того щоб увійти у віртуальну класну кімнату, учні повинні ввести спеціальний код, який надішле викладач. Сервіс дозволяє дізнатися, як відповідав на запитання кожен студент, або будувати діаграми успішності всього класу. Самі ж учні можуть стежити за своїми результатами в спеціальних таблицях. Kahoot! безкоштовний і повністю доступний після реєстрації.

CLASSMARKER

У [ClassMarker](#) можна робити опитування з різними форматами відповідей – крім звичних варіантів, є навіть есе. Для початку роботи викладачеві потрібно створити віртуальний клас і розіслати запрошувальні коди учням. ClassMarker зберігає результати всіх проведених тестів, ведучи статистику успішності. Якщо у викладача є власна веб-сторінка, він може вбудовувати тестові завдання на неї.

У безкоштовному варіанті ClassMarker дозволяє створити не більше 100 тестів. 400 тестів на місяць обійдуться у \$16.50, а 1000 тестів – вже \$33. У сервісу є щорічні пакети для тих, хто рідко проводить онлайн-тестування. Мінімальна кількість тестів (50 на рік) буде коштувати \$25 на рік, а максимум (5000 на рік) обійдеться у \$1000.

PLICKERS

Мобільний додаток для викладачів, що допомагає влаштовувати опитування прямо у класі. Студентам видаються спеціальні бланки з варіантами відповідей (A, B, C і D) – почувши питання, вони піднімають потрібні картки, які вчитель сканує камерою смартфона. [Plickers](#) дозволяє аналізувати результати окремого студента або вивчати статистику усього класу. Додаток працює на Android і iOS, а завантажується безкоштовно.

EASY TEST MAKER

Найцікавіше в [Easy Test Maker](#) – можливість створювати завдання, в яких потрібно вибирати вірні і помилкові твердження. Тексти можна відформатувати для зручності читання на планшеті або завантажити у форматах .pdf або .doc, щоб провести тестування у більш традиційному форматі. Сервіс вміє перемішувати питання і варіанти відповідей, щоб учням було складніше списувати.

Безкоштовна версія Easy Test Maker дозволяє створити 25 тестів без можливості експорту у «паперові» формати. У тарифі Plus (\$44.95 на рік) доступна перевірка англійського правопису, створення необмеженої кількості тестів і експорт в офлайн-формати. З підпискою Premium (\$74.95 на рік) сервіс

буде автоматично перевіряти результати, а також дозволить виставляти часовий ліміт на проходження завдань і прикріплювати до опитувань графічні файли.

ПЕРЕЛІК ОСВІТНІХ ДЖЕРЕЛ ТА ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМ В ОРГАНІЗАЦІЇ ДИСТАНЦІЙНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Для спільної роботи вчителів та учнів рекомендуємо використовувати **такі інструменти:**

Скановані підручники та відеоуроки.

✓ Система e-pidruchnyky.net забезпечує широкий законний доступ до цифрових копій підручників, які використовуються в освітньому процесі закладів освіти України.

- ✓ Вільна шкільна бібліотека
- ✓ Всі шкільні підручники (читати он-лайн)
- ✓ Підручники з сайту Інституту модернізації змісту освіти
- ✓ Відповіді на завдання шкільних підручників
- ✓ MozaBook – мультимедійні уроки
- ✓ Видивничий дім «Освіта»
- ✓ Електронні версії підручників <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pidruchniki/elektronni-pidruchniki>

<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/pidruchniki/elektronni-pidruchniki>

Загальні ресурси підготовки учнів.

✓ Гіпермаркет знань– повна і багаторівнева матриця кейсів. Кожен може додати свій внесок у Вікіпедію.

- ✓ Уроки для школярів он-лайн (відеоуроки)
- ✓ Книги Гугл (підручники, задачники, посібники, книги)
- ✓ Академія Гугл
- ✓ Інтерактивні вправи learningapps
- ✓ Безкоштовні он-лайн курси
- ✓ Дистанційна підтримка освіти школярів
- ✓ Навчальні матеріали про технологічні інновації (уроки)
- ✓ *Студія онлайн-освіти Educational Era* <https://www.ed-era.com/>

✓ **Prometheus** <https://prometheus.org.ua/> Онлайн курси України і світу з різних предметів та різноманітних напрямків для вчителів та учнів.

✓ **Мультимедійні підручники КМ Медіа** (з відео і можливістю читати на телефонах) <http://kmmedia.com.ua/books/>

✓ **Нова школа** – навчальні диски для школярів (каталог ресурсів всіх предметів) <http://novashkola.com.ua/>

Культура та мистецтво

✓ **Artsandculture** <https://artsandculture.google.com/>

✓ **39 музеїв світу, які можна побачити онлайн:** <https://vn.20minut.ua/kultura/podorozh-ne-vihodyachi-z-domu-39-muzeyiv-svitu-yaki-mozhna-pobachiti-online-11042651.html>

✓ **ArtDaily.org** – новини мистецтва. Режим доступу: <http://artdaily.com/>

✓ **ArtLex** – словник-довідник з історії мистецтва. Режим доступу: <http://www.artlex.com>

✓ **Cave painting, contemporary art and everything in between** – відеоуроки з історії мистецтва.

Режим доступу: <https://www.khanacademy.org/humanities/art-history-basics/beginners-art-history/a/cave-painting-contemporary-art-and-everything-in-between>

✓ **Art History resources onf the web** – каталог посилань на онлайн-ресурси з історії мистецтва (тематичний). Режим доступу: <https://arthistoryresources.net/ARTHLinks.html>

✓ **Voice of Shuttle/Art (Modern and Contemporary)** – каталог посилань на онлайн-ресурси з історії сучасного мистецтва (алфавітний).

✓ Віртуальні музеї – www.googleartproject.com

✓ Словник-довідник музичних термінів: https://slovnnyk.me/dict/music_terms

Сервіси для створення інфографіки:

✓ canva <https://www.canva.com>; Infogr.am; Easel.ly; Vizualize.me; Casoo

Сервіси для створення Хмари слів.

✓ *Word It Out* – безкоштовний англомовний сервіс для створення хмар слів, який є одним з найпростіших і зручних у використанні.

✓ *Word Cloud Generation* – англомовний сервіс для створення тегових хмар, який має найбільш зручну інтуїтивно зрозумілу навігацію.

✓ *Word Art* – багатофункціональний англомовний сервіс для створення хмар слів. З його допомогою можна створювати яскраві хмари різної форми.

✓ *Wordcloud.pro* – російськомовний слово-генератор, що дозволяє створювати яскраві хмари певних форм.

Сервіс для створення пазлів – <https://www.jigsawplanet.com>

Створення кросворду – <http://sovety.pp.ua/index.php/ua/statti/windows/ofis/1911-yak-stvoriti-krosvord-onlajn-servisi-dlya-stvorenniya-krosvordiv>

Створення ребусів он-лайн:

✓ http://rebus1.com/ua/index.php?item=rebus_generator

✓ **Рисунок он-лайн:** <https://www.autodraw.com/>

Тестові завдання:

✓ Створення Гугл тестів (з виставленням оцінок) Відеоінструкція

✓ MyTest (редактор _приклад)

✓ 7 платформ для створення тестів

✓ Тестові платформи

✓ 9 платформ для створення тестів

✓ Вікторини Quizizz

✓ Алгоритм роботи з Plickers

✓ OnlineTest Pad – конструктор тестів, опитувань, логічних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анучина Л. Естетика: навч. посіб./Л.Анучина, О.Уманець. Харків: Право, 2010. 232с.
2. Серих Л. В. Формування естетичної культури молодших школярів у процесі театралізованої діяльності: монографія. Суми: ОПППО, 2010. 200 с.
3. Овчарук О. Ключові компетентності: європейське бачення. *Управління освітою*. 2003. №15-16. С. 6-9.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики; під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.
5. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.<https://drive.google.com/file/d/1c37R1ZIONQrpwX-7XVZlukgATg7Z8Fhs/view>
6. Культурна компетентність <https://nus.org.ua/articles/znajty-spilnu-movu-z-kozhnym-inozemni-movy-ta-kulturna-kompetentnist/>
7. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук // Стратегія реформування освіти в Україні. – К. : К.І.С., 2013. – С. 68–75.
8. Мистецтво 1-4 класи <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
9. Ціннісні орієнтири сучасної української школи/ <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentasia-Roman-Stesichin.pdf>
10. UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversityhttps://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/cultural_diversity.shtml
11. Спадщина України в ЮНЕСКО. <https://www.depo.ua/ukr/life/spadshchina-ukrayini-v-yunesko-7-pishemo-15-v-umi-17042015175700>
12. Бібік Н.М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н.М. Бібік. К. : Плеяда, 2010. 120 с.
13. Вікова психологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / [Сергеєнкова О.П., Столярчук О.А., Коханова О. П., Пасєка О. В.]. Київ : Центр учб. л-ри, 2012. 376 с.
14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/24>
15. Радынова О.П., Катинене А.И., Паландишвили М.Л. Музыкальное воспитание дошкольников: учеб. пособ. для студ. фак-тов дошк. воспит. высш. и средн. пед. учеб. заведений. Академия, 1998. 240 с.
16. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання: навч.-метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1997. 328с.
17. Матвієнко С.І. Теорія та методика музичного виховання дітей дошкільного віку: навч. посіб. Ніжин: Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 298 с.
18. Турчин Т.М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації: монографія. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2013. 368 с.
19. Левчук Я. Українські народні дитячі музичні інструменти: гра музикою чи музикування грою. Музичний керівник. 2013. №1. С. 4-7.
20. Шуть М. Сучасне дитяче свято: педагогічний аспект. Музичний керівник. 2012. №3. С. 4–11.
21. Габріель Тард. Агенти соціалізації / Основи соціалізації особистості: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Р.В. Зозуляк-Случик. Івано-Франківськ: НАІР, 2015. 218 с.
22. Пометун О.І. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О.І. Пометун // Рідна школа. 2015. С. 65–69.
23. Серих, Л. В. (2022). *Організація освітнього процесу мистецької освітньої галузі в 5 класі Нової української школи*: метод. посібн. / за заг. ред. Л.В. Серих; КЗ СОПППО, кафедра теорії і методики змісту освіти. Суми: НВВ КЗСОПППО. 2022. 129.

24. Державний стандарт базової середньої освіти URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti> (дата звернення: 12.05.21).
25. Типові освітні програми (МОН України). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi> (дата звернення: 12.05.22).
26. Модельні навчальні програми URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/>
27. Електронні версії підручників інтегрованого курсу «Мистецтво» URL: <https://lib.imzo.gov.ua/> (дата звернення: 12.05.22).
28. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-okremih-pitan-zavershennya-20212022-navchalnogo-roku> (дата звернення: 12.05.21).
29. Грабарєва О.А. Народна пісенна творчість у вихованні національної свідомості дошкільників. Парціальна програма. Харків: Ранок, 2014. 192 с.
30. Гордійчук О. Є. Екранне та сценічне мистецтво в початковій школі: теорія і практика: навч. посіб. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. 180 с.
31. Козловська І. Теоретико-методологічні основи інтеграції знань у навчальному процесі: основи дидактичної інтегративності / Молодь і ринок. 2012. № 11. С. 31–35. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mir_2012_11_8
32. Сєрих Л. В. Створення проектів з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва як засіб формування творчого мислення школярів. *Формування проектного мислення школярів засобами мистецтва в процесі вивчення художньої культури*: Матер. Всеукр. наук. -практ. конф. (23-24 листопада 2010 року, м. Запоріжжя). КЗ «Запорізька обл. академія післяд. пед. освіти», 2010. 236 с. С. 142-147.
33. Серых, Л.В. (2016). Квест – творческая интеллектуально логическая игра. *Universum: Психология и образование. Теория и методика обучения и воспитания*. Эл. научн. журн. № 5 (23), URL: <http://7universum.com/ru/psy/archive/item/02-teoriya-i-metodika-obucheniya-i-vospitaniya> (дата обр. 02.06.21)
34. Ніколаєску І.О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітньої школи відповідно до вимог нових державних стандартів: наук.-мет. посіб. Черкаси: ОІПОПП, 2014. 76 с.
35. Медіаосвіта. URL: <https://ms.detector.media/mediaosvita/post/18453/2017-02-24-yunesko-opublikovala-pyat-printsipiv-mediinoi-ta-informatsiinoi-gramotnosti/>
36. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред. -упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за наук. ред. В.В. Різуна. К.: Центр вільної преси, 2012. С. 352.
37. Волошенюк О.В., Чорний О.В. Методика формування умінь з медіаграмотності на заняттях з інтегрованого курсу «Мистецтво» в НУШ. Навч.-метод. посіб. / О.В. Волошенюк, О.В.Чорний. Київ; Академія укр. преси, Центр Вільної Преси, 2020. 54.с
38. Богдан М.С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж / М.С.Богдан, О.В. Горєцька // Зб. наук. пр. з актуал. проблем економ. наук. Київ, 2014. С.26-29.
39. Варивода К.С. Позитивні й негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах / К.С.Варивода // Науковий огляд. 2015. №7(17). С.1–16.
40. Лотоцька А., Пасічник О., Організація дистанційного навчання в школі. URL: <https://nus.org.ua/news/posibnyk-dlya-shkil-pro-organizatsiyu-dystantsijnogo-navchannya-otrymav-gryf-mon/>

Науково-методичне видання

Сєрих Лариса Володимирівна,

доцент кафедри теорії і методики змісту освіти КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, кандидат педагогічних наук, доцент

Чуркіна Вікторія Григорівна,

доцент кафедри виховання й розвитку особистості КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти», кандидат мистецтвознавства, доцент

Косенко Катерина Олегівна,

методист центру методичної та аналітичної роботи
КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

**НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ
ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ
ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО»
У 1-6 КЛАСАХ**

Методичний посібник

Комп'ютерна верстка: Л.В.Сєрих.
Дизайн титульної та останньої сторінок: Л.В.Сєрих.

Підписано до друку 29.09. 2022 р.
Формат 60 x 48 /16. Папір офс.
Тираж 300. Друк офс. Зам. №1

